Nathalie Sarraute

Vaikystė

Nathalie Sarraute

Vaikystė

APYSAKA

Iš prancūzų kalbos vertė
IZABELĖ
KOVARSKIENĖ

VILNIUS

1995

UDK 840-3
Sa215

Nathalie Sarraute ENFANCE
Paris, Éditions Gallimard, 1983

Apysaka leidžiama remiant
Prancūzijos kultūros ministerijai

© Éditions Gallimard, 1983
© Vertimas į lietuvių kalbą, Izabelė Kovarskienė, 1995
© Straipsnis Galina Baužytė 1995

ISBN 5-415-00358-4

* * *

— Vadinas, tu iš tiesų tai padarysi? „Prikelti iš užmaršties vaikystės prisiminimus"... Šie žodžiai tave trikdo, jie tau ne prie širdies. Bet sutik, tik jie ir tinka. Tu nori „prikelti iš užmaršties prisiminimus"... negudrauk, juk būtent taip ir yra.

— Taip, aš nieko negaliu padaryti, tai mane vilioja, pati nežinau kodėl...

— Galbūt todėl... ar tai nereiškia... kartais pati nesupranti... Tikriausiai todėl, kad jėgos mąžta...

— Ne, nemanau... bent aš nejaučiu...

— Ir vis dėlto tai, ką tu nori padaryti... „prikelti iš užmaršties prisiminimus"... ar tai nereiškia...

— O, maldauju tave...

— Ne, turi save paklausti: ar tai nereiškia „išeiti poilsio", surimtėti? palikti stichiją, kurioje iki šiol šiaip taip...

— Būtent — šiaip taip...

— Galbūt, bet tik šioje stichijoje galėjai gyventi... ji...

— O, kam visa tai? ji man žinoma.

— Tikrai? Tu iš tiesų nepamiršai, kaip ten buvo? kaip ten viskas ribuliuoja, keičiasi, išnyksta... tu eini apgraibomis, be paliovos ieškodama, veržđamasi... prie ko? kas tai? tai į nieką nepanašu... niekas apie tai nekalba... tai bando išsprūsti, tu įsikimbi į tai iš visų jėgų, stumi... kur? nesvarbu, kad tik tai rastų palankią dirvą, kur galėtų vystytis, kur galbūt galėtų gyventi... Matai, pakanka apie tai pagalvoti...

— Taip, ir tu daraisi nepaprastai iškalbi. Netgi, sakyčiau, pasipūtusi. Ar tik ne iš baimės... Prisimink, kaip ji persmelkia tave kiekvieną sykį, kai tu susiduri su kažkuo, kas dar neturi formos... Tai, kas išlieka iš anks-

tesnių bandymų, mums visada atrodo vertingiau už tai, kas dar tik virpčioja miglotuos toliuos...

— Aš kaip tik ir bijau, kad šį kartą tai nesuvirpės... arba suvirpės nepakankamai... kad tai jau užfiksuota visam laikui, „aišku kaip ant delno", duota iš anksto...

— Nesikrimsk dėl to, kas duota... viskas dar tik virpuliuoja, apie tai nieko nepasakyta, neparašyta nė vieno žodžio, man atrodo, kad tai dar tik silpnai plasta... dar nepasakota žodžiais... kaip visada... lyg skiautelės kažko dar gyvo... ir, kol jos nedingo, norėčiau... leisk man...

— Gerai. Tyliu... Beje, mes abi žinom — jeigu tave kas apsėda...

— Taip, ir šį kartą, nori tikėk, nori ne, bet būtent tu paskatinai mane, jau kuris laikas tu stumi mane...

— Aš?

— Taip, tu — savo priekaištais, perspėjimais... tu tai parodai... tu gramzdini mane...

„Nein, das tust du nicht"... „Ne, tu šito nepadarysi"... štai ir vėl jie, tie žodžiai, jie atgimė, jie vėl tokie pat gyvi, tokie pat paveikūs, kaip tą akimirką, seniai seniai, kai prasiskverbė į mane, jie spaudžia, slegia visa savo jėga, visu savo milžinišku svoriu... nuo jų spaudimo kažkas toks pat stiprus, dar stipresnis atsiskiria nuo manęs, kyla, auga... žodžiai, nusprūdę man nuo liežuvio, tai neša, kala it vinis... „Doch, Ich werde es tun". „O aš imsiu ir padarysiu".

„Nein, das tust du nicht". „Ne, tu šito nepadarysi"... šie žodžiai sklinda iš figūros, kurios bruožus beveik išdildė laikas... liko tik jausmas, kad kažkas yra šalia — jauna moteris, sėdinti krėsle viešbučio svetainėje, kur tėvas kartu su manimi leido savo atostogas, Šveicarijoje, Interlakene ar Beatenberge, man tikriausiai buvo penkeri ar šešeri metai, o jaunoji moteris buvo pasamdyta prižiūrėti mane ir mokyti vokiečių kalbos... Aš sunkiai skiriu jos bruožus... bet aiškiai matau ant kelių pintinėlę rankdarbiams ir dideles plieninės žirkles ant viršaus... o savęs... savęs aš negaliu matyti, bet jaučiu tarsi daryčiau tai dabar... staiga čiumpu žirkles, suspaudžiu jas rankoje... sunkias suglaustas žirkles... tiesiu jas smaigaliu link sofos atkaltės, aptrauktos žaviu raš-

tuotu kiek pablukusios melsvos spalvos šilku, tviskančiu švelniais atšvaitais... ir sakau vokiškai... „Ich werde es zerreissen".

— Vokiškai... Kada tu spėjai taip gerai išmokti šitos kalbos?

— Pati nesugaudau... Tačiau nuo tada aš nė karto nebeištariau tų žodžių... „Ich werde es zerreissen"... „Tuoj aš ją supjaustysiu"... žodis „zerreissen" skleidžia žiaurų, švilpiantį garsą, dar sekundė, ir kažkas atsitiks... aš supjaustysiu, sugadinsiu, sunaikinsiu... tai bus antpuolis... pasikėsinimas... nusikalstamas... bet nebaudžiamas, nors galėtų toks būti, aš žinau, manęs nenubaus... gal tik truputį pabars, gal tik susirauks nepatenkintas, kiek sunerimęs tėvas... Ką tu padarei, Tašok, kas tau? pasipiktins jaunoji moteris... bet mane dar sulaiko baimė, daug didesnė už baimę būti nubaustai — mažai įtikėtinom, netgi neįsivaizduojamom bausmėmis, baimė dėl visa to, kas tuojau atsitiks... nepataisomas... neįmanomas dalykas... tai, kas nedaroma, ko negalima daryti, ko niekas sau neleidžia...

„Ich werde es zerreissen". „Tuoj aš ją supjaustysiu"... įspėju jus, aš žengsiu ryžtingą žingsnį, iššoksiu iš šio padoraus, apgyvento, šilto ir jaukaus pasaulio, ištrūksiu iš jo, griūsiu, krisiu į kažką negyvenamą, į tuštumą...

„Aš tuojau ją supjaustysiu"... turiu jus įspėti, kad jums liktų laiko sutrukdyti, sulaikyti mane... „Aš tuojau ją supjaustysiu"... aš ištarsiu šiuos žodžius labai garsiai... galbūt ji gūžtelės pečiais, nuleis galvą ir atidžiai pažvelgs į savo rankdarbį... Kas gi rimtai žiūri į vaiko grasinimus, erzinimus?.. ir mano žodžiai nuplazdės, išnyks, suglebusi ranka nusileis, aš padėsiu žirkles į vietą, į pintinėlę...

Bet ji pakelia galvą, pažvelgia tiesiai į mane ir sako, stipriai pabrėždama kiekvieną skiemenį: „Nein, das tust du nicht"... „Ne, tu šito nepadarysi"... tardama tuos žodžius švelniu ir griežtu, atkakliu ir nepermaldaujamu tonu, kokį vėliau aš jusdavau dresuotojų ir hipnotizuotojų žodžiuose, intonacijose...

„Ne, tu šito nepadarysi..." — šie žodžiai plaukia kaip tiršta sunki srovė, ir tai, ką ji neša, skverbiasi į mane,

kad sunaikintų visa, kas manyje juda, nori iškilti... ir nuo įsakmaus jos balso manyje visa tai sukyla vėl, tik daug stipriau, aukščiau, ir stumia, ir įnirtingai išsviedžia iš manęs žodžius... „O aš imsiu ir padarysiu".

„Ne, tu šito nepadarysi..." — žodžiai mane apsupa, suspaudžia, suriša, aš grumiuosi... „O aš imsiu ir padarysiu"... Ir pagaliau išsivaduoju, jaudinimasis, įsiūtis įtempia mano ranką, aš iš visų jėgų smeigiu žirklių smaigalį į šilką, jis neišlaiko, plyšta, aš perrėžiu atkaltę nuo viršaus iki apačios ir žiūriu, kaip iš jos lenda... verčiasi iš plyšio kažkas minkšta, pilkšva...

Šiame viešbutyje... ar kitame panašiame Šveicarijos viešbutyje, kur tėvas vėl leidžia kartu su manimi atostogas, aš sėdžiu prie stalo šviesiam kambaryje su plačiomis įstiklintomis langų angomis, pro kurias matyti pievelės, medžiai... Tai valgomasis, kuriame valgo vaikai, prižiūrimi auklių ir guvernančių.

Vaikai sėdi kuo toliau nuo manęs, kitam ilgo stalo gale... kai kurių veidai groteskiškai iškreipti milžiniškų išpūstų žandų... girdžiu juoko protrūkius, matau, kaip jie vogčiomis pašaipiai žvilgčioja į mane, aš blogai suvokiu, bet spėju, ką jiems šnibžda suaugusieji: „Na, nuryk gi, baik savo kvailą žaidimą, nežiūrėk į tą mergaitę, nereikia jos mėgdžioti, tai nepakenčiamas vaikas, nenormalus vaikas, kažkokia maniakė..."

— Tu jau žinojai tokius žodžius...

— Taip... ganėtinai jų prisiklausiau... Tačiau nė vienas iš šių žeminančių, nesuprantamai bauginančių žodžių, jokie įtikinėjimai, jokie maldavimai negalėjo priversti mane išsižioti ir leisti įdėti į burną gabalėlį maisto, nekantriai judinamą ant šakutės, čia, prie pat mano sučiauptų lūpų... Kai pagaliau prasižioju, įsileisdama šį gabalėlį, tučtuojau jį nustumiu į jau prikimštą, išpūstą, įtemptą žandą... į podėlį, kur turės laukti, kol ateis jo eilė patekti tarp mano dantų ir jis bus kramtomas tol, kol taps skystas kaip sriuba...

„Skystas kaip sriuba" — tai žodžiai, kuriuos ištarė Paryžiaus gydytojas, gydytojas Kervili...

— Keista, kad jo pavardė bemat iškyla tavo atmintyje, kai tuo tarpu daugelį kitų veltui stengiesi prisiminti...

— Taip, aš ir pati nežinau, kodėl tarp daugybės užmarštin nugrimzdusių pavardžių iškyla būtent ši... Mama nuvedė mane pas jį pasitikrinti sveikatą, nebeprisimenu kodėl, kaip tik prieš man išvažiuojant pas tėvą... Tuo metu ji kartu su manimi gyveno Paryžiuje, taigi man dar nebuvo suėję šešeri metai...

„Girdėjai, ką pasakė gydytojas Kervili? Tu turi kramtyti maistą tol, kol jis taps skystas kaip sriuba... Svarbiausia, neužmiršk to, kai būsi ten, be manęs, tenai jie to nežinos, užmirš, tenai nekreips į tai dėmesio, tu privalai apie tai galvoti pati, prisiminti, ko aš tavęs prašau... pažadėk, kad darysi tai..." — „Taip, mama, prižadu, būk rami, nesijaudink, gali manimi pasikliauti..." Taip, ji gali būti tikra, aš pati pakeisiu ją prie savęs, mes nesiskirsim, bus taip, tarsi ji visą laiką būtų šalia ir saugotų mane nuo pavojų, apie kuriuos jie čia neturi supratimo, ir iš kur jie galėtų žinoti? ji vienintelė gali žinoti, ko man reikia, tik ji viena gali suvaikyti, kas man naudinga, o kas kenksminga.

Veltui jiems kalbu, aiškinu... „Skystas kaip sriuba... — taip man sakė gydytojas, mama, aš jai pažadėjau..." Jie kraipo galvą, šypsosi, netiki... — „Taip, taip, gerai, bet vis dėlto paskubėk, nuryk gi..." Bet aš negaliu, tik aš čia žinau, aš vienintelė čia galiu spręsti... kas kitas čia gali nutarti vietoj manęs, leisti man... kai dar ne laikas... aš kramtau kaip įmanydama greičiau, patikėkit, man skauda žandus, man nemalonu versti jus laukti, bet ką aš galiu padaryti: tai dar netapo „skystas kaip sriuba"... Jie nekantrauja, ragina mane... argi jiems svarbu, ką ji pasakė? Ji čia nieko nereiškia... niekas, be manęs, jos nepaiso...

Dabar, kai aš valgau, vaikų valgomasis būna tuščias, aš valgau prieš arba po kitų... aš jiems rodžiau blogą pavyzdį, kai kurie tėvai skundėsi... bet kas man... aš vis dar čia, savo poste... aš nepasiduodu... aš tvirtai laikausi šiame žemės lopinėlyje, kur iškėliau mamos vėliavą, kur įsmeigiau jos vėliavos kotą...

— Šie vaizdiniai, šie žodžiai tikriausiai negalėjo tuomet rastis tavo galvoje...

— Be abejo, ne. Tačiau jie negalėjo atsirasti ir suaugusio žmogaus galvoje... Aš tai jutau kaip visada be žodžių, jutau apskritai... Bet šie žodžiai ir vaizdiniai leidžia man šiaip taip suvokti, išsaugoti savo pojūčius.

Jei aš nusileisiu, jei sutiksiu nuryti šį kąsnį, kol jis dar netapo skystas kaip sriuba, aš padarysiu tai, ko niekada negalėsiu jai papasakoti, kai grįšiu ten, pas ją... aš turėsiu slėpti širdyje šią išdavystę, šį silpnadvasiškumą.

Jeigu ji būtų su manimi, aš jau seniai galėčiau apie tai negalvoti ir ryti nekramtydama, kaip buvau pratusi. Pati mama, kokią aš ją pažinojau, būdama nerūpestinga ir išsiblaškiusi, tikriausiai viską greit užmirštų... bet jos čia nėra, ji man liepė pasiimti tai su savimi... „skystas kaip sriuba"... tai aš gavau iš jos... ji man prisakė tai saugoti, aš privalau tai šventai saugoti, apginti nuo menkiausio pasikėsinimo... Ar tai jau tikrai „skystas kaip sriuba"? Ar ne per tirštas? Ne, iš tiesų, man atrodo, kad jau galiu sau leisti tai nuryti... o paskui ištraukti iš už žando kitą kąsnį...

Man nemalonu, kad aš užduodu širdį šitai moteriai, tokiai švelniai ir kantriai, kad suteikiu skausmo tėvui... bet aš atvykau iš toli, iš svetimos vietos, į kurią jie negali patekti, nežino jos įstatymų, įstatymų, kurių ten galiu juokais ir nepaisyti, ir kartais juos pažeidžiu, tačiau čia sąžiningumas verčia mane jiems paklusti... Aš narsiai pakeliu priekaištus, patyčias, atskyrimą, kaltinimus piktumu, nerimą, kurį čia sukelia mano beprotystė, kaltės jausmą... bet ar galima visa tai palyginti su tuo, ką aš patirčiau, jeigu, netesėdama pažado, paniekindama šventais tapusius žodžius, praradusi bet kokį pareigos, atsakomybės jausmą, elgdamasi kaip silpnas mažas vaikas, sutikčiau praryti šį kąsnį, kol jis dar netapo „skystas kaip sriuba".

Ir viskas užsimiršo, vos tik grįžau į Paryžių pas mamą... viskas vėl padvelkė nerūpestingumu...

— Tai sklido iš jos.

— Taip, ji visada buvo šiek tiek vaikiška, lengvabūdė... Gyvai, su užsidegimu ji kalbėdavosi su savo vyru ir ginčydavosi vakarais su draugais mažame bute Flatero gatvėje, skurdžiai apstatytam ir gana tamsiam, bet ji šito, rodės, nė nepastebėdavo, ir aš nekreipdavau į tai dėmesio, man patikdavo paprasčiausiai sėdėti kartu su jais ir klausytis, nieko nesuvokiant, kol jų balsai pasidarydavo keisti, tarsi vis labiau nutolę, ir aš tik neaiškiai jausdavau, kaip mane ima ant rankų, neša...

Kairėje, prie pat laiptelių, kurie kyla link plačios alėjos, vedančios į Medičių aikštę, po vienos iš Prancūzijos karalienių statula, šalia didžiulio žaliai dažyto kubilo, kuriame auga apelsinmedis... priešais mane apvalus baseinas, jame plauko laiveliai, o aplink jį darda ožkų traukiamos karietos, apmuštos raudonu aksomu... ir aš nugara jaučiu jos kojos šilumą po ilgu sijonu... aš nebegaliu išgirsti jos balso, koks jis buvo anuo metu, bet prisimenu, ką jaučiau tada, kai ji pasakojo... ne, ne man, o veikiau kažkam kitam... tikriausiai vieną iš tų pasakų vaikams, kurias ji rašo namuose ant didelių popieriaus lapų, išmargintų stambia rašysena, kur raidės nesujungtos tarpusavyje... arba tai pasaka, kurią ji dabar kuria mintyse... žodžiai, skirti nežinia kam, vis liejasi... aš galiu, jei noriu, pagauti juos, galiu ir praleisti, mama iš manęs nieko nereikalauja, nestebi, ar aš įdėmiai klausausi, ar suprantu... aš galiu atsipalaiduoti, aš atsiduodu šitai auksinei šviesai, burkavimui, čiulbesiui, varpelių skimbčiojimui ant asiliukų ir ožkų galvų, žvangėjimui ratlankių, kuriuos stumia už koto priešais save mažyliai, dar nemokantys naudotis lazdele...

— Nepyk, bet ar tau neatrodo, kad čia, su tuo burkavimu, čiulbėjimu, vis dėlto neištvėrei ir įdėjai gabalėlį standartinės konstrukcijos... juk šito taip norisi... tu viską gražiai sujungei, visai pagal...

— Taip, galbūt aš leidausi pamažu nešama...

— Iš tikrųjų, kaip atsispirti tokiam žavesiui... nuostabiems sąskambiams... burkavimui... čiulbesiui...

— Ką gi, tu teisi... bet varpelius, skambalėlius aš vis dėlto girdžiu... ir dar tarškynės garsus, vėjyje siūbuojančių raudonų, rausvų, šviesiai violetinių celiulioidinių gėlių šiugždesį...

Aš galiu bėgioti, šokinėti, suktis ratu, aš turiu marias laiko... Por Ruajalio bulvaro siena, palei kurią mes einame, tokia ilga... ir tik prie sankryžos aš turėsiu sustoti ir paduoti ranką prieš pereinant... Aš pralenkiu auklę, aš turiu suspėti prisitraukti į plaučius oro ir nepalikti vietos baisiai smarvei... mane nuo jos iškart suima šleikštulys... ji sklinda nuo auklės plaukų, prisigėrusių acto. Tada aš galėsiu kaip niekur nieko paduoti jai ranką, nebijodama jos užgauti... nors neaišku, ar ji užsigautų, ji labai maloni ir paprasta, juk ji žino, aš nekalta, kad nepakenčiu acto kvapo, bet ir ji nekalta, kad pasivaikščiojimai gryname ore sukelia jai galvos skausmus, nuo kurių apsaugo tiktai actas... Todėl mes ir susitarėme, kad aš galiu lakstyti gana toli nuo jos, išskyrus, žinoma, tuos atvejus, kai reikia pereiti gatvę...

Štai ji artinasi, kažkokia beformė masė, galva apgaubta pilkšva skarele, paveja mane, ištiesia ranką, ir aš paduodu jai savąją... mano plaučiai pilni oro, aš galiu nekvėpuoti... ir nekvėpuoju tol, kol mes pasiekiame šaligatvį kitoje gatvės pusėje... čia aš iškart paleidžiu jos ranką ir lekiu... Jei kartais, nelaimei, man neužtenka oro visam perėjimui, aš net nepagalvoju užsiimti nosį ranka... nors ji ir leido... bet aš negaliu šitaip pasielgti... aš galiu tik protarpiais šiek tiek įkvėpti nusisukdama, bet ne per daug, kad ji nepastebėtų, kokį pasibjaurėjimą man kelia... ne, ne ji, ne tai, kas ji yra, visiškai ne tai, kas yra joje, bet vien tai, kas retkarčiais pasirodo iš po jos pasmukusios skaros,— gelsva ir blizganti jos galvos oda tarp actu sudrėkintų plaukų kuokštų.

Kai Liuksemburgo sodo vartai ir įmantrūs perėjimai lieka už mūsų, auklė atsisėda netoli baseino ir atsiremia nugara į didelį baltą fasadą... Aš dar nemoku nustatyti pagal didelį gatvės laikrodį, ar jau metas valgyti, bet stebiu kitus vaikus ir, vos tik bent vienas iš jų gauna

savo pavakarius, puolu prie auklės... ji jau pamatė mane ir atkiša šokolado plytelę su bandele, aš čiumpu juos, padėkoju galvos linktelėjimu ir nubėgu...

— Ir ką tu veiki?

— O, nesistenk manęs pagauti į spąstus... Bet ką, ką veikia visi vaikai,— žaidžia, laksto, leidžia laivelius, ritinėja ratlankius, šokinėja per virvutę arba, staiga sustoję ir įsmeigę akis, stebi kitus vaikus, žmones, sėdinčius ant akmeninių suolų, kėdžių... jie stovi kaip įbesti prieš juos ir žiopso...

— Galbūt tu taip darei dažniau nei kiti, galbūt kitaip...

— Ne, nemanau... aš elgiausi kaip daugelis vaikų... ir jie tikriausiai matė ir galvojo tą patį... šiaip ar taip, manyje nieko iš to neišliko, ir tu neturėtum skatinti mane ieškoti, kuo užpildyti šią spragą.

Visa, kas yra už švytinčio, vaiskaus ir gaudžiančio parko ribų, tarsi aptraukta pilka migla ir atrodo veikiau niūriai, netgi kiek skurdokai... bet niekada nekelia liūdesio. Netgi tai, kas išliko mano atmintyje iš vaikų darželio... plikas kiemas, aptvertas aukšta tamsia siena, palei kurią mes einam vorele su juodomis prikyštėmis ir klumpėmis.

Bet netikėtai tą miglą perskrodžia baimė, siaubas... aš rėkiu, priešinuosi... kas atsitiko? kas man?

„Greit atvažiuos senelė tave aplankyti"... — sako man mama... Senelė? Tėvo mama? Tikrai? Nejaugi ji iš tiesų atvažiuos? Ji niekada neatvažiuoja, ji gyvena taip toli... aš jos visai neprisimenu, bet jaučiu, kad ji yra, nes gaunu iš tenai trumpus švelnius laiškus, minkšto medžio dėžutes su išraižytais ant jų gražiais paveikslėliais, per kurių įgaubtą paviršių galima perbraukti pirštu, išmargintus medinius dubenėlius, padengtus laku, kurį taip malonu liesti... „Kada ji atvažiuos? kada ji bus čia?.."— „Ryt po pietų... Tu neisi pasivaikščioti..."

Aš jos laukiu, tykau, klausausi žingsnių ant laiptų... pagaliau, štai ir ji, suskamba durų skambutis, aš noriu pulti jos pasitikti, bet mane sulaiko, palauk, niekur neik...

mano kambario durys atsidaro, vyras ir moteris, vilkintys baltais chalatais, pačiumpa mane, pasodina ant kelių, suspaudžia, aš priešinuosi, jie prispaudžia man prie burnos, nosies gabalėlį vatos, kaukę, nuo jos sklinda kažkas siaubinga, dusina mane, pripildo plaučius, muša į galvą, tai — mirtis, aš mirštu... O paskui atsipeikėju, guliu savo lovoje, gerklė dega, rieda ašaros, mama jas šluosto... „Katinėli, tave reikėjo operuoti, supranti, tau iš gerklės išpjovė tai, kas tau trukdė, kenkė... o dabar miegok, viskas jau praėjo..."

— Kiek laiko tau reikėjo, kad pagaliau suprastum, jog ji niekada nebandė — o jeigu ir bandė, tai labai paviršutiniškai, nevykusiai — įsivaizduoti save tavo vietoje...

— Taip, nors ir labai keista, šitas abejingumas, laisvumas buvo neatskiriama jos žavesio dalis, ji mane tiesiog pakerėdavo... Niekada joks žodis, nors ir labai įtaigiai ištartas, nėra persmelkęs manęs su tokia jėga, kaip kai kurie jos žodžiai.

„Jeigu tu paliesi štai šitą stulpą, mirsi..."

— Gal ji pasakė tai kažkaip kitaip...

— Gal... bet aš išgirdau būtent taip. „Jeigu tu jį paliesi, mirsi..."

Mes vaikštinėjame kažkur už miesto, mama pamažu eina, priekyje už parankės su Kolia... aš sustoju kaip įbesta priešais medinį stulpą... „Jeigu tu jį paliesi, mirsi", taip pasakė mama... Aš noriu jį paliesti, noriu žinoti, man labai baisu, aš noriu pamatyti, kaip tatai bus, ištiesiu ranką ir paliečiu pirštu medinį elektros stulpą... ir štai — baigta, taip ir atsitiko, mama žinojo, mama žino viską, tikrai, aš numiriau, aš bėgu rėkdama jiems iš paskos, įsikniaubiu į mamos sijoną, šaukiu iš visų jėgų: aš numiriau... jie nežino, aš nebegyva... Bet kas gi tau? Aš numiriau, numiriau, numiriau, paliečiau stulpą, ir štai — baigta, stulpe slėpėsi kažkas siaubinga, baisiau nė nebūna, aš prisiliečiau, ir tai įsiskverbė į mane, yra manyje, aš raičiojuosi ant žemės, kad tai paliktų mane, raudu, rėkiu, aš numiriau... jie paima mane ant rankų, purto, bučiuoja... Ne, ne, ne, tau nieko neatsitiko... Aš

paliečiau stulpą, mama taip pasakė... ji juokiasi, jie juokiasi abu, ir tai mane nuramina...

— Imk, mama, nuryk, labai prašau... — Mama, kuri dabar be pensnė, ji užsideda ją tik skaitydama, pasilenkia žemai žemai norėdama pamatyti, kas yra šaukšte, kurį aš jai tiesiu... — Čia dulkės, aš surinkau jas tau, jos visai švarios, nebijok, nuryk... Juk tu jau esi taip dariusi...

— Ką čia plepi? Gal išprotėjai...

— Ne. Tu pati man sakei, kad būtent taip aš išaugau tavo pilve... nes tu nurijai dulkių... nuryk ir šitas, prašau padaryti tai dėl manęs, aš taip norėčiau turėti sesutę ar broliuką...

Mama širsta... „Neprisimenu, ką tau sakiau..."

— Tu man taip sakei. Ir dar pasakei, aš girdėjau... tu pasakei, kad norėtum turėti dar vieną vaiką... Tad padaryk taip, mama, nagi nuryk...

Mama nustumia ištiestą mano ranką... — Bet čia ne tos dulkės...

— Tai pasakyk man, kokių dulkių reikia?

— Oi, nežinau...

— Žinai, pasakyk...

— Tokių, kaip ant gėlių...

— Ant gėlių? Ant kokių gėlių?

— Nebeprisimenu.

— Nagi pasistenk, pamėgink prisiminti...

— Gana, liaukis kankinti mane savo klausimais... Verčiau eitum pažaisti kaip visi vaikai, užuot slankiojusi man iš paskos nieko neveikdama, tu nebežinai, ko prisigalvoti, juk matai, aš užsiėmusi...

Aš sėdžiu šalia mamos dengtoje karietoje, kurią traukia vienas arklys, mes kratomės dulkėtu keliu. Aš laikau kuo arčiau lango knygą iš „Rausvosios bibliotekos"[1] ir bandau skaityti, nepaisydama kresčiojimo, nepaisydama mamos priekaištų: „Liaukis, užteks, sugadinsi akis..."

[1] Biblioteka vaikams ir jaunimui, leista Prancūzijoje XX a. pradžioje.

Miestas, į kurį mes važiuojame, vadinasi Kamenecas-Podolskas. Ten mes praleisime vasarą pas mano dėdę Grišą Šatunovskį, mamos brolį, advokatą.

Ta vieta, kur mes vykstame, ir tai, kas laukia manęs tenai, turi visa, ko reikia „nuostabiems vaikystės prisiminimams" sukurti... tokiems, kokius jų autoriai paprastai mėgsta rodyti su tam tikru išdidumo atspalviu. Ir kaip nesididžiuoti, jeigu jūs turėjote gimines, kurie rūpestingai ruošė dirvą jūsų prisiminimams, kūrė juos, visiškai ir kuo tiksliausiai atitinkančius labiausiai vertinamus, geriausius pavyzdžius? Prisipažįstu, man net šiek tiek baugu...

— Tai savaime suprantama... kai grožis taip atitinka pavyzdžius... Bet galiausiai, jeigu jau tau pasisekė ir tu turi šitokių prisiminimų, ką darysi, nevaržyk savęs, juk taip knieti...

— Bet jie buvo sukurti ne man, man tik leido jais pasinaudoti, aš suspėjau pasimėgauti vien nuotrupom.

— Gal dėl to ir tavo prisiminimai tokie sodrūs... Be jokio šleikštulio. Nenusibodę...

— O ne, ko nėra, to nėra. Viskas išsaugojo tobulą išbaigtumą: erdvus šeimyninis namas, pilnas nuošalių kertelių, laiptukų... „salė", kaip kadaise jas vadindavo Rusijoje, su dideliu rojaliu, gausybe veidrodžių, blizgančiu parketu, o palei sienas — kėdės su baltais aptraukalais... Valgomajame ilgas stalas, iš abiejų jo galų sėdi, vienas priešais kitą, kalbėdamiesi per atstumą ir šypsodamiesi, tėvas ir motina, tarp jų keturi vaikai: du berniukai ir dvi mergaitės... Po deserto, kai mano teta leidžia vaikams pakilti nuo stalo, jie prieina prie tėvų padėkoti, bučiuoja jiems ranką, ir tėvai pabučiuoja vaikus į kaktą, skruostą... Man irgi patinka dalyvauti šitoje linksmoje ceremonijoje...

Tarnai, kaip ir dera, maloniai familiarūs ir atsidavę... Nieko netrūksta... yra netgi senoji „niania", meili ir švelni, su skara ant pečių ir plačiais sijonais... Ji duoda mums pusdienių po sultingą baltos duonos riekę, storai apteptą sudrėkintu cukrum... ir vežėjas, kuris šildosi saulutėje, sėdėdamas ant medinio suoliuko, atremto į tvorelę kieme, šalia arklidės... man patinka patyliukais už-

lipti ant šitos tvorelės už jo nugaros ir uždengti delnais jam akis... „Atspėk, kas čia..."—„Aš žinau, tai tu, mažoji išdykėle"... Aš priglundu prie jo plačios nugaros, apsikabinu kaklą, uodžiu svaigų kvapą, sklindantį nuo odinės liemenės, dukslios palaidinės, pomaduotų plaukų, prakaito, kurio lašeliai blizga ant nugairintos ir raukšlėmis išvagotos odos...

Ir sodas... apaugusi aukšta žole pievelė sodo gilumoje, kur mes visada einame žaisti — Liolia, jauniausia mano pusseserė, mes su ja vienų metų, jos brolis Petia ir kaimynų, draugų vaikai... Mes spaudžiam tarp nykščio ir smiliaus gelsvas tuščiavidures, nebeprisimenu kokio augalo, ankštis, norėdami išgirsti, kaip jos susprogsta, suimam abiejų rankų nykščiais aštrią žolę ir pučiame, kad ji imtų švilpti... Užsidengusi galvą ilgu balto muslino šydu, su saulučių vainiku, kurį nupynė „niania", laikydama rankoje glotnią lazdelę, dar šiek tiek drėgną, dar žalsvą ir kvepiančią šviežiai nuluptu medžiu, aš vadovauju procesijai, kuri užkasa į žemę stambią juodą ir plokščią arbūzo sėklą. Ji guli dėžutėje ant samanų pakloto... mes ją laidojame taip, kaip pamokė sodininkas, palaistome iš žaislinio laistytuvėlio, aš mosuoju virš žemės savo stebuklinga lazdele ir tariu užkeikimus, sudarytus iš kažkokios juokingos ir keistos kalbos skiemenų, kuriuos vėliau dar ilgai prisiminiau, tačiau dabar nebegaliu atkurti... Mes vaikščiosime nusilenkti šiam kapui iki tos dienos, kada mums pagaliau galbūt pasiseks pamatyti, kaip iš žemės pasirodo švelnus gyvas daigelis... Giliai šulinyje gyvena savo kiaute pabaisa, mažytė, bet be galo pikta, jos įkandimas mirtinas, o kai ji išlenda ir artinasi alėja, gresia pavojus jos nepastebėti, nes jinai susilieja su smėliu...

Iš dėdės veido man išliko tik subtilumo ir liūdnoko švelnumo įspūdis... mes jį matome labai retai, dažniausiai prie pietų stalo... jis tiek daug dirba.

Užtat labai gerai prisimenu tetą, tokią, kokia ji man atrodė, kai su malonumu apžiūrinėdavau jos sidabrines garbanas, rausvus skruostus, akis... niekada man nebeteko matyti mėlynų akių su tokiu ryškiu violetiniu at-

spalviu... ir net tarpas tarp dviejų priekinių dantų, labai baltų, mažumėlę atsikišusių, teikia jai dar didesnio žavesio. Jos žvilgsnyje, galvos laikysenoje yra kažkas... tam apibūdinti aš nerandu šiandien kito žodžio — kažkas išdidaus... Mama sako, kad teta Aniuta „tikra gražuolė".

Ji laiko rankoje didelį apvalų laikrodį, rodo pirštu į ciferblatą ir klausia manęs: jeigu ilgoji rodyklė yra štai čia, o trumpoji — ten... Nežinai? Gerai pagalvok... nepasakinėk, Liolia... Aš galvoju iš visų jėgų, bijau apsirikti, neryžtingai šnibždu atsakymą, ir ji plačiai nusišypso, sušunka: „Gerai! Labai gerai!"

Mes, patys mažiausi, sėdime kartu su ja didelėje brikoje su pakeltu viršum, kurią traukia du arkliai, mes važiuojame į kitą upės pusę, kur daug parduotuvių, kur stovi aukštas baltas bokštas, prie pat viršaus apjuostas balkonu... Net iš toli, nuo mūsų kranto, aš įžiūriu kažkieno siluetą, jis pasilenkia prie baliustrados ir leidžia keistus garsus, panašius į šauksmus, dainavimą. Mūsų brika važiuoja per plačios upės brastą, vanduo kyla virš paminos, beveik apsemia arklių piršis, bet nereikia bijoti, mums nieko negali atsitikti, vežėjas gerai žino kelią... ir štai mes pagaliau ant kietos žemės, arkliai kopia į krantą, mes važiuojame ristele baltu keliu cukrainės, parduotuvėlių link, kur prekiaujama knygomis, žaislais, batais... Teta atidžiai apžiūri mano batukus, jie jau padėvėti ir greit bus man per maži... Tau taip pat reikia naujų...

Labai šviesiam, melsvai baltam tetos kambaryje ant tualetinio staliuko pristatyta visokiausių flakonų. Juose kvepalai, odekolonas. Štai vienas tuščias, teta nori išmesti jį į šiukšlių pintinę, bet aš ją sulaikau... „Prašom neišmesti, duokit jį man..."

Ir štai mudu, flakonas ir aš, liekame vieni mano kambaryje. Aš atsargiai sukioju jį į visas puses, norėdama geriau apžiūrėti apvalias linijas, lygius paviršius, ovalų nugludintą kamštį... Iš pradžių pašalinsim tai, kas tave darko... pirmiausia šitą bjaurią juostelę, kuria aprištas tavo kakliukas... o paskui čia, iš priekio, šitą storą eti-

ketę, geltoną ir blizgančią... aš pakeliu ją už kraštelio ir traukiu... etiketė lengvai nusiplėšia, bet jos vietoje lieka balsvos apnašos, sausos ir kietos, kurias aš minkštinu skudurėliu arba vatos gumuliuku, sudrėkintu ąsotyje su vandeniu, ir jos nusilupa mažyčiais skuteliais, susivyniojančiais į volelį po mano pirštu... bet nusitrynė ne viskas, liko plonytis sluoksnelis, kurį reikia grandyti kišeniniu peiliuku, stengiantis nesubraižyti stiklo... Pagaliau flakonas išvaduotas iš visa, kas jį bjaurojo, apnuogintas ir paruoštas maudyti. Aš įpilu į jį vandens, pakratau, kad gerai išsiplautų, kad neliktų nė menkiausios žymės to, kas jame buvo, išmuilinu jį ir praskalauju dubenyje. Paskui nušluostau rankšluosčiu ir, kai flakonas visai išdžiūsta, imu blizginti jį antklodės kampu arba savo vilnoniu rūbeliu. Tada jis suspindi visu savo akinamu švarumu... Aš tiesiu jį į šviesą, krentančią pro langą, išnešu į sodą, kad jis sužėrėtų saulėje... vakare stebiu jį lempos šviesoje... Mums niekas negresia, niekas neatims jo iš manęs, Lioliai terūpi jos lėlės, Petia nužvelgia jį abejingomis akimis.

Dabar aš turiu keletą flakonų, visi jie skirtingi, tačiau kiekvienas savaip puikus.

Kolekcija rikiuojasi ant mano židinio, ir niekas, be manęs, — taip man pažadėta — neturi teisės jos liesti.

Jeigu aš pasiimu kurį nors flakoną su savimi, būtinai jį suvynioju, aš nenoriu, kad jį pasiektų svetimi žvilgsniai, lengvapėdiški žodžiai.

— Keista, tik išvažiavai — ir dingo aistra flakonams.

— Taip, tikrai, aš nepasiėmiau nė vieno. Galbūt todėl, kad lioviausi žaidusi su jais, kai susirgau... kažkokia nepavojinga, bet užkrečiama liga... vėjaraupiais? o gal raudonuke? Aš guliu lovelėje prie galinės sienos savo kambaryje, mažumėlę užtemdytame didelio medžio, jo durys veriasi į mamos miegamąjį, aš suprantu, kad smarkiai karščiuoju, nes jie jau čia... jie būtinai atsiranda čia, kai mano kūnas ir galva dega... mažyčiai žmogeliukai, be perstogės pilantys iš maišų smėlį, smėlis byra, sklinda į visas puses, o jie vis pila ir pila... nežinau, kodėl smėlio krūvos ir mažųjų nykštukų bruzdėjimas taip

baugina mane, aš noriu juos sustabdyti, noriu surikti, bet jie negirdi manęs, aš negaliu garsiai sušukti.

Kai karštis nukrinta, man leidžia sėdėti lovoje... Kambarinė, kurią atsiuntė teta, tvarko kambarį, perkloja lovą, prausia mane, šukuoja, girdo ir valgydina...

Mama taip pat yra čia, bet aš ją tematau sėdinčią prie stalo ir rašančią ant didžiulių popieriaus lapų, kuriuos ji numeruoja stambiais skaičiais, margina plačiu braižu ir meta ant grindų, vos tik juos prirašiusi. Arba mama sėdi krėsle ir skaito...

— Pasistenk būti teisinga, juk kol sirgai, ji retsykiais prisėsdavo su knyga prie tavo lovos.

— Taip, ir ne su savo knyga, o su mano... aš prisimenu ją, aš ją gerai žinojau... tai buvo „Dėdės Tomo trobelė", leidinys vaikams. Didžiulė knyga kartoniniais viršeliais, iliustruota pilkšvomis graviūromis. Vienoje iš jų galėjai matyti Elizą, šokančią nuo vienos ledo lyties ant kitos su vaiku ant rankų. Kitoje — mirštantį dėdę Tomą, o šalia, gretimame puslapyje, buvo aprašyta jo mirtis. Abu puslapiai mažumėlę susiglamžę, raidės nusitrynusios.. taip dažnai aš juos laisčiau ašaromis...

Mama skaito man žemu balsu, neišraiškingai... žodžiai skamba aiškiai ir tvirtai... tarpais man atrodo, kad ji net negalvoja, apie ką skaito... kai pasakau, jog noriu miego ar esu pavargusi, ji susyk užverčia knygą ir, man regis, daro tai su džiaugsmu...

— Ir tu išties tatai jautei anuomet?

— Manau, taip, aš tai pastebėdavau, bet nesmerkiau jos... juk visai natūralu, kad vaikiška knygelė neįdomi suaugusiai moteriai, mėgstančiai skaityti sunkias knygas. Tik paskui, kai pasveikau ir galėdavau išbėgti į sodą...

— Čia baigiasi „nuostabūs prisiminimai", dėl kurių tu šitiek krimtaisi... jie pernelyg atitiko „pavyzdžius"...

— Taip... netrukus jie vėl tapo saviti, į nieką nepanašūs... Aš stoviu savo kambaryje, dar netvirtai laikydamasi ant kojų, ir girdžiu pro atdaras duris, kaip mama kažkam sako: „Tik pamanyk, juk visą šitą laiką aš prasėdėjau užsidariusi su Nataša, ir niekas nė nepagalvojo mane pavaduoti". Bet tai, ką aš tuomet pajutau, greitai nublanko...

— Veikiau kažkur nugrimzdo...

— Galimas daiktas... šiaip ar taip, nugrimzdo pakankamai giliai, kad nieko nepastebėčiau. Užtenka mamos gesto, meilaus žodžio, užtenka tiesiog pamatyti, kaip ji sėdi krėsle, skaito, nustebusi pakelia galvą, kai prieinu prie jos ir kažką sakau, o ji žiūri į mane pro savo lornetą, stiklai didina rudas, spinduliuojančias akis, jos atrodo milžiniškos, kupinos naivumo, tyrumo, gerumo... ir aš prisiglaudžiu prie jos, liečiu lūpomis tokią švelnią, šilkinę kaktos, skruostų odą.

Lyg iš sidabrinės miglos properšos išnyra vis ta pati gatvė, storai apklota baltu baltutėliu sniegu, jame nėra nei pėdsakų, nei vėžių, ir aš einu ta gatve palei tvorą, jinai gerokai aukštesnė už mane ir sukalta iš plonų medinių lentelių nusmailintomis viršūnėmis...

— Taip ir maniau: visuomet tas pats vaizdas, nesikeičiantis, visam laikui įsmigęs atmintyje.

— Tiesa. O štai kitas vaizdas, jis būtinai iškyla, kai tik išgirstu žodį „Ivanovas"... ilgas medinis namas su daugybe langų iš priekio, virš jų, it nėrinių kraštelis, kyšo mažučiai drožtiniai stogeliai... nuo stogo kekėmis kabo ir tviska saulėje didžiuliai varvekliai... kiemas priešais namą nuklotas sniegu... Nė viena detalė niekada nesikeičia. Aš veltui, tarsi žaisdama „klaidų žaidimą", ieškau ir nerandu nė mažiausios permainos.

— Na matai...

— Taip... bet aš negaliu atsispirti: man norisi lytėti, glostyti šitą sustingusį vaizdą, kuo atsargiau įvilkti į žodžius — aš taip bijau jį sugadinti... Tegu jie dar kartą ateina čionai, prasiskverbia namo vidun, į šitą didelį kambarį akinamai baltom sienom... blizgantis parketas nuklotas ryškių spalvų kilimais... sofos, krėslai, aptraukti gėlėtu medvilniniu audiniu... didelėse puodynėse žaliuoja visokiausi augalai... languose, tarp dvigubų stiklų, įklotas sluoksnis baltos vatos, apibarstytos sidabriniais blizgučiais. Nė vienas namas pasaulyje man niekada neatrodė toks gražus kaip šitas. Tikras namas iš Kalėdų pasakos... be to, tai namas, kur aš gimiau.

— Ir vis dėlto kažkas jam trukdo atsidurti tarp „nuostabių vaikystės prisiminimų", o juk tavo dėdės namas turėjo tokią teisę.

— Žinau — čia nėra mamos. Niekada, nė vienam akimirksniui ji čia nebuvo pasirodžiusi.

— Ji būtų pasirodžiusi, jeigu tu būtum buvusi iš tų žmonių, kurie geba išsaugoti pačius ankstyviausius prisiminimus... kartais — kone nuo pat gimimo...

— Taip, bet man, deja, nepasisekė... aš neprisimenu nieko, kas buvo prieš man išvykstant iš Ivanovo,— tuomet buvau dvejų metukų, neprisimenu nei paties išvažiavimo, nei tėvo, nei mamos, nei Kolios, su kuriuo, kaip vėliau sužinojau, mudvi su mama važiavome iš pradžių į Ženevą, o paskui į Paryžių.

Bet ne tik mamos nėra šitame name. Iš visų žmonių, turėjusių jame būti, kai retkarčiais sugrįždavau tenai kelioms savaitėms, aš matau tik savo tėvą... tiesų ir liekną jo siluetą, visada lyg truputėlį įsitempusį... Jis sėdi ant sofos krašto, o aš — jam ant kelių, atsigręžusi į aukštus langus, visiškai uždengtus baltomis užuolaidomis... Jis moko mane juos skaičiuoti... Ar gali taip būti? tačiau prisimenu aiškiai... aš skaičiuoju iki dešimties, pridedu dar vieną, paskutinį, langą, su juo — vienuolika...

Aš stoviu priešais jį tarp jo pražergtų kojų, mano pečiai siekia jo kelius... aš vardiju savaitės dienas... pirmadienis, antradienis, trečiadienis, ketvirtadienis, penktadienis, šeštadienis, sekmadienis... o paskui vėl pirmadienis, antradienis... „Užteks, jau išmokai..." — „O kas paskui?" — „Paskui viskas prasideda iš naujo..." — „Visada taip pat? O iki kada?" — „Visada". — „Net jei kartosiu ir kartosiu? Visą dieną? Arba visą naktį? Vėl grįš pirmadienis, antradienis, ir taip visada?" — „Visada, kvailiuke..." — jo ranka slysta mano galva, aš jaučiu, kaip iš jo sklinda tai, ką jis slepia užgniaužęs savyje, ko nemėgsta rodyti, bet tai šičia, aš jaučiu, tai perėjo į ranką, kurią jis tučtuojau atitraukia, į akis, į balsą, tariantį mažybinius vardus, kuriuos jis vienintelis kuria iš mano

vardo: Tašok arba šito mažybinio mažybinis: Tašoček... ir dar vienas juokingas vardas, kurį man davė: Pigalica... kai klausiu jį, ką tai reiškia, jis atsako, kad taip vadinasi mažytis paukštelis.

Man patinka braukti ranka per jo liesus, šiurkštokus skruostus, suspausti pirštais odą ir timptelti, kutenti pakaušį... jis švelniai mane atstumia... arba kartais, kai šito visai nelaukia, pakštelti tiesiai į ausį ir žiūrėti, kaip apkurtintas tėvas įsikiša į ausį pirštą ir judina jį, purtydamas galvą... „Koks kvailas žaidimas..."

Jis dažnai kalbasi su manim prancūziškai... Man atrodo, kad jis puikiai taria, bet pernelyg suritina „r", aš noriu jį išmokyti... Paklausyk, kaip aš tariu „Pari"... gerai įsiklausyk: „Pari"... o dabar ištark taip kaip aš... „Pari"... ne, ne taip... jis juokingai mėgdžioja mane, tyčia perdėtai, it draskoma gerkle, taria: „Parrri"... Jis atsilygina man tuo pačiu — moko teisingai tarti rusišką „r", aš turiu priglausti prie gomurio, o paskui ištiesti užriestą liežuvio galiuką... bet veltui stengiuosi... Na matai, dabar tau nesiseka... ir mudu juokiamės, mums patinka linksmai pasišaipyti vienam iš kito...

Visur aš matau tik tėvą. Dabar man atrodo, kad visus daiktus aplink mus valdo nematomos būtybės.

Šaukštas, atsargiai sukdamas ratą palei pat kraštą, kur ne taip karšta, kabina skanią pienišką manų košę, plačiai sklydinčią lėkštėje... šaukštas kyla man prie burnos, kad papūsčiau...

Šaukštas, sklidinas braškių uogienės, artėja prie mano lūpų... aš nusisuku, daugiau nebenoriu... kokia ji neskani, aš jos nebeatpažįstu... kas jai nutiko? kažkas gadina puikų jos skonį... į ją prasiskverbė kažkoks šlykštus daiktas ir pasislėpė... mane nuo jo pykina. „Man nepatinka šita braškių uogienė, ji netikra". — „Tikra, tikra, pasižiūrėk pati"... Aš atidžiai tyrinėju ploną uogienės sluoksnį, užteptą ant lėkštelės... braškės ištiesi tokios kaip visada, tik mažumėlę blyškesnės, ne tokios raudonos arba tamsiai rožinės, bet ant jų ir tarp jų matyti kaž-

kokios įtartinos balsvos driekenos... „Ne, pažiūrėkit, joje kažkas yra..." — „Nieko nėra, tau pasirodė..." Kai grįžta tėvas, aš papasakoju jam, kad nenorėjau valgyti braškių uogienės... ji bloga, aš ją gerai apžiūrėjau, joje buvo kažkokių baltų driekenų, mažyčių baltų taškelių, ir skonis šleikštus... Tai ne braškių uogienė... Jis žiūri į mane, akimirksnį dvejoja ir sako: „Tai buvo tikra braškių uogienė, o tai, ką tu joje matei,— kalomelis. Į uogienę įmaišė truputį kalomelio, tikėjosi, kad tu nieko nepastebėsi, aš žinau, kad negali pakęsti kalomelio, bet tau būtinai jo reikia..."

Šitas nerimą keliantis pasišlykštėjimas kažkuo, patylomis įdėtu, paslėptu tame, kas labai skanu, neišdilo man iš atminties, ir net dabar kartkartėmis sugrįžta, kai deduosi į burną šaukštelį braškių uogienės.

Tėvas liepė suplūkti kieme priešais namą sniego kalniuką. Aš rabždinuosi į jį nuolaidžiuoju šlaitu ir leidžiuosi rogutėmis stačiuoju... vėl ropščiuosi ir vėl leidžiuosi nepailsdama, mano veidas dega, iš šnervių, burnos verčiasi garas, visa savo esybe traukiu šaltą speiguotą žiemos orą.

Aš gavau dovanų didelę įrištą knygą, visai plonytę, ir su malonumu ją vartau, klausausi, kai man skaito, kas parašyta šalia paveikslėlių... bet atsargiau, dabar bus paveikslėlis, kurio aš bijau, jis toks šiurpus... Liesas žmogus ilga smailia nosim, vilkintis ryškiai žalią fraką su plevėsuojančiais skvernais, švytruoja išskėstomis žirklėmis, tuojau įsmeigs jas į gyvą kūną, pasipils kraujas... „Aš negaliu žiūrėti, reikia jį išimti..." — „Ar nori, kad išplėščiau lapą?" — „Gaila, tokia graži knyga". — „Tada paslėpsim šitą paveikslėlį... Suklijuosim lapus". Dabar jo nebematau, bet žinau, kad jis visąlaik yra tenai uždarytas... štai jis artinasi, slapstosi čia, kur puslapis pasidarė storėlesnis... reikia kuo greičiau perversti, peršokti, kol tai nespėjo paliesti manęs, įsišaknyti manyje... štai jau prasideda, štai žirklės, smingančios į kūną, dideli kraujo lašai... bet pagaliau — baigta, baisusis puslapis užverstas, jį paslėpė kitas paveikslėlis...

Mano mėgstamiausios knygos „Maksas ir Moricas" piešiniuose, kur tokios juokingos eilės, kurias aš moku atmintinai ir mėgstu garsiai deklamuoti, niekas nebaugina manęs, net kai matau du bjaurius padaužas, surištus ir paguldytus ant skardos: greit juos pašaus į krosnį ir iškeps kaip du paršelius žinduklius...

— Ar tu esi tikra, kad šitas paveikslėlis iš „Makso ir Morico"? Gal vertėtų patikrinti?

— Kuriems galams? Juk aišku, kad mano prisiminimuose paveikslėlis susijęs su šita knyga ir kad išliko nepakitęs blogos nuojautos, baimės jausmas, kurį jis man kėlė, bet tai buvo ne tikra baimė, o truputį keista, teikianti man smagumo...

Iš rudo popieriaus išvyniojama didžiulė kartoninė dėžė, nuimamas dangtelis, šilko popierius, po juo guli milžiniška lėlė užmerktomis akimis... tamsios garbanos, vokai apvesti ilgomis ir tankiomis blakstienomis... tai ji, aš ją atpažinau, tai ją mačiau Paryžiuje, didelėje apšviestoje vitrinoje, ir ilgai ilgai į ją žiūrėjau... Lėlė sėdėjo krėslelyje, o prie jos kojų buvo kortelė su užrašu: „Aš moku kalbėti"... Ją atsargiai išima iš dėžės... kai ją pakelia, akys atsimerkia... kai ji pasuka galvą į vieną, paskui į kitą pusę, jos viduj pasigirsta kažkoks garsas... „Girdi? Ji kalba, sako „tėtė, mama"... — „Taip, panašu, kad ji sako būtent tai... o ką dar moka ištarti?" — „Ji per maža, gerai, kad moka bent šitiek... Nebijok, paimk ją į rankas".

Aš atsargiai imu lėlę ir guldau ant sofos, norėdama kuo geriau ją apžiūrėti... Nieko nepasakysi, ji labai graži... su balto tiulio suknute, žydro atlaso dirželiu, žydrais bateliais ir kojinaitėmis, su didžiuliu žydru kaspinu plaukuose... „Ar galima ją nurengti?.." — „Žinoma... galima net pasiūdinti jai kitus drabužėlius... tada galėtum ją perrengti, papuošti taip, kaip tau norisi..." — Taip, aš džiaugiuosi... stipriai apkabinu tėvą... — „Tai ar šitos lėlės norėjai?" — „Taip, šitos..." Mus palieka dviese, kad galėtume geriau susipažinti. Aš nesitraukiu nuo lėlės, paguldau ją, pakeliu, priverčiu pasukti galvą ir ištarti „tėtė, mama". Bet man su ja nelabai smagu. Ir net

bėgant laikui tas jausmas nepraeina. Man niekada nesinori žaisti su ja... ji labai kieta, per daug glotni, jos judesiai vienodi, o norint priversti ją ką nors padaryti, reikia vis taip pat pakelti ir nuleisti truputėlį sulenktas jos rankas ir kojas, šarnyrais pritvirtintas prie nelankstaus kūno. Aš mieliau linkusi žaisti su savo skudurinėmis lėlėmis, prikimštomis pjuvenų, kurias jau seniausiai turiu, nepasakyčiau, kad labai jas myliu, užtat galiu daryti ką tinkama su jų kiek glebnais, išklibusiais kūnais: spaudyti, maigyti, mėtyti...

Bet iš tikrųjų man artimas tik Miška, mano pliušinis meškiukas, glotnus kaip šilkas, minkštas, šiltas, be galo paprastas ir mielas. Jis visada miega kartu su manimi, auksaspalvė jo galva su nulėpusiom ausim guli šalia manęs ant pagalvės, apvalus geraširdiškas snukutis su juoda nosim ir juodom blizgančiom akutėm kyšo iš po antklodės... aš negalėčiau užmigti, nejausdama jo čia, prie savęs, aš niekada be jo neišvažiuoju, jis visuomet lydi mane kelionėse.

Mane atvežė pas tėvą į jo „fabriką", kur jis dirba ištisą dieną... aš einu per didelį purviną kiemą, paskui per baraką su plūktos žemės asla, man tenka šokinėti per mėlyno, raudono, geltono skysčio klanus ir sroveles... tarp statinių ir vežimų vaikšto barzdoti vyrai su kepurėm ir ilgaauliais batais... kvapas čia ne toks šleikštus kaip acto, bet aš vis tiek stengiuosi kuo mažiau kvėpuoti — toks jis nemalonus, aitrus, rūgštus... Aš įeinu į labai šviesų pailgą kambarį, kur stovi keli stalai, ant jų mediniuose laikikliuose rikiuojasi mėgintuvėliai su tokiais pat ryškiais milteliais kaip srovelės kieme: raudonais, mėlynais, geltonais... tokios pat gražios spalvos skysčiai šildomi retortose, pakabintose virš mažytės liepsnelės... tėvas, vilkintis ilgą baltą chalatą, stovi prie vieno stalo, laiko rankoje retortą, pamažu judina ją virš liepsnelės, paskui pakelia ir atidžiai apžiūri prieš šviesą. Jis pastato retortą atgal į laikiklį, pasilenkia, apkabina mane, pabučiuoja, po to nusiveda į gretimą kambarį ir pasodina ant storų knygų savo krėsle priešais rašomąjį stalą. Jis pristumia arčiau manęs didelius skai-

tytuvus ir sako... „Imk, pažaisk... aš tuoj sugrįšiu". Aš stumdau, nuleidžiu ir vėl pakeliu geltonus ir juodus medinius rutuliukus, suvertus ant metalinių strypų, bet tai visai neįdomu, aš nemoku žaisti su jais... man prailgsta laukti tėvo... pagaliau jis sugrįžta, jau be chalato, su juodais kailiniais ir kailine kepure, jo veidas linksmas... „Na matai, juk aš neužtrukau".

O štai jis plačioje apsnigtoje aikštėje, aš žinau, kad tai viena Maskvos aikščių, jis išeina iš didelės skanėstų parduotuvės su glėbiu paketų, suvyniotų į baltą popierių ir perrištų kaspinėliu... Man smagu regėti jį tokį... juodi jo kailiniai su ūdros apykakle nerūpestingai atlapoti, net matyti aukšta prisegama baltų marškinių apykaklė, kailinė kepurė truputėlį atsmaukta... jis šypsosi, nežinau kodėl... gyvame jo veide, dar energingesniame nei paprastai, spindi ryški, taisyklinga baltutėlių dantų eilė.

Jis prieina prie rogių, kur, susiausta iki pat akių, užklota odiniu apdangalu jau laukiu jo... jis prasega vieną apdangalo pusę, sudeda paketus man po kojom ir įsmunka šalia manęs už milžiniškos nugaros vežėjo, apsirengusio stora plačia skranda.

Mes tėvo bute Maskvoje. Vieno kambario viduryje stovi didelė Kalėdų eglutė. Šįkart aš jau neaiškiai skiriu gražią jauną šviesiaplaukę moterį, mėgstančią juoktis ir žaisti... Aš padavinėju jai visokiausius paketėlius, žaisliukus, gulinčius ant grindų šalia eglutės, paauksuotus riešutus, raudonus Krymo obuoliukus, o ji riša juos prie šakų siaurais raudono šilko kaspinėliais, auksiniais ir sidabriniais siūlais...

Paskui buto prieškambaryje sėdi vaikai, mūsų svečiai, kurie skirstosi po šventės... jiems nuauna batelius ir ieško visur, po minkštasuoliais, randa ir užmauna ant ištiestų kojų veltinukus.

Aš guliu mažame kambarėlyje, kurį jie man įrengė tame pačiame bute, mano lova pristumta prie sienos, uždengtos šiaudiniu dembliu su spalvotais raštais. Aš vi-

suomet guliu šonu, atsigręžusi į jį, man patinka glostyti pirštu lygų pynimą, žiūrėti į subtilią aukso spalvą, šilku išsiuvinėtų paukščių, medelių, gėlių tvaskesį... Nežinau kodėl, bet čia aš bijau pasilikti vakarais viena savo kambaryje, ir tėtis sutinka pabūti su manim tol, kol užmigsiu... Jis sėdi ant kėdės prie mano lovos ir dainuoja seną lopšinę... žemas jo balsas neryžtingas, tarsi mažumėlę pakimęs... dainuoti jis nemoka, ir dėl šito negrabumo tai, ką jis dainuoja, dar labiau jaudina mane... aš ir dabar girdžiu jį taip aiškiai, kad galiu net pamėgdžioti ir, prisipažįstu, kartkartėmis taip ir padarau... šioje lopšinėje žodį „vaikelis" jis pakeitė mano maloniniu vardu, turinčiu tiek pat skiemenų: Tašoček... Pamažėle imu snausti, jo balsas nutolsta... paskui išgirstu, kaip užpakaly manęs tyliai bilsteli kėdė, tikriausiai tėvas keliasi, mano, jog aš užmigau, ir tuoj tuoj išeis... aš bemat ištraukiu ranką iš po antklodės, norėdama parodyti jam, kad vis dar nemiegu... arba išgirstu parketo girgždesį po jo lėtais atsargiais žingsniais... dabar jis patyliukais pravers duris... tada aš imu kosčioti, kažką suniurnu... bet nešneku, bijau visiškai prabusti, o aš noriu užmigti, noriu, kad tėvas galėtų išeiti, man nemalonu, kad jį užlaikau...

— Tikrai? Ar tau neatrodo, jog tuomet, kai jautei, kad tėvas yra čia pat, dainuoja vis tyliau ir tyliau ir, neatitraukdamas nuo tavęs akių, ant pirštų galiukų eina durų link, prie slenkščio paskutinįsyk atsigręžia, norėdamas pasižiūrėti į tave ir įsitikinti, jog tu nieko neįtari, atidaro duris, uždaro jas be galo atsargiai ir, pagaliau išsivadavęs, gali sprukti... argi tau neatrodo, kad ištraukti ranką, kosčioti, murmėti tave vertė noras sutrukdyti tam, kas jau pamažėle brendo, kas turėjo įvykti ir kas jau tada turėjo nepasitikėjimo, slaptos išdavystės prieskonį?

— Sutinku, viskas, rodos, klostėsi taip, kad imčiau taip galvoti ir jausti... Bet aš mėginu vėl pamatyti save ten, lovelėje, besiklausančią, kaip tėvas keliasi, eina durų link... ištraukiu ranką, suniurnu... ne, ne, dar neišeik, man bus baisu, juk tu pažadėjai, mes susitarėme, kad tu pabūsi su manim tol, kol užmigsiu, aš stengiuosi iš visų

jėgų, man tuoj pasiseks, pamatysi, aš nekalbėsiu, pasistengsiu per daug nesivartyti, aš tik noriu tau parodyti, jeigu jau taip sukalbėjom, jei sudarėm tarp savęs sutartį, žinau, tu nenori jos pažeisti, ir aš, kaip matai, jos laikausi, aš tik duodu ženklą... juk tu nenori, kad aš bijočiau... pabūk dar minutėlę, aš jaučiu, kad greit užmigsiu, ir viskas bus gerai, aš jau nieko nejusiu ir tu galėsi ramiai mane palikti, išeiti...

Brika sustoja prie medinio namo priebučio, tėvas ištraukia mane iš antklodžių, į kurias aš susupta, paima ant rankų, aš dar visai maža, aprengta balto aksomo paltuku, tokiu gražiu, jog man sako, kad su juo aš atrodau „tikra lėlytė", jis neša mane skubiai lipdamas laiptais ir perduoda seneliui ir senelei, kurie abu stovi čia, prie durų, su ilgais baltais naktiniais marškiniais... Tėvas piktai sako jiems... „Betgi aš jus perspėjau, prašiau nesikelti, tai beprotybė..."

Mane taip pribloškia jo tonas, jog aš apmirštu, neatsakau taip, kaip norėčiau, į senelių bučinius, švelnius žodžius.. O jie tarsi ir nepyksta ant tėvo... Gal jie per silpni ir negali apsiginti, jie tokie švelnūs, tokie seni... Kaip jis galėjo šitaip supykti, taip šiurkščiai kalbėti su jais? Vos tik mes liekame dviese, iškart klausiu jo... „Tu buvai toks piktas..." — „Na ką tu, kvailiuke, aš tiesiog bijojau, kad jie neperšaltų... Septintą valandą ryto! Su naktiniais marškiniais! Jie galėjo laukti lovoje, aš jiems rašiau..." — „Tačiau nereikėjo kalbėti taip piktai..." — „Betgi ne, visai nepiktai..." — „Tu šaukei..." — „Kad jie greičiau grįžtų vidun, jie blogai girdi... Aš nenorėjau, kad jie peršaltų..." — „Ir jie tai žino?" — „Be abejonės. O tu verčiau pagalvotum apie ką kita..."

Ir iš tiesų būtų buvę geriau. Gal tuomet būčiau išsaugojusi ir kitokių akimirkų iš tos vienintelės viešnagės pas senelius... tačiau šis, taip mane sukrėtęs, vaizdas tarsi išstūmė visus kitus, jis ir teišliko.

Aš vaikščioju su tėvu... tikriau, jis vaikščioja su manim kiekvieną dieną, kai atvažiuoja į Paryžių. Nebeprisimenu, kaip mes susitinkame... greičiausiai kažkas at-

veža mane į jo viešbutį ar kitą sutartą vietą... negali būti nė kalbos, kad jis ateitų pas mane į Flatero gatvę... aš niekada nemačiau jų kartu, negaliu net įsivaizduoti, kad jie susitiktų, jis ir mama...

Mes įeiname į Liuksemburgo sodą pro vartus, esančius priešais Senatą, ir pasukame į kairę — ten lėlių teatras, sūpuoklės, karuselė...

Aplink viskas pilka: oras, dangus, alėjos, plačios nuplikusios pievos, nuogos medžių šakos. Man regis, mes tylime. Šiaip ar taip, iš to, kas galėjo būti pasakyta, aš prisimenu tik šiuos žodžius, kuriuos ligi šiol kuo aiškiausiai girdžiu: „Ar tu mane myli, tėti?.." Sakau tai be jokios baimės, veikiau su kažkokia klasta... negali būti, kad rimtai užduočiau jam šį klausimą, tikriausiai žodžius „tu mane myli" pavartojau juoko dėlei... jis pernelyg nekenčia tokių žodžių, ypač vaiko lūpose.

— Negi tu jautei šitai jau tokių metų būdama?

— Taip, ir labai aiškiai, gal net aiškiau, negu pajusčiau tai dabar... tokius dalykus vaikai suvokia aštriau negu suaugusieji.

Aš žinojau, kad žodžiai „tu mane myli", „aš tave myliu" vertė jį susigūžti, trauktis atgal, dar labiau nei ligi šiol užsisklęsti savyje... Ir tikrai, iš jo niūraus veido, balso sprendžiu, kad jis nepritaria... „Kodėl tu manęs šito klausi?" Ir vėl tarsi juokaudama... nes tai mane linksmina, taip pat iš baimės, kad neatstumtų manęs: „Neplepėk kvailysčių"... aš primygtinai prašau: „Sakyk, ar myli mane?" — „Juk tu žinai"... — „Bet aš norėčiau, kad tu pasakytum. Pasakyk gi, tėti, ar tu myli mane, ar ne?.." Šį kartą iš grasinamo ir iškilmingo tono jis pajunta, kas po to seks, tad prisiverčia ištarti — tik dėl pramogos, tik dėl juoko.. tuos kvailus, nepadorius žodžius: „Na žinoma, kvailiuke, aš tave myliu".

Dabar aš atsilyginu jam už sutikimą pažaisti šį žaidimą... „Na gerai, jei tu mane myli, padovanok man..." Matai, aš nė neketinau priversti tave visiškai atsiskleisti, viešai parodyti tai, kuo tu gyveni, ką slepi širdyje, kam leidi išsprūsti tik nuotrupomis, tik protrūkiais, dabar tu galėsi bent mažumėlę viso to parodyti... „Padovanok man

vieną iš tų balionėlių..." — „Kurgi tu juos matai?" — „Ten... jų yra šitam kioske..."

Aš patenkinta, man pavyko jį truputėlį paerzinti, o paskui nuraminti... ir gauti šią dovaną, šį gražų trofėjų, žydrą ir spindintį, plaukiantį virš mano galvos už ilgo siūlo, pririšto prie mano riešo.

Dabar aš jau gana didelė ir manęs nebereikia sodinti į vežimėlį, aš galiu joti raita ant geltono liūto, ne, verčiau ant rausvo paršelio... arba ne, ant šitos gražios baltos žirafos... Kaire ranka įsikimbu į varinį ranktūrį, prie kurio mane pririšo diržu, perjuostu per liemenį, o dešinėje laikau medinį kotą, visiškai lygų ir apvalų, prie kurio pritvirtintas ilgas metalinis strypas...

Užgroja muzika, mes pajudame... svarbiausia — kuo atidžiau stebėti, kad strypas būtų ištiestas reikiama kryptimi, mes sukamės, po kelių akimirkų pravažiuosime pro žiedą... štai jis kybo, pamažu siūbuoja ore... artėja... aš jau esu prie pat jo, štai toji akimirka... aš ištiesiu strypą žiedo link, taikausi tiesiai tiesiai, į patį vidurį... baigta! išgirstu metalo skambesį, deja, sužvangėjo tik strypas, atsimušęs į žiedą, aš jo neužkabinau, o mes jau tolstame, sukamės toliau... ką darysi, teks bandyti dar kartą... O kitą ratą — vėl iš naujo...

— Bet pasistenk prisiminti... kartais tau vis dėlto pasisekdavo...

— Taip, žinoma, nes, pamenu, prieš išeidama ant prekystalio padėjau du ar tris žiedus... Bet juk tai niekis, jei lygintume su kitais mano amžiaus vaikais ir net visai mažiukais, kurie taip vikriai juos nukabina... Turo gale žiedai, kuriuos jiems pavyko užmauti, kartais beveik visai uždengia strypą... Aš paimu salduką, kurį man vis dėlto duoda, klausausi suaugusiųjų patarimų, paguodos žodžių... „Supranti, tu per daug įsitempi, nereikia šitaip, juk matei, kaip daro kiti vaikai... tarsi juokaudami..." Taip, aš labai norėčiau žaisti kaip jie: lengvai, laisvai, nerūpestingai... Kodėl aš negaliu? Bet ar verta sielotis?.. tikrai, didelio čia daikto!.. Galbūt kitą kartą... jei labai pasistengsiu...

Kai iš tolo pamatau žalią tvorelę aplink karuselę ir jos margaspalves figūras, kurios slysta ir sukasi, kai išgirstu švepsenančią muziką, man rūpi bėgti prie jos ir aš skubinu suaugusius... „Tu iš tiesų nori tenai?" — „Taip, labai..."

„Miela pagalvėle, minkšta ir šilta, plunksnų baltų ir pūkų pilna..." — deklamuodama girdžiu savo balselį, kurį padarau dar spigesnį, negu jis yra iš tikrųjų, kad būtų kaip visai mažos mergaitės, ir pabrėžiu savo intonacijų dirbtinį naivumą... aš puikiai suvokiu, koks netikras, juokingas šitoks vaikiško naivumo, nekaltumo pamėgdžiojimas, bet jau per vėlu, aš pasidaviau, neišdrįsau pasipriešinti, kai buvau paimta už pažastų ir užkelta ant kėdės, kad visi matytų... jeigu būčiau likusi stovėti ant grindų, manęs beveik niekas nebūtų matęs, mano galva vos kyšo iš už ilgo stalo, prie kurio abipus jaunosios, vilkinčios baltais rūbais, sėdi žmonės, žiūri į mane ir laukia... aš buvau stumte įstumta į šitą balsą, šitą toną ir trauktis jau per vėlu, aš turiu eiti pirmyn it juokdarė su kūdikio, kvailiukės kauke, štai pasiekiu vietą, kur man reikia kaip beždžionei maivytis iš pasibaisėjimo, aš papučiu lūpas, plačiai atveriu akis, mano balsas stiprėja, virpa... „Kada baisu vilko, vėjo ir audros...", o dabar — švelnus, naivus susijaudinimas... „Miela pagalvėle, kaip man gera miegoti ant tavęs..." — aš įveikiu iki galo šitą šlykštų klusnumo, išsižadėjimo kelią, išsižadėjimo savęs tokios, kokia jaučiuosi, kokia esu iš tikrųjų, man dega skruostai, kai mane nukelia nuo kėdės ir aš, kaip klusni ir gerai išauklėta mergaitė, savo noru padarau reveransą ir puolu slėptis... šalia ko?.. ką aš ten veikiau? kas mane tenai atvedė?.. skambant pritarimo juokui, linksmiems ir graudiems šūksniams, aidint garsiems plojimams...

O štai dar vienas pavadinimas, kažkodėl išlikęs mano atmintyje: Buasonado gatvė. Čionai, į didelį ir šviesų kambarį pirmame aukšte atėjau, jau nebeprisimenu kaip, susitikti su tėčiu... Jis sėdi, vis toks pat lieknas ir tiesus, ant kanapos, o aš — šalia jo... Sienoje, esančioje priešais

mus, atsidaro durys ir įeina jauna moteris... aš jau mačiau ją, bet čia ne ta, su kuria Maskvoje puošėme Kalėdų eglutę, o kita, kaštoniniais plaukais, aš pamačiau ją tik čia, su tėvu... ji pasirodo persirengusi vaikinu... ji vilki tėvo kostiumu, o ant galvos užsidėjusi tėvo katiliuką, po kuriuo paslėptas jos šinjonas, bet nepaklusnios garbanėlės vis tiek krinta ant skruostų, sprando... akys šviesiai mėlynos, tarsi permatomos... mes su nuostaba žiūrime į ją, šypsomės — kokia ji juokinga su šitais rūbais, jai labai šitaip tinka... jinai prieina prie manęs, nusilenkia, kaip nusilenkiama per pokylius damoms, paima mane už rankos, aš atsistoju, ji apkabina mane per liemenį ir ima suktis, niūniuodama žavias, linksmas, užkrečiamas melodijas, ji sukasi vis greičiau ir greičiau, pakelia mane, mano kojos nebeliečia grindų, svaigsta galva, aš juokiuosi iš susižavėjimo... pagaliau ji priveda mane prie sofos, paleidžia, aš griūvu ir ji pati griūva šalia tėvo ir manęs, jos krūtinė kilnojasi, apvalūs lyg vaiko skruostai rausvi rausvutėliai, ji atmeta galvą ant sofos atkaltės ir vėduojasi nosinaite, dar kiek uždususi, šypsodama... Aš mielai dar sykį pašokčiau su ja.

Kodėl man norisi vėl visa tai atgaivinti, juk nėra žodžių, galinčių pagauti ir nors kelioms akimirkoms sulaikyti tai, kas man sykį nutiko... kaip kad mažoms piemenaitėms pasirodo dangiškos vizijos... bet, deja, čia nėra nei švento apsireiškimo, nei pamaldaus vaiko...

Aš sėdėjau tada Liuksemburgo sode, ant suoliuko angliškam parke, tarp tėvo ir jaunos moters, kuri šoko su manimi dideliam šviesiam kambary Buasonado gatvėje. Šalia mūsų ant suolo, o gal vienam iš jų ant kelių gulėjo didelė įrišta knyga... man regis, tai buvo Anderseno „Pasakos".

Man ką tik perskaitė ištrauką... aš žiūrėjau į skendinčius žieduose špalerius palei žemą rausvų plytų tvorelę, žydinčius medžius, ryškiai žalią pievą, nusėtą saulutėmis, baltais ir rausvais žiedlapiais, dangus, savaime suprantama, buvo mėlynas, oras, rodės, truputėlį virpuliavo... ir tą akimirką atsitiko... kažkas keista... kas jau niekada

nebepasikartos, toks aštrus pojūtis, kad net dabar, prabėgus daugeliui metų, kai jis sugrįžta sumažėjęs, šiek tiek nublankęs, aš pajuntu... bet ką? koks žodis gali tai apibūdinti? aš nerandu nė vieno, kuris visa tai aprėptų: „laimė" — šis žodis pirmas ateina į galvą, bet ne, jis netinka... „palaima", „susižavėjimas" — ne, per daug negražūs, tegu nė neužkliudo... o „ekstazė"... prieš šį žodį viskas susitraukia, susigūžia... „džiaugsmas" — taip, galbūt... šis kuklus, paprastas žodis galėtų ir kliudyti, prisiliesti manęs, pavojus nedidelis... bet ir jis nepajėgia apimti viso to, kas mane pripildo, liejasi per kraštus ir tuojau kažkur pradings, ištirps rausvose plytose, žydinčiuose špaleriuose, pievoje, rausvuose ir baltuose žiedlapiuose, ore, kurį virpina vos juntamas dvelksmas, bangos... gyvenimo bangos, tiesiog gyvenimo, koks kitas žodis galėtų čia tikti?.. gyvenimo, kurio niekas netrikdo, niekas nedrumsčia, kuris staiga pasiekia pačią didžiausią pilnatvę... niekada tokia pilnatvė nebepasikartos, nes visa tai yra čia, nes aš esu visame tame, žemoje rausvoje tvorelėje, špalerių ir medžių žieduose, pievoje, virpuliuojančiam ore... aš visa juose, o to, ko nėra juose, nėra ir manyje.

Šioje plačioje gatvėje, kurią iš vienos pusės juosia aukšti šviesiai dažyti namai, o iš kitos — sodai, gatvėje, kuri taip skiriasi nuo Flatero gatvės, dabar gyvena mama ir Kolia.

Namo priebutyje ir ant laiptų paklotas storas raudonas kilimas, kairėje sienoje, kaip ir viešbučiuose, yra liftas. Ir taip pat kaip viešbučiuose,— šveicorius, vilkintis gražų fraką su galionais, o ant galvos užsidėjęs cilindrą... jis padeda užnešti mano daiktus.

Aš įeinu į didelį šviesų kambarį, kur mama su Kolia pabučiuoja mane, pasitraukia atatupsti, norėdami geriau apžiūrėti... „Kaip puikiai tu atrodai, kaip išaugai... ir koks gražus tavo paltukas... pasisuk, leisk pasižiūrėti į tave"... Paltas iš tiesų labai gražus, tamsiai mėlynas, su mėlyno aksomo apykakle ir apdaila, be to, aš mūviu odinėm pirštinėm... Paryžiuje tėtis, pritūpęs priešais mane ant šaligatvio ties parduotuve, turėjo daug vargo, kol užmovė

jas ant įtemptų ir išskėstų mano pirštų, bet pirštinės išsitampė, kaip žadėjo pardavėja, ir dabar spaustelis lengvai užsisega, nesužnybdamas ir neraukšlėdamas riešo odos.

Į dešinę nuo didžiojo kambario bus mano miegamasis. Lova ir naktinis staliukas stovi pačioje gilumoje, priešais langą. Man toks jausmas, kad čia, už dvigubų langų, plyti begaliniai ledynai... ne sniegas, spindintis saulėje kaip Ivanove, ne tamsūs ir susispaudę neaukšti namai kaip Paryžiuje... o visur tik skaidrus melsvas ledas. Net šviesa čia sidabriškai pilka. Miestas, į kurį atvažiavau, vadinasi Peterburgas.

Auklė, gyvenanti čia su mumis, dar visai jaunutė, jos veidas su blyškia oda, blyškiomis lūpomis ir blyškiomis akimis labai švelnus. Jos vardas Gaša. Kiekvieną dieną ji veda mane pasivaikščioti į netoliese esantį skverą arba į didelį sodą, kurį menu tik su apšerkšnijusiais medžiais ir ledo plutele apsitraukusiomis vejomis, švytinčiomis sidabrinėje šviesoje...

Mes mėgstame vaikščioti plačiu prospektu, į kurį veda mūsų gatvė, ir žiūrėti į parduotuvių vitrinas. Čia jos įstatytos į rudus rėmus, o didelės raidės, baltais dažais užrašytos ant stiklo, atrodo šiek tiek kreivos, apsitrynusios... Beveik kiekviename name statūs laiptai leidžiasi į pusrūsį, kur paprastai įsikūrusi parduotuvėlė arba kavinė.

Mudvi su Gaša mėgstame ilgai grožėtis avalynės parduotuvės vitrina, ji — juodais lakuotais aukštakulniais bateliais, jie tikrai labai gražūs, jinai teisi, o aš — juodais lakuotais vaikiškais batukais, kurių kulniukai truputėlį aukštesni už manuosius, beveik kaip suaugusiųjų...

Dažnai vakarais, kai mano tėvai išeina, mes žaidžiame žaidimą, kurį man čia padovanojo,— „Rašytojų kvartetą". Jis panašus į namų žaidimus, kuriuos žaidžiau Paryžiuje. Kadangi reikalingi keturi žaidėjai, Gaša ir kita tarnaitė... prisimenu tik tai, kad ji buvo... pasikviečia savo draugę, dirbančią tame pat name.

Ant baltų kortelių — kokio nors rašytojo portretas, po juo raudonomis raidėmis parašyta pavardė. Žemiau, juo-

du šriftu,— keturių jo kūrinių pavadinimai. Mes, mano partnerės ir aš, mokame skaityti ir žaisti mums labai įdomu.

Mes sėdim prie kvadratinio stalo vidury virtuvės, kurią šviečia palubėje kabanti lempa, sienos tamsios, visuomet truputėlį aprasojusios. Rudas vienų durų paviršius kartkartėmis tarsi sujuda, susiūbuoja... iš pradžių aš labai išsigandau, bet man paaiškino, kad ten knibžda tarakonai, kuriais lipte aplipusios durys... jie nekanda ir niekur iš ten nedings... Niekas nekreipia į juos dėmesio, tad netrukus ir man, kaip ir visiems kitiems, ima atrodyti, kad jie — neatskiriama namų dalis. O virtuvėje taip gera, šilta.

Mes padaliname korteles, paskui metame kauliukus, kad žinotume, kam pradėti, ir ta, kuriai krito burtas, kreipiasi į vieną iš partnerių: duok man Turgenevo „Tėvus ir vaikus". Toji atkiša savo kortelę. O dabar... ryžtingesniu balsu... tu man duosi Turgenevo „Medžiotojo užrašus"... Džiūgaujamai: aš jų neturiu. Tada tu, Gaša, duok man Tolstojaus „Aną Kareniną". Ačiū. O tu, Nataša, „Kreicerio sonatą". Ačiū. O dabar duok man... — „Neturiu...", o tu man grąžink... ir taip toliau nuo nusivylimų iki pergalių... Mus sustabdo tik sugrįžę tėvai... Mama nepiktai mus pabara, ji pati mėgsta šį žaidimą, tad supranta mus... „Kokia kvailystė, juk jau vidurnaktis, kaip tu atrodysi..." — „Bet juk rytoj aš galiu vėlai keltis".

— Tiesa, o kodėl tu nelankei mokyklos kaip Paryžiuje?

— Nežinau. Neaiškiai prisimenu linksmą klasės kambarį, papuoštą žaliais augalais, kur vienu tarpu vaikščiojau, ir storą mergaitę juokingu vardu, susidedančiu iš žodžių „bitė" ir „medus"... Prisimenu, kad mus mokė rašyti tiek kaire, tiek dešine ranka. Parašiau apie tai tėvui. Jis atsakė, kad, jo manymu, tai tuščias laiko leidimas. Ir aš nebelankiau nei tos, nei kitos mokyklos.

— Kodėl?

— Nežinau... niekaip negaliu prisiminti... Gal tiesiog jie čia nenorėjo nusileisti tėvui. Bet anuomet man nė

nedingtelėjo tokia mintis. Rodos, jau sakiau: aš nekeldavau sau tokių klausimų.

Ir mamą, kaip ir tėvą, aš visada laikiau žmonėmis, negalinčiais kelti jokių įtarimų.

Aš jaučiau, kaip iš Kolios, iš apvalių jo skruostų, trumparegių akių, putlių rankų sklido švelnumas, geraširdiškumas... Man patiko, su kokiu susižavėjimu, stačiai dievinimu jis kartais stebėdavo mamą, mėgau palankų jo žvilgsnį, nukreiptą į mane, juoką — jį galėjai bemat prajuokinti. Ginčydamasis su mama ir norėdamas parodyti nepritarimą, jis kartodavo vis tuos pačius žodžius: „Ak, liaukis"... arba: „Visai ne taip, nieko panašaus"... tardamas juos su mielu nekantrumu, be tikro nepasitenkinimo, be menkiausios agresijos. Aš nelabai suprasdavau, apie ką jie kalbėdavosi, bet manau, kad dažniausiai apie rašytojus, knygas... kartais net atpažindavau kai kurių knygų pavadinimus iš savo „Kvarteto".

Tai, kas sruveno tarp Kolios ir mamos, kažkokia šilta srovė, kažkoks spinduliuojantis srautas, plūsteldavo, tarsi bangom, ir į mane...

— Ir vis dėlto kartą... prisimeni...

— Tačiau aš tai pajutau daug vėliau... tu puikiai žinai, kad tą akimirką...

— Ir netgi tą akimirką... tai įrodo žodžiai, visam laikui įsirėžę atmintin... priežodis, kurį tu išgirdai tą vieną vienintelį kartą...

Mama su Kolia dėjosi besigrumiantys, jie linksminosi, ir aš panorau žaisti kartu, aš stojau už mamą, apkabinau ją rankomis tarsi gindama, bet ji švelniai atstūmė mane... „Nelįsk... vyras ir žmona — abu labu tokiu". Ir aš pasitraukiau...

— Atšokai, lyg ji būtų tave šiurkščiai atstūmusi...

— Ir vis dėlto tai, ką patyriau tą akimirką, buvo vos juntama... taip skimbteli stiklinė, kai tylutėliai pastukseni į ją...

— Iš tikrųjų?

— Tą akimirką man pasirodė, kad mama pagalvojo, jog aš rimtai noriu ją apginti, jog nusprendžiau, kad jai kažkas gresia, ir norėjo nuraminti mane... „Nelįsk... nebi-

jok, man nieko negali atsitikti... Vyras ir žmona — abu labu tokiu".

— Ir viskas? Ir tu nieko daugiau nepajutai? Bet žiūrėk... mama su Kolia ginčijasi, įsikarščiuoja, dedasi besimušantys, juokiasi, ir čia prieini tu, įsikimbi rankomis į mamos sijoną, ji ištrūksta... „Nelįsk, vyras ir žmona — abu labu tokiu." ...truputį susierzinusi...

— Iš tiesų... aš trukdžiau jiems žaisti.

— Na, pasistenk...

— Aš įsikišau... įsibroviau ten, kur man nebuvo vietos.

— Teisingai, prašau toliau...

— Aš buvau svetimkūnis... kuris trukdė...

— Taip — svetimkūnis. Geriau nė nepasakysi... Būtent tai ir patyrei tada, pajutai be galo stipriai... Svetimkūnis... Organizmas, į kurį jis prasiskverbė, anksčiau ar vėliau vis tiek jį atmes...

— Ne, aš taip nepagalvojau...

— Nepagalvojai, žinoma, ne, sutinku... tai iškilo neaiškiai, nerealiai... lyg nežinomas kyšulys, akimirksniui išniręs iš rūko... ir vėl pradingęs tirštam rūke...

— Na jau, tu nuklysti per toli...

— O ne, aš esu visai čia pat, ir tu tai puikiai žinai.

Kitame užšalusios Nevos krante, tarp rūmų baltomis kolonomis ir švelnių spalvų fasadais, stovėjo namas, pastatytas tik iš vandens, kurį sustingdė stiprus šaltis: ledo namas.

Jį sukūrė mano begalinis žavėjimasis viena knygele...

— Ir jis buvo visai nepanašus į tą niūrų „Ledo namą", kurį galėjai pamatyti tik po daugelio metų leidinyje suaugusiems.

— Aš negalėjau žiūrėti į tą namą... Norėjau išsaugoti savąjį... Mano atmintyje jis išliko toks, kokį išvydau pirmą kartą: įgludęs pačioje šio miesto, šių viduržiemių širdyje, tarsi jų melsvo vaiskumo, jų žėrėjimo įvaizdis... Jo storos ledinės sienos, langų stiklai iš plonyčio ledo sluoksnio, balkonai, kolonos, statulos primena brangakmenius — safyro, opalo spalvas... Viduj visi baldai, stalai, kėdės, lovos, pagalvės, antklodės, sienų ap-

mušalai, kilimai, įvairiausi smulkūs daiktai, kurių visada pilna tikruose namuose, ir net pliauskos židiniuose — iš ledo.

Naktį daugybė žvakių dega ledinėse žvakidėse, kandeliabruose, sietynuose, bet neištirpdo jų... visiškai permatomas namas tarsi liepsnoja iš vidaus... Įkaitusio ledo luitas...

— Jis buvo pastatytas pagal caro užgaidą... tokio pat caro kaip tas, kuris gyvena rūmuose didelėje baltoje aikštėje... Gaša kalba apie jį prislopintu, kupinu pagarbos balsu... Man sunku įsivaizduoti, kad caras panašus į paprastus žmones... netgi jo kūnas tikriausiai kitoks... „O ar jam reikia praustis? Ar jį reikia išmuilinti?" — „Žinoma..." — „Vadinas, jis gali susipurvinti?" — „Taip, bet jis mėgsta būti švarus..." — „O ar jis, ar jis taip pat turi štai šičia, vidury pilvo, tokią skylutę? Ir jam taip pat kartais ten nieži?"

Visi aplinkui juokiasi iš manęs karštai prikūrentoje virtuvėje, kur aš stoviu didelėje medinėje rėčkoje, o Gaša sukioja mane į visas puses, išmuilina ir aplieja vandeniu.

— Beveik tuo pat metu į tavo gyvenimą visam laikui atėjo dar viena knyga: „Princas ir elgeta".

— Man atrodo, kad nė į vieną vaikystės knygą aš nebuvau įsigyvenusi taip kaip į šitą.

— Net kai buvai Deividu Koperfildu ar knygos „Be šeimos" heroje?

— Net tada. Kaip ir daugelis kitų vaikų, aš gyvenau jų gyvenimą, bet jis nepaliko man tokių gilių pėdsakų... kaip du pėdsakai, kuriuos įspaudė tiedu paveikslai, ir tik jie...

Mažojo princo paveikslas... apdriskusio, užkelto ant statinės, vainikuoto skardiniu dubeniu, su geležiniu virbu rankoje... o aplink jį raudonoje šviesoje... sakyčiau, netgi pragaro šviesoje... ratu stovi žmogiškosios būtybės šlykščiais kūnais, grėsmingais veidais... Jis protestuoja, šaukia, kad jis — Edvardas, sosto įpėdinis, būsimasis jų karalius, ir tai tiesa, tikra teisybė... O jie šaiposi, kvatoja, plūsta jį, dedasi, kad garbina, kažko

maldauja, tyčiodamiesi ir keistai darkydamiesi puola priešais jį ant kelių, mandagiai lankstosi...

O paskui — Tomas, mažasis elgeta, princo antrininkas, aprengtas jo rūbais, jo vietoj uždarytas karaliaus rūmuose... Jis vienas, toli nuo artimųjų, apsuptas svetimų žmonių, tarnų, orių didikų... jų veidai neperprantami, jų akys, aptrauktos tiršta pagarbos migla, įsmeigtos į jį... Su slaptu nerimu jie stebi kiekvieną Tomo judesį... Štai vienas prisiartina prie jo ir ištiesia auksinį dubenėlį su vandeniu, kur plauko rožių žiedlapiai... Tomas dvejoja, nežino, ką su juo daryti. Pagaliau ryžtasi: paima į rankas ir pakelia prie lūpų dubenėlį su vandeniu rankoms plauti.

Įdomu, kad visa kita iš šios knygos, kurią taip dažnai skaitydavau, išdilo man iš atminties, išskyrus šiuos du paveikslus, kurie išliko tokie pat ryškūs, nepasikeitę.

Man sunku pasirinkti — visur, visuose kambariuose, ant kiekvieno baldo ir net ant grindų krūvos knygų: plonų, storesnių ir labai storų... parsineštų mamos ir Kolios arba atsiųstų paštu...

Aš apžiūriu jas tartum naujai atvykusias viešnias, įvertinu, kiek jėgų ir laiko atims iš manęs kiekviena... Pagaliau išsirenku vieną, atsisėdu, pasidedu atverstą ant kelių, suspaudžiu rankoje platų peilį iš pilkšvo rago ir pradedu... Visų pirma peiliu, kurį laikau horizontaliai, perskiriu iš viršaus keturis puslapius, sujungtus po du, paskui nuleidžiu jį, pakreipiu aukštyn ir jis prasmunka tarp dviejų puslapių, kurie dabar sujungti tik iš šono... Paskui prasideda „lengvi" puslapiai: jų šonai atviri, juos reikia pjaustyti tik iš viršaus. Ir vėl keturi „sunkūs" puslapiai... po to keturi „lengvi", ir vėl keturi „sunkūs" ir taip toliau, vis greičiau ir greičiau, man pavargsta ranka, galva apsunksta, ūžia, net mažumėlę svaigsta... „Liaukis, mieloji, užteks, negi nerandi įdomesnio darbo? Aš pati išpjaustysiu knygą, kai skaitysiu, man tai nesunku, aš darau tai automatiškai..."

Bet negali būti nė kalbos, kad aš atsisakyčiau savo sumanymo. Kad nebūtų taip nuobodu ir kad mažiau svaigtų galva, galiu sau leisti nebent kelis variantus:

visų pirma imtis tik „sunkių" puslapių ir praleisti „lengvus"... aš juos pasiliksiu „desertui". Arba, priešingai, pradėti nuo „lengvų" ir baigti „sunkiais", arba įvairiais būdais grupuoti puslapius, kurių storį galėsiu keisti kaip panorėsiu... pavyzdžiui, trys lapai, kur „sunkūs" ir „lengvi" puslapiai eis pramaišiui... paskui penki, kur iš pradžių išpjaustysiu tik „lengvus"...

Jeigu jau sykį ėmiausi šito varginamo darbo, nebegaliu jo mesti. Būtinai turiu sulaukti tos akimirkos, kai bus išpjaustyti visi puslapiai, knyga pasidarys storesnė, išsipūtusi, ir aš galėsiu ją užversti, suspausti, kad išsilygintų puslapiai, ir ramiai padėti į vietą.

Mama mane skubina, nepiktai barasi... „Negražu, kad tave taip ilgai reikia prašyti, nemandagu šitaip, eik, paieškok jo ir atnešk parodyti..." Priešais šviesą, atsukęs nugarą į langą, sėdi kažkoks ponas, jo dėmesingas tylėjimas, jo laukimas slegia mane, ragina... bet aš žinau, kad neturiu šito daryti, kad nereikia nusileisti, aš priešinuosi iš visų jėgų... „Bet tai vieni niekai, aš tik žaidžiau... tai iš tikrųjų niekai..." — „Nebūk tokia nedrąsi... Žinot, ji parašė tikrą ilgą romaną..." Ponas...

— Kas jis? Būtų įdomu sužinoti.

— Negaliu prisiminti. Galbūt Korolenka, sprendžiant iš pagarbos, iš simpatijos, kurią, man regis, jam jautė mama... ji spausdinosi jo žurnale, nuolat su juo bendravo, dažnai kalbėdavosi apie jį su Kolia... Bet nesvarbu, kokia jo pavardė. Dėl tos pagarbos, simpatijos dar labiau sustiprėjo, pasidarė neįveikiamas žodžių spaudimas, kuriuos jis ištarė visiškai tokiu pat tonu, lyg kalbėtų su suaugusiu žmogum: „Bet man tikrai labai įdomu. Tu turi man parodyti..." Tada... kam taip nėra buvę? kas gali teigti, kad jam nepažįstamas tas jausmas, kuris kartais apima, kai žinodamas, kas atsitiks, kas tavęs laukia, bijodamas... vis dėlto elgiesi taip...

— Netgi, sakytum, šito nori, sieki...

— Taip, tai traukia... keista trauka...

Aš grįžau į savo kambarį, išėmiau iš stalo stalčiaus storą sąsiuvinį, aplenktą juoda vaškytine, atnešiau jį ir padaviau ponui...

— Tu turėjai sakyti „dėdei", nes Rusijoje vaikai taip vadina suaugusius vyrus...

— Gerai, tegul bus taip, „dėdė" atverčia pirmą sąsiuvinio lapą... raudonu rašalu išvedžiotos raidės labai kreivos, eilutės nelygios... Jis greit permeta jas akimis, sklaido sąsiuvinį toliau, kartkartėmis sustoja... jo veidas nustebęs... nepatenkintas... Jis užverčia sąsiuvinį, grąžina jį man ir sako: „Prieš pradedant rašyti romaną, reikia išmokti ortografiją..."

Nusinešiau sąsiuvinį į savo kambarį, nežinau, ką su juo padariau, šiaip ar taip, jis dingo, ir aš nebeparašiau nė vienos eilutės...

— Tai vienas iš retų vaikystės epizodų, kurį tau yra tekę praėjus daugeliui metų retsykiais prisiminti, kalbėti apie jį...

— Taip, kai norėdavau atsakyti, paaiškinti tiems, kas manęs klausdavo, kodėl taip ilgai nepradėjau „rašyti"... Tai buvo be galo patogu, vargu ar rastum kažką įtikinamesnio — tokia puiki „vaikystės trauma"...

— O tu pati ar tuo tikėjai?

— Taip, vis dėlto tikėjau... iš prisitaikėliškumo. Iš tinginio. Juk tu gerai žinai, kad iki šiol niekada nebandžiau prisiminti savo vaikystės įvykių. Bet dabar, kai aš kaip įmanydama stengiuosi atgaivinti tas akimirkas, mane labiausiai stebina tai, kad apskritai jose nėra nei pykčio, nei apmaudo „dėdei".

— Tačiau tokių jausmų turėjo būti... Jis buvo toks šiurkštus...

— Tikriausiai. Bet jie turbūt greitai dingo, nes man regis, jog pirmiausia mane užplūsta išsilaisvinimo, palengvėjimo jausmas... kažką panašaus jauti po kokios nors operacijos — prideginimo, pašalinimo, tai labai skausminga, tačiau būtina, išganinga...

— Vargu ar tu galėjai tai suvokti anuo metu...

— Žinoma, ne. Aš negalėjau tada viso to matyti taip, kaip dabar matau, kai prisiverčiu... tuomet taip negebėjau... kai stengiuosi įsigilinti, pasiekti, užkabinti ir ištraukti tai, kas liko tenai palaidota.

Sėdžiu savo kambaryje prie staliuko priešais langą ir rašau žodžius, pasidažydama plunksną į raudoną rašalą... Aš puikiai matau, kad jie nepanašūs į tikrus knygų žodžius... jie kažkokie iškraipyti, kažkokie truputėlį suluošinti... Štai vienas žodis — netvirtas, nepasitikintis, aš turiu jį įterpti... galbūt štai čia... ne, ten... pati nebežinau... tikriausiai apsirikau... jis lyg ir nesiderina su kitais, su žodžiais, gyvenančiais svetur... aš leidausi jų ieškoti toli toli ir atgabenau juos čia, bet nežinau, kas jiems tinka, man nežinomi jų įpročiai...

Mano naminiai žodžiai, tvirti, gerai man pažįstami žodžiai, kuriuos įterpiu tai šen, tai ten tarp šių atėjūnų, atrodo negrabūs, dirbtiniai, truputėlį juokingi... tarytum žmonės, ištremti į nežinomą kraštą, į visuomenę, kurios papročių jie nepažįsta, nemoka elgtis ir net nebenutuokia, kas jie tokie iš tikrųjų.

Ir aš esu tokia kaip jie, aš pasiklydau ir klaidžioju vietovėmis, kur niekada nesu gyvenusi... man visiškai nepažįstamas šitas išblyškęs vaikinas šviesiomis garbanomis, gulintis prie lango, pro kurį matyti Kaukazo kalnai... Jis kosti, ir nosinė, kurią jis pakelia prie lūpų, nusidažo krauju... Jis neišgyvens iki pirmojo pavasario dvelksmo... Niekada, nė vieną akimirksnį man nebuvo artima šita gruzinų kunigaikštytė su raudono aksomo kepuraite, iš po kurios plevėsuoja ilgas baltas šydas... Ją pagrobė džigitas, apsitempęs juoda čerkese... ant jo krūtinės pūpso šovininės... Aš stengiuosi pavyti bėglius, kai jie lekia ant žirgo... „ugninio, nesuvaldomo"... aš užmetu ant jo šitą žodį... žodį, kuris man atrodo keistas, šiek tiek bauginantis, bet ką darysi... nesuvaldomas žirgas neša juos per tarpeklius, perėjas... jie šnibžda meilės priesaikas... tik šito jiems dabar ir reikia... ji glaudžiasi prie jo... juodi jos plaukai po baltu šydu banguoja iki laibutėlio it vapsvos juosmens...

Man nelabai smagu su jais, jie mane trikdo... bet nieko nepadarysi, aš turiu kuo geriau juos priimti, jiems teks gyventi čia... romane... mano romane, aš rašau romaną ir privalau likti čia su jais... su vaikinu, kuris mirs pavasarį, su kunigaikštyte, kurią pagrobė džigitas... ir su šita sena ragana nukarusiais žilais plaukais, lenktais

pirštais, sėdinčia prie ugnies ir pranašaujančia jiems... ir su visais kitais, kurie iškyla mano vaizduotėje...

Aš veržiuosi prie jų... stengiuosi silpnais, neryžtingais žodžiais prisiartinti prie jų kuo arčiau, visai arti, paliesti juos, vesti... Bet jie sustingę, glotnūs, šalti... lyg išpjauti iš blizgančio metalo lakšto... kad ir kaip stengiuosi, nieko negaliu padaryti, jie lieka tokie pat, slidūs jų paviršiai spindi, žėri... jie tarsi užburti.

Ir aš esu užburta, apžavėta, uždaryta čia kartu su jais, šiame romane, ir negaliu iš jo ištrūkti...

Ir štai magiški žodžiai... „Prieš pradedant rašyti romaną, reikia išmokti ortografiją"... išsklaido kerus ir išvaduoja mane.

Kad ir kaip gūžiuosi, riečiuosi į kamuoliuką, slepiu galvą po antklode — baimė, didžiulė baimė, kokios, man regis, niekada daugiau nebepatyriau, vis tiek skverbiasi, smelkiasi į mane... Ji ateina iš ten... man net nereikia žiūrėti, aš jaučiu, kad ji yra čia, visur... ji suteikia šitai šviesai žalsvą atspalvį... ji — tai alėja tarp sustingusių ir tamsių smailiaviršūnių medžių su numirėliškai blyškiais kamienais... tai vaiduoklių, apsirengusių ilgais baltais rūbais, procesija, niūria vora besiartinanti prie pilkų plokščių... ji virpčioja blausioje jų rankose laikomų didelių žvakių šviesoje... ji pasiliejusi aplinkui, pripildžiusi kambarį... Aš norėčiau nuo jos pabėgti, bet man neužtenka drąsos peržengti tą baimės persunktą tarpą, skiriantį mano lovą nuo durų.

Pagaliau man pavyksta akimirksniui iškišti galvą ir surikti... Kažkas ateina... „Ko tau?" — „Jūs pamiršot uždengti paveikslą".—„Tikrai... Koks keistas vaikas..." — Paima bet ką — rankšluostį, drabužį — ir užmeta ant rėmų... — „Štai, dabar nieko nematyti... Ar nebebijai?" — „Ne." Dabar galiu išsitiesti lovoje, padėti galvą ant pagalvės, atsipalaiduoti... Galiu žiūrėti į sieną kairėje lango pusėje... Baimė dingo.

Kažkas iš suaugusiųjų, kažkoks žmogus ramiu, abejingu fokusininko žvilgsniu paslėpė ją vienu rankos mostelėjimu.

Kokia ji graži... aš negaliu atplėšti nuo jos akių, dar stipriau suspaudžiu mamos ranką, sulaikau ją, kad pastovėtume čia dar keletą minučių ir aš galėčiau ilgiau žiūrėti į šitą galvą vitrinoje... stebėti ją...

— Sunku prisiminti, kuo taip sužavėjo tave šita kirpėjo lėlė.

— Taip, beveik neįmanoma. Matau tik jos veidą, gana neryškų, lygų ir rausvą... spinduliuojantį... tarytum apšviestą iš vidaus... ir dar išdidžiai lenktų šnervių kreives, lūpas su pakeltais kampučiais... Geriausiai atsimenu savo susižavėjimą... man joje viskas rodėsi gražu. Tai buvo tikras grožis. Būti tokiai kaip ji reiškė būti gražiai.

Staiga pajuntu kažkokį nerimą, nedidelį skausmą... tarsi kažkur savo viduje būčiau į kažką atsitrenkusi, tarsi kažkas būtų užkliudęs mane... tai pamažu ryškėja, įgauna pavidalą... labai aiškų pavidalą: „Ji gražesnė už mamą".

— Iš kur tai staiga?

— Vėliau aš retsykiais galvodavau apie tą akimirką, ir man ilgam pakako...

— Prisipažink, kad jeigu ir galvodavai, tai nedažnai...

— Taip, tiesa. Ir niekada ilgėliau apie tai nemąstydavau... aš miglotai įsivaizduodavau, kad reikšmė, kurią, atrodo, teikiau „grožio" sąvokai, greičiausiai gauta iš mamos. Kas kitas galėjo man ją įteigti? Aš jaučiau tokią didžiulę mamos įtaigą... Ji tikriausiai vertė mane... niekada to nereikalaudama... ji, žinoma, lenkė mane prie to, kad aš — pati to nė nesuvokdama — laikyčiau ją labai gražia, neprilygstama gražuole... Iš čia ir mano nerimas, nesmagumas...

Bet dabar, nors ir kaip stengiuosi, man nepavyksta prisiminti, kad mama būtų ką užsiminusi apie „grožį", išskyrus tuos atvejus, kai ji kalbėdavo apie mano tetą: „Aniuta tikra gražuolė", arba apie vieną iš savo draugių, kurios ir veidas, ir pavardė išdilo man iš atminties: „Ji labai graži",— bet visuomet ištardavo šiuos žodžius kuo paprasčiausiu konstatuojamuoju tonu. Abejingai. Tarsi tai jos visai neliestų.

Aš nebeprisimenu, kaip ji žiūrėdavo į veidrodį, pudruodavosi... tik greitą žvilgsnį, kurį mesdavo į savo atvaizdą eidama pro veidrodį, ir skubų gestą, kuriuo pasitaisydavo išsipešusią plaukų sruogą arba įsmeigdavo krintantį segtuką.

Atrodė, ji visai nesirūpina savo išvaizda... Ji tarsi buvo anapus... anapus viso šito.

— Taip. Arba toli...

— Būtent — toli. Toli nuo bet kokių galimų palyginimų. Tarsi nei kritiška pastaba, nei pagyrimas negalėtų jos paliesti. Tokia ji man regėjosi.

Aš dažnai susižavėjusi žiūrėdavau į ją ir man atrodė, kad ja grožisi ir daugelis kitų žmonių, kartais matydavau tai praeivių, krautuvininkų, draugų ir, žinoma, Kolios akyse. Man patiko jos veido bruožai — subtilūs, lengvi, tarsi permatomi... aš nerandu kito žodžio... po auksine oda, tokia rausva, minkšta ir švelnia, kai palieti, švelnesne už šilką, šiltesne ir glosnesne už paukščiuko plunksnas, už jo pūkus... Išlenkimas tarp mažumėlę iškilių vokų ir gana išsišovusių skruostikaulių buvo toks tyras, toks skaistus, koks kartais būna vaikų. Jos akys, tokios pat auksinai rusvos spalvos kaip ir lygūs šilkiniai plaukai, buvo nedidelės, o jų forma — šiek tiek netaisyklinga... kai ji nustebdavo, vienas antakis, man regis, dešinysis, pakildavo aukščiau už antrąjį ir tapdavo panašus į apverstą paukščiuką. Mamos žvilgsnis buvo gana keistas... kartais neperprantamas ir rūstus, kartais gyvas, naivus... Dažnai tarsi išsiblaškęs, nieko nematantis...

— Gal dėl prasto regėjimo...

— Ne, jai apskritai buvo būdingas šitoks išsiblaškymas, užsimiršimas, dėl kurio ji retsykiais tapdavo nepasiekiama visiems... netgi Koliai... ir jį tai erzindavo... „Apie ką tu galvoji? Tu nesiklausai..."

Šiaip ar taip, dabar man visiškai aišku, kad aš niekada nesvarsčiau, ar mama graži. Ir iki šiol nesuprantu, kodėl tą dieną mane apsėdo žodžiai „Ji graži", kurie taip puikiai tiko kirpėjo lėlei ir rodės skirti būtent jai, kodėl panorau juos pabandyti pritaikyti ir mamos galvai. Be to, man nieko neišliko iš šios operacijos, kurią vis

dėlto turėjau atlikti... prisimenu tik nerimą, nedidelį skausmą, kuris ją lydėjo, ir paskutinį jos etapą, baigtį, kai pamačiau... ir kaip šito nepamatysi?.. tai krito į akis, tai neabejotina, būtent taip ir yra. Ji gražesnė už mamą.

Dabar, kai tai jau yra manyje, negali būti nė kalbos, kad ją nuslėpčiau nuo mamos, aš negaliu šitaip nuo jos nutolti, užsidaryti, likti vienui viena su šia mintim, aš negaliu nešioti jos savyje, juk ji priklauso ir jai, mums abiem... jeigu aš tai nuslėpsiu, užgniaušiu savyje, tai augs, sunkės, vis labiau slėgs mane... aš būtinai turiu atverti jai širdį, aš jai tiesiog parodysiu... kaip rodau įdrėskimą, rakštį, guzą... Pažiūrėk, mama, kas čia man yra, ką aš sau pasidariau... „Man atrodo, kad ji gražesnė už tave"... ir mama pasilenks, papūs, patapšnos, tai menkniekis, pasakys, ir švelniai ištrauks nelyginant spyglį arba prispaus monetą, išėmusi ją iš savo krepšelio, lyg prie guzo, kad jis nebedidėtų... „Žinoma, kvailiuke, ji, be abejo, gražesnė už mane"... ir tai manęs nebeskaudins, išnyks, ir mes ramiai eisim toliau, susikibusios už rankų...

Bet mama paleidžia mano ranką arba laiko ją nebe taip stipriai, ji nepatenkinta žiūri į mane ir sako: „Jeigu vaikas myli savo motiną, ji jam atrodo pati gražiausia".

Nebeprisimenu, kaip mes grįžome namo... Galbūt tylėjome, o gal net lyg niekur nieko kalbėjomės toliau. Aš nešiausi savyje tai, ką ji manyje paliko... gerai suvyniotą ryšulėlį... Ir tik namuose, kai liksiu viena, išvyniosiu jį ir pasižiūrėsiu, kas jo viduj...

— Tikriausiai dėl šio įpročio niekada iškart neišvynioti tokių ryšulėlių, o laukti, kada bus galima ramiai ištyrinėti, kas juose yra, tu taip ir neišmokai greitai atsikirsti, esi „gudri po laiko".

— Be abejo. Tačiau šiuo atveju, jeigu aš net būčiau turėjusi tokią dovaną, atsikirsti buvo neįmanoma...

— Galbūt ji tiesiog ne taip pasakė. Ji tikriausiai norėjo pasakyti: „Vaikas, kuris myli savo motiną, niekada su niekuo jos nelygina".

— Būtent — vaikas, kuris myli savo motiną, nestebi jos iš šalies, jam net nedingteli mintis ją teisti...

— Be to, ją tikriausiai suerzino dar ir tai, kad tu ištraukei ją iš ten, kur ji tarėsi esanti... nuošaly, toli nuo kitų, ir įstūmei ten, kur lyginama, rikiuojama, skiriamos vietos... ji su niekuo nesilygino, niekur nenorėjo turėti būtent jai skirtos vietos.

— Ne, tai man buvo per sunku suprasti, viską paslėpė jos žodžiai. Ji pasakė: „Jeigu vaikas myli savo motiną, ji jam atrodo pati gražiausia". Ir kaip tik šie žodžiai skambėjo man ausyse, užvaldė mane... Vaikas. Vaikas. Vienas vaikas. Taip, vienas vaikas tarp daugelio kitų, vaikas kaip ir visi vaikai. Normalus vaikas, kupinas jausmų, kuriuos jaučia visi normalūs vaikai, vaikas, kuris myli savo motiną... Koks vaikas jos nemyli? Kur tai matyta? Niekur. Tai būtų ne vaikas, o pabaisa. Arba ji būtų ne tikra motina, o pamotė. Vadinasi, vaikas, toks, kaip visi vaikai, toks, kokie turi būti visi vaikai, myli savo mamą. Ir tuomet ji jam pati gražiausia pasaulyje. Būtent iš meilės ji jam atrodo tokia graži... pati gražiausia... o aš, aišku, nemyliu savo mamos, nes manau, kad kirpėjo lėlė gražesnė.

Bet argi tai įmanoma? Ar tai tiesa? Ar man iš tikrųjų atrodo... Negi ji gražesnė? Tikrai gražesnė? Reikia dar sykį kuo atidžiau apžiūrėti... Mano vaizduotėje vėl iškyla rausvas, švytintis lėlės veidas... aš tyrinėju kiekvieną jos bruožą... bet ką darysi, tai ne mano valioje, joje viskas gražu, tai — tikras grožis... o mama... aš gerai matau subtilų jos veidą, švelnią auksaspalvę odą... tai, ką skleidžia jos žvilgsnis... bet neįmanoma nematyti, kad jos ausys nepakankamai mažos, jų speneliai per ilgi, lūpų linija per tiesi, akys nedidelės, blakstienos gana trumpos, plaukai lygūs... „graži" mamai limpa ne visur, neglaudžiai, štai čia atsiknoja, ir ten taip pat, ir aš, nors ir labai stengiuosi, nieko negaliu padaryti, tai bado akis: mama ne tokia graži.

Dabar šita mintis įstrigo man į galvą ir neįmanoma jos iš ten išvaryti. Aš galiu prisiversti šiaip taip nustumti ją į antrą vietą, pakeisti kita, bet tik neilgam... ji visą-

laik čia, užsiglaudusi kamputyje, pasiruošusi bet kurią akimirką iššokti, viską nušluoti priešais save, užimti visą erdvę... Vydama šalin, pernelyg ją gniauždama, aš, regis, tik skatinu jos veržlumą. Ji įrodymas, simbolis to, kas esu aš: vaikas, nemylįs savo motinos. Vaikas, nešiojąs savyje kažką, kas jį skiria, tolina nuo kitų vaikų... gyvų, nerūpestingų vaikų, kurie juokiasi, šūkauja, vaikosi vieni kitus, supasi sūpynėse sode, skvere... o aš — nuošaly. Vienui viena su tuo, ko niekas nežino, o jei ir sužinotų, negalėtų patikėti.

Aš jau nebandau kovoti, dar sykį įsivaizduoti galvą vitrinoje ir palyginti ją su mamos... aš žinau — tai tik sustiprintų mintį...

Pagaliau lėlė pati išnyko man iš atminties, kartu su ta mintimi, kurią buvo sukėlusi... Bet jos vieta buvo iškart užimta... ją pakeitė kita panaši mintis. Galbūt kaip tik ši nauja mintis ir užgožė senąją...

Aš jau nebe tokia kaip seniau, kaip visi kiti, tikri vaikai: manyje nebetrykšta gyvos, veržlios, skaidrios versmės, panašios į kalnų upes, sraunias tėkmes, dabar jos virto stovinčiu, dumblinu, nešvariu kūdros vandeniu... kurį taip mėgsta uodai. Tik jau nekartok, kad tuomet dar negalėjai turėti tokių vaizdinių... juk negali nuneigti, kad jie tiksliai perteikia tai, ką jaučiau, būdama tokioje apgailėtinoje padėtyje.

Mintys užplūsta bet kuriuo metu, gelia kaip širšės, žiūrėk, štai lekia dar viena... mažytis geluonis sminga gilyn, man skauda... „Mamos oda kaip beždžionės".

Štai kokios dabar mano mintys — jos viską sau leidžia. Aš žiūriu į mamos iškirptę, nuogas auksines įdegusias jos rankas, ir staiga iš mano vidaus kažkoks velniūkštis, šelmiškas kipšiukas nelyginant „domovoj", krečiantis namuose visokiausius pokštus, sviedžia man: „Mamos oda kaip beždžionės". Aš noriu visa tai ištrinti, sunaikinti... netiesa, aš tuo netikiu... ne, ne, taip pagalvojau ne aš. Bet nejučia zoologijos sodo narve matytos beždžionės kailis apsiveja — pati nesuprantu kaip — mamos kaklą, rankas, ir štai aš vėl pagalvoju... ta mintis mane skaudina...

Aš šaukiuosi mamą į pagalbą, ji turi mane nuraminti... „Žinai, mama, dabar man toptelėjo kita mintis..." — Mama iškart susierzina... — „Kas gi dar?" — „Matai, aš galvoju... kad tavo oda... kaip beždžionės..." Ji tučtuojau pasižiūrės, kas man ten yra, kas išaugo manyje, nors aš to ir nenorėjau, mes pasižiūrėsim abi... tai juokinga, kvaila... iš šito galima tik pasijuokti, ji prapliups juoku, kuris visada užkrečia ir mane, mes juoksimės abi, ir mintis grįš ten, iš kur atėjusi... ten, kur gimė... kažkur — bet ne manyje, man nepažįstamoje vietoje... Arba mama pasakys: „Ką gi, aš sužavėta. Prisimeni, kokios mielos buvo tos beždžionėlės".

— Šitą atsakymą tu sugalvojai dabar...

— Žinoma... bet aš tikėjausi, nors aiškiai ir neįsivaizdavau panašaus atsakymo... atsakymo, kuris iškart nuramintų mane... Bet mama niekinamai nusijuokia ir sako: „Ką gi, ačiū tau... Kuo toliau, tuo gražiau..."

Manau, niekada — nei prieš tai, nei po to — aš nesijaučiau tokia vieniša. Iš niekur ir iš nieko negalėjau tikėtis jokios pagalbos... Bejėgė atiduota „minčių" užgaidoms. Ir jos rado palankią dirvą, kur galėjo daryti, ką norėjo: šėlti, šūkauti, kviestis kitas mintis... jos nenuginčijamai patvirtino, kad aš ne toks vaikas, kuris myli savo motiną. Kad esu ne tokia, kokie turi būti tikri vaikai.

Manyje buvo įsikūnijęs blogis. Blogis pasirinko mane, nes rado čia jam reikalingo peno. Jis niekada negalėtų gyventi sveikoje ir tyroje sieloje, kokią turi kiti vaikai.

Kai aš susiraukusi tūnau kampe ir mama klausia... bet galbūt aš tyčia rodau savo blogą nuotaiką, kad ji tai pastebėtų ir paklaustų... kai ji klausia... „Kas tau vėl atsitiko? Kodėl tu nežaidi? Kodėl neskaitai?", aš tiktai atsakau... nors nuo to irgi šiek tiek palengvėja: „Man neduoda ramybės mintys".

Kaip sakoma: „Man skauda galvą. Man migrena", bet skirtumas tas, kad čia gėdinga liga, slapta liga, kurią žino tik jinai. Aš nieku gyvu nepatikėčiau šios paslapties kažkam kitam.

Nebeprisimenu visų tų kvailų, juokingų minčių, kurios buvo apsigyvenusios manyje... tik paskutinę, kuri, laimė, dingtelėjo prieš pat man išvažiuojant, prieš išsiskiriant su mama, ir staiga padarė galą tam, kas ilgainiui galėjo virsti tikra manija...

Paskutinė mano mintis buvo pati žiauriausia... Tikriausiai ji man šovė į galvą tą vakarą, kai sėdėjau virtuvėje ir galbūt žaidžiau su tarnaitėmis „Rašytojų kvartetą." Aš išgirdau Gašą užuominom sakant kitoms dviem tarnaitėms: „Ji"... o aš žinojau, kad Gašos „ji" reiškia „mama"... „apskritai ji labai gera, niekada nesibara, mandagi, ir maistu negalima skųstis, bet štai mėsa... Ar tu matei tuos gabalus?.." o paskui jos ėmė šnekėtis apie kitką, ir Gašos žodžiai greit išgaravo man iš galvos, nepalikę ryškesnio pėdsako... Bet štai prie stalo, kada Gaša kaip visada atkišo savo lėkštę, kad ši įdėtų tą mėsą, skirtą „virtuvei", aš pamačiau... aš neišdrįsau pakelti į Gašą akių, bijojau pagauti jos žvilgsnį, įsmeigtą į lėkštę, į kurią mama dėjo... taip, šito neįmanoma nepastebėti... gabalai buvo mažesni už kitus, riebesni... Ir iškart nusmelkė „mintis": mama blogai elgiasi su Gaša... o Gaša tokia išbalusi... ir su kitomis tarnaitėmis...

Tokios minties neišdrįsčiau atskleisti net mamai. Aš nebegalėčiau, jei jinai mane paklaustų, atsakyti: mane vėl užplūdo mintys... tikėdamasi, kad mama bus geros nuotaikos ir atsakys: „Na, kokios gi tos tavo mintys?" ir aš galėčiau jai parodyti... Ji nustebtų: kas tau pakišo tokią mintį? Jinai įtartų, jeigu ir nuslėpčiau... o aš nieko negaliu nuslėpti nuo mamos... ji suprastų, kad tai Gaša...

Ir vėl, kaip visada, man neužtenka jėgų pripažinti ir priimti tiesą. Pietūs, kai mama dalija tarnaitėms gabalėliais supjaustytą mėsą, virsta tikra kančia. „Mama šykšti". „Mama nedėkinga". „Mama smulkmeniška"... mintis jau pasiruošusi, ji laukia... aš mėginu ją sulaikyti... dar akimirksnį... reikia pasižiūrėti... ak, kokia laimė... įsitraukusi į pokalbį mama paėmė du mėsos gabalus, kurie visiškai nesiskiria nuo likusių dubenyje, aš išdrįstu pažvelgti į Gašos lėkštę, aš džiūgauju... nugalėta mintis pasitraukia... aš jaučiu, kaip mane užlieja saldi

ir gaivi nusiraminimo banga... ir anais kartais mama negalvodavo apie tai, ką daro, juk ji taip dažnai būna išsiblaškiusi... šykšti? ne, ji tikrai ne tokia, tiesiog Gaša jos nepažįsta...

Bet per kitus pietus mintis sugrįžta, klaidžioja aplink, tyko... man baisu... aš stengiuosi neįsileisti jos, nukreipiu į šalį akis, tačiau kažkas skatina mane, aš turiu pamatyti... Mama tiesia šakutę prie nedidelio kepsnio gabaliuko, paties mažiausio, ir dar prie kito, gulinčio šalia, ji pasmeigia juos, pakelia ir įdeda į lėkštę, kurią atkišo Gaša... aš nežiūriu į Gašos veidą... jeigu jame ir nematyti jokios šypsenėlės, aš vis tiek žinau, ką ji galvoja... ir aš galvoju taip kaip ji. Tačiau šita mintis drasko man širdį, graužia mane... jeigu ji mane ir palieka, tai neilgam, ji tuoj sugrįš, ji visąlaik yra šalia ir tyko, pasiruošusi užpulti bet kurią akimirką, kai tik mes susėsim prie pietų stalo.

Aš sėdžiu ant lovos krašto, nugara į langą, laikydama ant kelių savo artimiausią draugą, kuriam patikiu visas paslaptis,— auksaplaukį pliušinį meškiuką, minkštutėlį ir švelnų, ir pasakoju jam, ką man tik ką pasakė mama... „Žinai, mes netrukus grįšime į Paryžių... anksčiau nei paprastai... o ten, įsivaizduok, bus kita mama..."

Tada mama, kuri yra čia pat ir viską girdi, piktai sako: „Ką tu čia prasimanai? Kokia kita mama? Negalima turėti kitos mamos. Tu turi vienintelę mamą pasaulyje". Nežinau, ar ji ištarė visas šias frazes, ar tik paskutinę, bet net dabar prisimenu, kad ji kalbėjo su tokiu neįprastu užsidegimu, jog aš netekau žado, tarsi suakmenėjau.

Aš neprisimenu, kad būtų bent kiek ruošiamasi kelionei... žinau, kad mama su Kolia taip pat turi išvažiuoti, vos tik sugrįš mama. Kolia parašė storą knygą apie Austrijos-Vengrijos istoriją, ir buvo pakviestas padirbėti kelis mėnesius Budapešte... mieste, kurį tuo metu dažnai girdėjau minint.

Žinia apie išvykimą manęs nenuliūdino. Įpratusi nuolatos važinėti ten ir atgal, kaip visuomet buvau patenkinta, kad vėl pamatysiu tėtį, Liuksemburgo sodą... ir

malonią moterį, kuri šoko su manim ir sėdėjo šalia manęs ant suoliuko tą atmintiną akimirką... kada tatai įvyko... užplūdo mane, ėmė trykšti, spinduliuoti iš visur — iš šviesos, iš žemos plytų tvorelės, špalerių, žydinčių kaštonų... kartkartėmis tatai ir vėl sugrįždavo pas mane...

Aš užmiršau tikriausiai jaudinantį atsisveikinimą su Gaša... tačiau keista, kad mano atmintyje išliko ta paskutinė akimirka, kai grįžau pabučiuoti Kolios, įsitraukusio į rašymą, apsikrovusio popieriais... kai apuosčiau jį nelyginant šuniukas, norėdama geriau prisiminti... išsaugoti jo tabako ir odekolono kvapą, o kai dar sykį apžiūrėjau jo nagų, pirštų formą... man pasirodė, kad kaip tik iš jų ir sklinda tai, kas jį daro tokį sklidiną, netgi mažumėlę išsipūtusį,— ogi meilumas, geraširdiškumas.

Nesunku įsivaizduoti baltut baltutėles lygumas — buvo vasaris,— per kurias mes važiavome, medines pirkias, baltus beržų kamienus, apsnigtas egles... aš tikrai mačiau visa tai... bet šitas vaizdas susilieja su daugybe kitų panašių vaizdų. Tačiau su niekuo negaliu supainioti mamos, sėdinčios priešais mane prie lango, ir to jos gesto, kai ji ištiesia ranką, jau šlapia savo nosine šluosto man veidą, pasruvusį ašaromis, ir kartoja: „Nereikia, mieloji, nereikia, vaikuti, katinėli... nereikia..."

Tarpais sielvartas atlėgsta, aš imu snausti. Arba linksminuosi, skanduodama į traukinio ratų taktą vis tuos pačius du žodžius... tikriausiai atėjusius iš saulės nutviekstų lygumų, kurias mačiau pro langą... prancūzišką žodį *soleil* ir rusišką *solntze*, kur l beveik netariama... čia aš tariu *sol-ntze*, suglausdama ir atkišdama priekin lūpas, o sulenktą liežuvį įremdama į priekinius dantis, čia *so-leil*, ištempdama lūpas ir vos liesdama liežuviu dantis. Ir vėl *sol-ntze*. Ir vėl *so-leil*. Bukinantis žaidimas, kurio niekaip negaliu nutraukti. Jis nutrūksta pats, ir vėl pasipila ašaros.

— Keista, kad būtent tąsyk tu pirmą kartą pajutai tokį sielvartą išvažiuodama... Lyg būtum nujautusi...

— Arba mama pati...

— Taip, galbūt ji pati kažkuo išsidavė, ir tu pajutai, kad šitas išvažiavimas kitoks negu ankstesni...

— Man skaudu patikėti, taip, taip, skaudu tiesiogine šio žodžio prasme, kad ji jau tada numatė... Ne, negali būti, kad ji sąmoningai norėjo palikti mane pas tėvą.

— Šiaip ar taip, ėjo vasaris, ir tu žinojai, kad išsiskyrimas bus ilgesnis nei paprastai, nes šį kartą turėjai išbūti pas tėvą daugiau kaip du mėnesius... iki vasaros pabaigos.

Puikiai prisimenu nedidelę stotį, aplink žėri sniegas, mes laukiame salėje su dideliais šviesiais langais, ir aš žinau, kad mes pasienyje, nes pasikeitė tarnautojų uniforma.

Paskui Berlynas. Erdvus tamsokas kambarys, prie vienos jo sienos stovi dvi lovos, užklotos didžiulėmis raudonomis pūkinėmis antklodėmis, o prie kitos — kréslai ir apvalus stalas... mama sėdi prie stalo su „dėde", kurio aš nepažįstu... mama pasakė, jog tai vienas iš jos jaunystės draugų, dar iš tų laikų, kai ji mokėsi Ženevoje, ir kad jis artimas tėvo draugas. Dabar ji patikės mane jam, ir mudu važiuosim į Paryžių. Jo veidas geras ir švelnus, visiškai pilkas, išvarpytas mažytėmis skylutėmis lyg persirgus raupais... nosies galiukas smailas, tarsi apgraužtas...

Mama tyliai kalbasi su juo, ir aš sugalvoju labai linksmą žaidimą: jau apsivilkusi ilgais naktiniais marškiniais šokinėju suglaustomis kojomis nuo vienos lovos ant kitos, lovas skiria gana platus tarpas, tad reikia gerai apskaičiuoti ir, bubt, šleptelėti į kitą pusę, paskęsti didžiulėje pūkinėje antklodėje ir triukšmingai, pergalingai šaukiant, imti raičiotis ir vartytis...

Mama sako: „Liaukis, tu mums trukdai... rytoj mes išsiskirsim, nėr ko taip linksmintis". Aš tučtuojau nurimstu, išsitiesiu vienoje iš lovų. Girdžiu, kaip mama, be galo nustebusi, sako: „Tikrai? Ji..." Kito žodžio nebenugirstu.

Kai mudvi liekam dviese, aš klausiu mamą: „Ką tau pasakė dėdė? Tu taip nustebai..." — „O, jau ir pamir-

šau". — „Prisimeni, pasakyk. Tu sakei: „Jinai..." Kas ta — „jinai"? Mama akimirksnį dvejoja, paskui sako: „Jinai — tai Vera, tavo tėvo žmona". — „O ką jinai?" — „Nieko..." — „Ne, tu turi man pasakyti: kas jai yra?" Mamos veidas toks, tarsi jinai būtų pagalvojusi kažką juokingo... „Na ką gi, jeigu jau taip nori žinoti, jis man pasakė, kad jinai kvaila".

Iš kitos dienos prisimenu tik tamsiai pilką peroną, siaubingą švilpesį, mamą, palinkusią prie traukinio lango... aš bėgu peronu, rėkiu, raudu, dėdė bėga pavymui, pasiveja, paima mane už rankos ir nusiveda, nebeprisimenu kur, tikriausiai į kitą traukinį, išvykstantį priešinga kryptimi. Man regis, aš verkiau visą kelią iki Paryžiaus, iki Šiaurės stoties, kurios gelsva pilkuma ir didžiulis įstiklintas skliautas pirmąsyk man atrodė niūriai.

Nežinau, ar mus kas pasitiko, prisimenu tik tėvą mažame bute Margereno gatvėje, nejaukiame ir tarsi ne visiškai įgyventame... sutiko mane keistai, visai ne taip kaip seniau... šaltokai, tarytum šiek tiek įsitempęs... ir jauną moterį... „Ar atpažįsti Verą? Ar prisimeni?" Aš sakau „taip", nors sunkiai atpažįstu tą jaunutę moterį apvaliais rausvais skruostais, tokią liekną ir guvią su vyrišku kostiumu, išsipešusiomis iš po katiliuko garbanomis, kuri sukdavo, pakeldavo mane nuo grindų ir griūdavo kartu su manim ant sofos, uždususi, vėduodamasi nosinaite, kvatodama... anoji buvo visai nepanaši į šitą ponią kruopščiai abipus galvos taip sudėtomis garbanomis, kad nė viena sruoga neišsipešusi, pailgas veidas labai išblyškęs, atsikišę apatiniai dantys dengia viršutinius, plonos, tiesios lūpos išsitempusios tarsi besišypsant, labai šviesiose, skaidriose jos akyse yra kažko... ko nebuvo dar šviesesnėse ir skaidresnėse Gašos akyse... ko niekada nebuvau pastebėjusi kitų akyse... kažkokios nerimą keliančios kibirkštėlės...

Čia, kaip ir Peterburge, aš gyvenu kambaryje su langais į gatvę. Lauke nebėra nei sidabriškos šviesos, nei begalinių ledynų šiek tiek tolėliau, nei spindinčio snie-

go... tik blausi, murzina šviesa tarp eilėmis stūksančių neaukštų namų niūriais fasadais...

— Turėtum sakyti negyvais, nė kiek nebijodama perdėti.

— Taip, be gyvybės. Keista, bet kai gyvenau Flatero gatvėje, tokie pat namai man atrodė gyvi, aš jaučiausi saugi jų gelsvoje pilkumoje, kuri švelniai gaubė mane... palei juos mes eidavome į linksmą, nerūpestingą Liuksemburgo sodą, kur oras tarsi švietė, virpuliavo.

Čia siauros gatvelės vedė į Monsuri parką. Net pats pavadinimas man atrodė bjaurus, liūdesiu dvelkė plačios parko pievelės, apsuptos nedidelių arkų, lyg tyčia pastatytų čia, kad primintų jums tikras pievas ir sužadintų ilgesį, kartais tiesiog veriantį širdį... sutik, šie žodžiai ne per stiprūs.

Čia aš ateidavau su Vera ir dėdavausi žaidžianti,— kepdavau smėlio pyragus, bėgiodavau su ratlankiu arba lakstydavau žvyru pabarstytomis alėjomis su arkomis pakraščiuose. Net karuselė neviliojo manęs.

Mano vakarai, kai jau gulėdavau lovoje, buvo skirti mamai, aš verkdavau, ištraukusi iš po pagalvės nuotrauką, kur ji sėdi šalia Kolios, bučiuodavau ją ir sakydavau, kad nebegaliu gyventi toli nuo jos, tegu ji greičiau atvažiuoja manęs pasiimti...

Mudvi su mama buvom susitarusios, kad jei man bus gera pas tėvą, aš parašysiu jai: „Man čia labai gera" ir pabrauksiu žodį „labai". O jeigu ne,— tik „Man gera". Ir vieną dieną nusprendžiau parašyti jai laiško gale... nebeturėjau jėgų laukti dar kelis mėnesius, iki rugsėjo... kad ji atvažiuotų pasiimti mane. Taigi aš parašiau jai: „Man čia gera".

Po kiek laiko mane pasikvietė tėvas. Matydavau jį labai retai. Jis išeidavo ryte, apie septintą valandą, kai aš dar miegodavau, ir grįždavo vakare labai pavargęs, susirūpinęs. Vakarieniaudavome dažniausiai tylėdami. Vera kalbėdavo labai mažai. Žodžiai, kuriuos ji burbtelėdavo, visada būdavo labai trumpi, balsės juose tarsi suspaustos tarp priebalsių, kad kiekvienas žodis užimtų kuo mažiau vietos. Net mano vardą Vera tardavo be-

veik be „a", ir jis tapdavo garsu, tikriau, keistu triukšmu — N t š...

Po vakarienės, aš tai jutau, tėvas norėdavo, kad eičiau miegoti... aš ir pati būdavau linkusi grįžti į savo kambarį.

— Ir ten tu ne tik verkdavai...

— O ne, tikriausiai ir skaitydavau, kaip visada... Prisimenu vieną Main Rido knygą, kurią man padovanojo tėvas. Jis mėgo ją vaikystėje... bet man ji nepasirodė tokia jau įdomi... gal buvau per maža... aštuonerių su puse metų... aš stengdavausi kuo greičiau išsivaduoti nuo ilgų prerijų aprašymų ir bėgdavau prie išganingų brūkšnių, kuriais prasidėdavo dialogai.

Taigi, praėjus kelioms dienoms po to, kai išsiunčiau mamai tą laišką, tėvas sulaiko mane po vakarienės ir nusiveda į savo kabinetą, į kurį iš valgomojo galėjai patekti pro įstiklintas duris... Jis sako man: tu parašei mamai, kad tau čia negera. Aš apstulbstu: iš kur tu žinai? — Aš gavau laišką iš tavo mamos. Ji priekaištauja man, rašo, kad mes nesirūpinam tavimi, kad tu skundiesi...

Šitokia išdavystė pribloškia, prislegia mane. Vadinasi, nebeliko nė vieno žmogaus pasaulyje, kuriam galėčiau pasiskųsti. Mama nė nemano atvažiuoti ir išvaduoti mane, ji tik nori, kad aš likčiau čia, bet nesijausčiau tokia nelaiminga. Niekada nebegalėsiu ja pasitikėti. Niekada nebegalėsiu pasitikėti nė vienu žmogum. Aš tikriausiai atrodžiau apimta tokios didžiulės, tokios baisios nevilties, jog tėvas staiga, pamiršęs nuolat man čia rodomą santūrumą, šaltumą, stipriai suspaudžia mane glėbyje, net stipriau negu kadaise... jis išsitraukia nosinę, švelniai, nevikriai, tarsi virpėdamas šluosto man ašaras, ir man pasirodo, kad matau ašaras ir jo akyse. Jis tik pasako: „Eik miegoti, nesisielok... — jis dažnai sakydavo tuos žodžius kalbėdamas su manim... — gyvenime dėl nieko neverta krimstis... pamatysi, anksčiau ar vėliau viskas susitvarkys..."

Tą akimirką, nepaisant jokių išorinių apraiškų, mus amžinai sujungė nematomas ryšys, kurio niekas negalėjo nutraukti... Nežinau, ką būtent jautė tėvas, bet aš,

nors buvau dar maža, neturėjau nė devynerių metų, staiga ir iškart suvokiau visa tai, kas ilgainiui ir pamažu ėmė aiškėti... mano santykiai su tėvu, su mama, su Vera, jų tarpusavio santykiai buvo tik išnarpliojimas to, kas buvo sunarpliota čia.

Liepos mėnesį mes leidžiame Medono šeimyniniame pensione, kad tėvas, kuris dabar mėgina įsteigti Vanve nedidelį fabrikėlį ir gaminti tokias pat chemijos prekes kaip ir Ivanove, galėtų kas vakarą atvažiuoti pas mus. Namas stovi dideliam parke be pievelių, nuklotam pušų spygliais ir užsodintam dideliais tamsiais medžiais... Valgomajame prie gretimo stalo ką tik atsisėdo išpurtusio ir blyškaus veido vyras, kurį po daugelio metų man primins aktorius, vaidinęs žmogžudį vokiečių filme „M". Vos tik aš dirsteliu į jį, jis lyg gąsdindamas įsmeigia į mane savo žėrinčias akis. Sustingęs, bereikšmis jo žvilgsnis primena laukinių žvėrių žvilgsnį.

Vera vis liesėja, jos veidas pageltęs, pilvas atsikišęs, ir aš sužinau, nebeprisimenu kaip, kad ji laukiasi. O vieną rytą, netrukus po mūsų sugrįžimo į Paryžių, tėvas, kuris nėjo į darbą, man sako, kad Vera nuo vakar vakaro guli klinikoje, ji pagimdė mažą mergaitę, mano sesutę... aš ją pamatysiu, kai tik Vera pasijus geriau, ji labai kankinosi, ir kūdikis dar labai silpnas.

Mes einame niūria gatve, ilga kaip jos pavadinimas — Ver-sen-že-to-riksas, ir pagaliau nusigauname iki klinikos. Vera man maloniai nusišypso, lopšyje prie jos lovos aš matau mažą bjaurią būtybę, raudonai violetinę, su didžiule klykiančia burna, matyt, ji dieną naktį šitaip rėkia iki uždusimo. Vera atrodo sunerimusi, ji uždeda ranką ant lopšio krašto ir supa jį. Man liepia pabučiuoti kūdikį, bet aš bijau jį paliesti, galiausiai ryžtuosi palytėti lūpomis raukšlėtą kaktą, kuri, regis, plyš nuo šaižaus klyksmo... Kokį vardą jai duos? — Elena... atminimui mažos mergaitės, kuri gimė trejais metais anksčiau už mane ir mirė nuo skarlatinos prieš man ateinant į pasaulį. Aš mačiau jos nuotrauką Ivanove. Ją laikė ant kelių žindyvė su aukštu, karoliukais siuvinėtu kyku...

Ji panėšėjo į mamą, bet jos akys buvo didžiulės, kupinos nuostabos... Man pasakojo, kad tėvas pats ją slaugė, nešiojo, supo ant rankų, ir jos mirtis taip sukrėtė jį, jog pats susirgo iš sielvarto.

— Taip, jis iš tiesų labai kankinosi dėl jos mirties, bet susirgo todėl, kad užsikrėtė nuo jos skarlatina.

— Dabar aš tai žinau, bet tada man buvo paaiškinta kitaip, ir aš tuo tikėjau...

Likus kelioms dienoms iki Verai grįžtant namo su kūdikiu, nustebusi pamatau, kad man priklausantys daiktai išnešti iš gana erdvaus mano kambario su langais į gatvę. Aukšta stambi moteris, viską tvarkanti namuose, man pareiškia, kad nuo šiol gyvensiu mažame kambarėlyje su langais į kiemą, šalia virtuvės... „O kas gyvens mano kambaryje?" — „Tavo sesutė su aukle..." — „Kokia aukle?" — „Ji greit atvažiuos..."

Jeigu kas nors būtų susipratęs paaiškinti man, kad kūdikis ir suaugęs žmogus negali gyventi mano naujame kambaryje, kad nėra kitos išeities, tikriausiai būčiau supratusi. Bet mane taip šiurkščiai išmetė iš kambario, kuris jau buvo tapęs „manuoju", ir nubloškė čia, į šitą, kaip man rodės, niūrią kamarą, kur niekas anksčiau negyveno, kad aš pasijutau — ir tai visai suprantama — apgauta, neteisingai nuskriausta. Baigusi kraustyti mano daiktus, geroji moteriškė sustojo man priešais — aš sėdėjau ant lovos naujame kambaryje,— su gailesčiu pažvelgė į mane ir tarė: „Kokia nelaimė neturėti mamos".

„Kokia nelaimė!..." žodžiai išties čaižo kaip rimbas. Bizūnai apsiveja apie mane ir ima veržti... Štai jis, tas baisus daiktas, pats baisiausias iš visų, kyląs į dienos šviesą nuo ašarotų, paburkusių veidų, juodų šydų, nevilties kupinų dejonių... „nelaimė", kuri niekada nebuvo prie manęs prisiartinusi, niekada nebuvo manęs palietusi, staiga užgriuvo mane. Šita moteris ją regi. Aš esu joje. Nelaimėje. Kaip ir visi, kas neturi motinos. Vadinasi, aš jos neturiu. Taip, aš neturiu motinos. Bet argi tai įmanoma? Kaip galėjo šitaip atsitikti man? Tai, kas vertė mane lieti ašaras, kurias mama šluostė, ramiai

kartodama: „Nereikia..." — argi ji būtų šitaip sakiusi, jei tai būtų buvusi „nelaimė"?

Aš išimu iš margos medinės dėžutės laiškus, kuriuos man siunčia mama, jie pilni švelnių žodžių, prisiminimų apie „mūsų meilę", „mūsų išsiskyrimą", juk visiškai aišku, kad mes išsiskyrėme ne iš tikrųjų, ne amžinai... Ir tai — nelaimė? Mano tėvai — o jie geriau žino — apstulbtų išgirdę šitą žodį... tėtis atrodytų susierzinęs, piktas... jis nemėgsta skambių žodžių. O mama sakytų: „Taip, nelaimė, kai myli vienas kitą taip kaip mes... bet netikra nelaimė... mūsų „liūdnas išsiskyrimas",— kaip jinai vadina jį,— truks neilgai..." Ir tai — nelaimė? Ne, negali būti. Tačiau ši moteris, tokia stipri, tokia tvirta, ją regi. Ji mato nelaimę manyje, kaip mato „dvi akis mano veide". Niekas kitas čia to nežino, visi užsiėmę savo reikalais. Bet ji stebi mane, todėl ir pamatė, tai tikrai ji — nelaimė, užgriūnanti vaikus knygose „Be šeimos", „Deivide Koperfilde". Tokia nelaimė užgriuvo ir mane, suspaudė savo gniaužtuose ir nepaleidžia.

Sustingusi, susigūžusi sėdžiu kurį laiką ant lovos krašto... Paskui viskas manyje sujuda, sukyla, aš stumiu iš visų jėgų tai nuo savęs, nuplėšiu, nutraukiu šitą antkaklį, šitą kiautą. Ne, aš neliksiu ten, kur mane uždarė šita moteris... ji nieko nežino, ji negali suprasti.

— Ar tave pirmąsyk šitaip pagavo žodis?

— Neprisimenu, kad man taip būtų nutikę anksčiau. Bet nuo tada aš ne kartą su siaubu sprukau nuo žodžių, kurie staiga užpuola ir įkalina.

— Tu vengdavai net žodžio „laimė", kai jis būdavo šalia, taip arti, jog vos neapsiausdavo tavęs... Ne, ne, nereikia tokių žodžių, aš jų bijau, verčiau apsieisiu be jų, tegu nė nesiartina, tegu nieko nekliudo... čia, manyje, jiems nėra vietos.

Gatvelės su liūdnais namais, Lueno gatvė, Liuneno gatvė, Margareno gatvė...

— Nuostabūs pavadinimai, kai įsiklausai į juos dabar...

— Kai stengiuosi pagauti subtilų, lengvą skambesį, kokį tikriausiai girdi turistai... Arba tie, kuriems pasi-

sekė,— jie patys vėliau man papasakojo — ir šitos gatvelės sutiko juos su tuo santūriu, beveik švelniu palankumu, kurį jaučiau sklindant Flatero arba Bertolė gatvėse.

Bet kai prisimenu, kaip skambėjo Liuneno, Lueno, Margareno gatvių pavadinimai anuomet, jie, kaip ir pačios gatvelės, tučtuojau atgauna skurdžią, apgailėtiną išvaizdą... Man atrodo, kad už negyvų fasadų, už juodų langų, mažuose tamsiuose narveliuose atsargiai kruta, vos šliaužia leisgyviai žmonės...

Aš bėgu palei tuos namus, įeinu į dengtą prieangį, tokį pat kaip ir visi kiti, įveikiu pavojingą vietą, kur durininkė, kurios privengia net suaugusieji, praskleidžia pilkšvą savo būsto užuolaidą ir stebi mane... aš nusivalau batus į kilimėlį-šepetį, atsargiai atidarau dvivėres įstiklintas duris ir kaip įmanydama greičiau užlekiu vaškuotais laiptais į trečią aukštą... o gal čia ketvirto aukšto aikštelė? skambinu, pasigirsta skubūs žingsniai, atsiveria durys... „Prašom, jie namuose".

Vaikų kambaryje visi daiktai, sulaužyti žaislai, apgadinti baldai dvelkia laisve, nerūpestingumu, jie kvieste kviečia linksmintis, lovos, sofos taip ir laukia, kad kristum ant jų kvatodamas, linksmai šūkaudamas... bet ne per garsiai... „Prašau truputį tyliau, vaikučiai..." Prasiveria durys, matyti baltutėlis kambarys, dantisto krėslas... „Prašyčiau ramiau, aš turiu pacientų..."

Ponia Pereverzeva su ilgu baltu chalatu laiko rankoje blizgantį metalinį instrumentą, jos veidas apvalus ir rausvas, nosis tokia riesta, jog sakoma — ir tai atrodo juokinga jai pačiai,— kad per ją galima skaityti visas jos mintis. Jos dukters Tanios šnervės lygiai tokios pat... sakytum šitaip jas suapvalina ir išplečia, ir lūpą užriečia nuoširdumas, išdykėliškumas... Tanios brolio, vienais ar dvejais metais vyresnio už mus, prisimenu tik vardą, Borisas, ir pašėlusį juoką, kuris apimdavo jį ir persiduodavo mums, juoką, kuris aidėdavo dar skardžiau ir garsiau, kai mums drausdavo triukšmauti, ir tas netikėtas visiškos tylos pauzes, čia galinčias bemat nutrūkti, čia žadančias pavojingus, bet žavingus protrūkius.

Retsykiais atsidaro kitos durys ir pasirodo lieknas ir tamsus pono Pereverzevo siluetas... bet dabar mano atmintyje jo veidas susilieja su Čechovo veidu, pensnė kreivokai uždėta ant nosies, juoda virvutė, prie kurios ji pritvirtinta, karo išilgai skruosto, jis atrodo susimąstęs, šiek tiek liūdnas, jo balsas švelnus ir žemas... „Liaukitės, vaikai, užteks, leiskit man dirbti".

Kam gi skirti atvirukai, laiškai, kuriuos man siunčia mama? Kam ji tariasi pasakojanti lyg mažam vaikui, kad ten, kur ji su Kolia leidžia atostogas, mergaitės nešioja raudonus kaspinus ir avi dailias medines klumpaites, o jūra žydra žydra ir matyti praplaukiantys burlaiviai, tokie, kokius vaikai leidžia Liuksemburgo sodo baseine, bet čia — tikri, didžiuliai laivai.

Ji nežino, kokia aš dabar esu, net pamiršo, kokia buvau.

Kartais pro vaikiškus mamos pasakojimus prasiskverbia tarsi kažkoks džiaugsmas, pasitenkinimas.

Mane apima noras niekada nebegauti jokių laiškų, visam laikui nutraukti šį ryšį, bet švelnūs, meilūs žodžiai laiško gale kiekvienąsyk sulaiko, apgaubia mane... aš visa suglembu, negaliu suplėšyti popieriaus, ant kurio parašyti šitie žodžiai, ir pagarbiai dedu jį į dėžutę.

Aš stengiuosi kuo mažiau kalbėti apie mamą... Bet kokia užuomina apie ją gali sukelti tėčiui, prasiveržti išorėn... ne, ne žodžiais, o surauktais antakiais, sučiauptom, atkištom į priekį lūpom, primerktom akim, žvelgiančiom pro siaurus plyšelius... tai, ko aš nenoriu matyti...

— Pagiežą, nepritarimą... netgi — būkim atviri — panieką.

— Bet aš šito taip nevadinu. Aš apskritai neduodu tam jokio pavadinimo, tik neaiškiai jaučiu, kad tai yra čia, jame, paslėpta, užslopinta... ir aš labai nenorėčiau, kad tai imtų judėti, iškiltų aikštėn...

Pats tėvas, kai jam būtinai reikia paminėti mamą, vadina ją vietos, kur ji gyvena, pavadinimu: „Ar parašei į Peterburgą?", „Tau laiškas iš Peterburgo". Žodžių „tavo

motina", kuriuos kadaise vartodavo, dabar, nežinau kodėl, jo lūpos nebegali ištarti.

Ir štai vieną dieną, jausdama tėvo žvilgsnį, įbestą į mane, žvilgsnį, kuris sustoja ir nebeatsiplėšia nuo mano veido, aš pakeliu vieną antakį, kaip tai daro mama, plačiai atveriu akis, įsmeigiu jas kažkur į tolį, mano akys, kaip ir mamos, kupinos nuostabos, sumišimo, naivumo, nekaltumo...

Tėvas vis dar žiūri, ką aš rodau, sustingusi priešais jį...

Bet juk ne aš, o jis pats, jo žvilgsnis sukėlė tai mano veide, juk jis pats ir neleidžia išnykti...

— Buvo galima tikėtis, kad nuo jo žvilgsnio tavo išraiška taps griežta ir atšiauri, tokia, kokia kartais pasirodydavo mamos veide, išraiška, gerai pažįstama tėvui, kurią ji tikriausiai ne kartą jam rodė.

— Jeigu būčiau tai pajutusi, būčiau pasistengusi pakartoti ir dar labiau sugriežtinti ją... tiesiog mesdama jam iššūkį... kaip kartais daroma tokiais atvejais...

— Taip, ir dar iš nevilties...

— Bet ne tos išraiškos ieškojo mano veide tėvas, ne ją norėjo pamatyti, ir tai, kas nutiko vėliau, patvirtina, kad tąsyk mano pojūčiai buvo teisingi. Jis atsigręžė į draugą, stovintį šalia, tai buvo abiejų mano tėvų draugas, jis atvežė mane iš Berlyno... be mūsų, kambaryje daugiau nieko nebuvo... ir tėvas, pagaliau atplėšęs nuo manęs akis, pasisuko į jį ir tarė: „Kartais Nataša tiesiog stulbinamai panaši į motiną..." — ir kažkas be galo trapu, ką aš vos vos drįsau suvokti, bijojau nubaidyti... šmėstelėjo jo žodžiuose, palietė mane, švelniai paglostė ir išnyko.

„Tai ne tavo namai"... Sunku patikėti, ir vis dėlto taip vieną kartą man pasakė Vera. Kai jos paklausiau, ar greit grįšim namo, ji atšovė: „Tai ne tavo namai".

— Šitaip pikta pamotė galėjo atsakyti vargšei Pelenei. Todėl tu dvejojai...

— Aš iš tiesų bijojau, kad, vėl atgaivinusi tuos žodžius, netyčia paversiu Verą ir save stebuklinių pasakų personažais.

— Reikia pasakyti, kad kai tu mėgini prisiminti Verą, kyla toks jausmas, jog retkarčiais ji tarsi atsiplėšdavo nuo tikrovės, persikeldavo į fantazijų pasaulį...

— Bet ar negalima šį sykį, kad nenutoltume nuo tikrovės, įsivaizduoti, jog ji ištarė šiuos žodžius todėl, kad tebegaliojo susitarimas, ir mama netrukus turėjo atsiimti mane, tad man ir nevertėjo per daug priprasti prie namų, kuriuos greit turėsiu palikti... ji norėjo mane apsaugoti nuo naujų kančių...

— Galbūt... Galbūt ji jau ėmė bijoti, kad neliktum čia... tu buvai per sunki našta jaunai moteriai... visai netikėta... jai net nedingtelėjo mintis, kad ji turės ją užsikrauti visam laikui... ir kai išgirdo, jog ketini grįžti į savo namus, jinai nebesusitvardė, neįstengė užgniaužti širdyje noro, impulso atplėšti tave nuo šitų namų, neleisti tau įsikurti čia kaip savo namuose... O ne, tik ne tai... „Tai ne tavo namai".

— Norint suprasti, kodėl jai išsprūdo šitie žodžiai, reikėtų vėl bent jau išgirsti jų intonaciją... vėl pajusti sklindančias nuo jų bangas... Bet nieko neišliko. Galbūt jie viską sunaikino savo jėga... ir net tą akimirką nei juose, nei aplink juos nebuvo nieko nematomo, nieko, ką reikėtų atskleisti, išsiaiškinti... aš gavau juos tarsi užsklęstus iš visų pusių, visiškai aiškius, nuogus.

Jie krito į mane visu savo svoriu ir sukliudė, kad sąvoka „į namus" kada nors galėtų įleisti daigus, įsišaknyti manyje... Niekada, kol aš ten gyvenau, nebekildavo šito „į namus", net kai tapo visiškai aišku, jog, be šitų, kitų namų aš jau negaliu turėti.

Atėjo spalis, prasidėjo pamokos, visi mano pažįstami vaikai vaikšto į mokyklą... aš taip pat norėčiau mokytis, man jau devyneri metai... tėvas sako, kad parašė laišką į Peterburgą, kuriame klausia, ar vis dar ketinama atsiimti mane, bet iki šiol negavo jokio atsakymo... nors Rusijoje mokslo metai prasidėjo rugsėjo pradžioje... Ar nevertėtų ir man kol kas palankyti mokyklą? Privati panelių Breban mokykla visai šalia, jos galėtų paruošti mane stoti į komunos mokyklą, į klasę, atitinkančią mano amžių.

Iš gana trumpo lankymosi Breban mokykloje įsiminiau tik istoriją su savo raštu, kuris, iki tol visiškai aiškus, staiga neatpažįstamai pasikeitė... nesupratau, kas jam pasidarė... raidės išeidavo kreivos, išsiklaipiusios, eilutės krypo į visas puses, aš nebegalėjau suvaldyti savo rankos...

Breban mokykloje su manim elgiamasi labai kantriai, rūpestingai. Kai pavyksta įskaityti mano keverzones, paaiškėja, kad aš darau mažiau rašybos klaidų už kitas, pagal savo amžių, be abejonės, esu labai apsiskaičiusi. Bet man reikia iš naujo mokytis rašyti. Kaip ir anksčiau, kai dar vaikščiojau į mokyklą Feljantinų gatvėje, aš apvedžioju juodu rašalu blyškias pilkšvai melsvas lazdeles, išrikiuotas tokiu pat nuolinkiu... Aš nešuosi namo sąsiuvinius, pilnus lazdelių ir raidžių, kurias turiu apvesti rašalu... Pamažu stropaus darbo dėka mano rašysena tarsi atsikvoši, nurimsta...

Kaip gera ir ramu užsidaryti savo kambaryje... niekas neateis, nesutrukdys manęs, aš „ruošiu pamokas", atlieku pareigą, kurią visi gerbia... Lili rėkia, Vera pyksta, nežinau nei ant ko, nei kodėl, už mano durų vaikšto žmonės, bet visa tai manęs neliečia... Aš nušluostau plunksną į fetro kvadratėlį, padažau į buteliuką su juodu rašalu, labai atidžiai... kad tik nekryptelėtų plunksna... apvedu pamėkliškas lazdeles, raides, darau jas kuo ryškesnes, kuo aiškesnes... aš tvardau savo ranką ir ji vis labiau man paklūsta.

Aš jau nebegalvoju apie tai, aš galiu pasakyti, kad tai visiškai „išgaravo man iš galvos". Bet štai vieną kartą tatai sugrįžta... Net sunku patikėti... Ar gali būti, kad dar taip neseniai, vos prieš metus, aš buvau visa tai patyrusi, kai jos ateidavo, įsiskverbdavo į mane, užplūsdavo mane visą... „mano mintys", kurių turėjau tik aš, jos viską sujaukdavo, ir man kartais atrodydavo, kad aš skęstu... vargšas pamišęs vaikas, išprotėjęs kūdikis, besišaukiantis pagalbos... „Žinai, mama, mane vėl užplūdo mintys... Man atrodo, kad tavo oda kaip beždžionės..." Aš kiek įmanydama mėgdžioju savo anuometinį toną,

verksmingą, gailų, juokingą... mėginu vėl pajusti... tik dėl pramogos, tik dėl juoko, aš galiu nenuogąstaudama tai sau leisti... leisti priartėti baimei, kuri suimdavo mane, kai jausdavau jas artėjant... jos atsirasdavo kada panorėjusios, atkeliaudavo nežinia iš kur, įsikurdavo, suklestėdavo, jausdavosi manyje kaip namuose... palankioje aplinkoje, sukurtoje joms, nešvarioje, nesveikoje aplinkoje... Koks nuostabus kontrastas palyginti su tokia, kokia esu dabar... ir koks dabar atrodo aiškus, švarus, lankstus, sveikas mano protas... Mintys... ne „mano" mintys... nebėra to įtartino, to nerimą keliančio „mano"... mintys, kurių turi kiekvienas žmogus, ateina man į galvą kaip ir visiems kitiems. Aš galiu be baimės galvoti apie bet ką. Argi manyje yra kas nors, ko turėčiau gėdytis, kas galėtų paversti mane vargše nenormalia būtybe, paniekintąja? Nieko. Visiškai nieko. Kad ir kaip ieškočiau... aš ieškau... tegul ateina, jei nori, šitos „mintys"... tačiau niekas neateina... jų tiesiog nėra... Aa, šit viena, panaši į senąsias „mano mintis", kurias liūdnai gromuluodavau kiūtodama kamputyje... aš ją pasišaukiu, štai ji: „Tėčio blogas būdas. Tėtis pyksta dėl niekų. Tėtis dažnai bjaurios nuotaikos". Na?.. Na tai kas? Ėmiau ir pagalvojau šitaip, čia mano reikalas. Bet gal aš perdedu, kad tėtis... Gal... Mintis šmėstelėjo ir dingo... jos dabar neįkyrios, šitos mintys, tik ateina ir išeina, jos klauso manęs, aš pati nusprendžiu sulaikyti jas, palikti kuriam laikui, jei man kyla noras patyrinėti jas prieš išvarant. Nė viena negali manęs sugėdyti, nė viena negali manęs užgauti. Ak, kaip man gera... Niekada man taip nebeatsitiks. Niekada...

— O jei tu būtum sugrįžusi tenai? Ar esi tikra, kad nebūtum bijojusi — nors retsykiais, nors ir labai trumpai,— kad ten, šalia mamos, „mintys" gali vėl tave užpulti?

— Nemanau. Man atrodo, kad tą akimirką aš tariausi visam laikui įgavusi jėgų, kurių niekas neįstengs palaužti, kad dabar esu visiškai tvirta ir savarankiška.

Kai ponas Laranas apsilanko pas tėvą, jis atsiveda savo sūnų Pjerą, mano bendraamžį. Tėvas labai gerbia

poną Laraną, jis mokslininkas, dėsto aukštojoje mokykloje, atrodo, Kasybos institute. Tėvas sako, kad Pjeras labai protingas, gerai išmano mokslus, visada pirmas mokinys klasėje. Aš turiu praleisti su juo popietę, pasivaikščioti gryname ore — mums liepiama eiti žaisti į Monsuri parką.

Mes žingsniuojame vienas šalia kito plačiu niūriu prospektu. Pjeras labai panašus į savo tėvą, tik atrodo už jį vyresnis. Aš puikiai žinau, kad jis turėjo būti aprengtas taip, kaip anuomet rengdavo jo amžiaus berniukus, bet kai stengiuosi prisiminti jį dabar, man tenka nuimti katiliuką, kurį regiu ant jo galvos, ir pakeisti jį jūreiviška berete, atsegti aukštą baltą jo tėvo apykaklę, apnuoginti kaklą, uždėti ant pečių plačią jūrinikės apykaklę, patrumpinti kelnes... bet vis tiek negaliu paversti jo berniuku. Aš vaikštau su senu ponu. Senu ir liūdnu. Matyti, kad jis daug žino... ką? Neturiu supratimo, bet jis žino tai, ko aš neišmanau... Jis klausosi mano vaikiško čiauškėjimo... bet man retai tepavyksta, kaip beveik ir visus suaugusius žmones, priversti jį nusišypsoti.

Galiausiai net nebesistengiu. Mes tylime. Aš galvoju apie visokiausius dalykus, kurie man teikia pramogą... O jis? Man nerūpi, ką jis galvoja, aš per daug užsiėmusi — kuriu mintyse numerį... rytdienai... ne, rytoj pirmadienis, vadinasi, ketvirtadieniui, kai eisiu pas Mišą... „Na kaip, ar tau buvo linksma?" — „Ne, ir aš tau šito niekada neatleisiu, kvailas daikte... juk tikrai galėjai ateiti. Tavo tėvas buvo..." Ponas Agafonovas taip pat mokslininkas. Rusijoje jis dėstė geologiją studentams, rašė knygas. Kai jis atėjo ir kažkas paklausė, kodėl jis neatsivedė Mišos, jis padarė grimasą, liūdnai mostelėjo ranka, nors pats spindėte spindėjo švelnumu, išdidumu, ir tarė... „Argi įmanoma sugauti šitą nenaudėlį, juk aš neturiu supratimo, kur jis pradingo".

O aš žinau... „Nesu mačiusi tokio egoisto. Galėjai bent jau dėl manęs". Tačiau aš jau mėgaujuosi tuo, kas dabar bus... ir Miša man padeda... „Na pasakok, ar įdomu buvo? Kur jūs ėjot?" — „Tu nenusipelnei, kad aš tau pasakočiau..." — „Papasakok, juk vis tiek neiškęsi. Turbūt galėjai mirti iš juoko..." — „Na gerai, tada aš pradėsiu

nuo pradžios... Mes leidžiamės laiptais... Tarpduryje Pjeras praleidžia mane į priekį..." — „Negali būti..."

Įeina Mišos mama, ji atsisėda į kėslą, maloniai žiūri į mane žalsvomis akimis, mielas, švelnus jos veidas nepaprastai išblyškęs, ji visąlaik gniaužo rankoje batisto nosinaitę... ji labai serga... galbūt ir pati tatai žino, Miša niekada nešneka apie jos ligą... bet ji vis tiek mėgsta juoktis... Ji sako: „Nėra čia ko šaipytis. Pjeras labai gerai išauklėtas..." Mums to ir tereikia... „Labai gerai išauklėtas. Jis labai gerai išauklėtas!" Aš galiu tęsti savo numerį. Labiau už viską man patinka mėgdžioti žmones. O Pjeras tiesiog tam sukurtas, kad jį mėgdžiotum. Aš vaizduoju, kaip jis atidaro priešais mane duris. Parodau, kaip išdidžiai, lyg tikra dama, linkteliu galvą. Paskui oriai einu į priekį, deduosi sustojanti, kaip ir dera, ant šaligatvio krašto... atsargiai žvilgteliu į vieną, paskui į kitą pusę... Mes suprunkščiame... Ponia Agafonova sako: „Pamatysi, Miša, vieną gražią dieną tave suvažinės..." Aš pamokomai priduriu: „Taip, Miša, štai kas tavęs laukia. Ir dar — vieną gražią tu būsi giljotinuotas... Kai aš papasakojau Pjerui apie visas tavo išdaigas..." — „Negi tu taip padarei?" — „Taip, aš jam papasakojau..." Aš galiu kalbėti apie tai prie jo mamos... niekas jos taip negraudina... Miša pavogė puokštę, išstatytą priešais gėlių parduotuvėlę, ir įteikė ją mamai per gimimo dieną, paskui, kai viską prisipažino ir nunešė gėles atgal, pardavėja jas atidavė jam veltui, ir jis grįžo namo su puokšte... „Aš jam papasakojau, kad tu pavogei..." — „Ir ką jis?" — „Jis griežtai pažvelgė į mane ir pasakė, jog tai siaubinga..." Aš žingsniuoju kaip Pjeras, tarsi laikyčiau rankoje lazdą... Paskui vaizduoju save, šokinėjančią aplink jį kaip šuniukas ir veltui besistengiančią pelnyti šypseną... kaip elgeta: „Gerasis pone, nors vieną šypseną"... Bet jis nenori... Aš dar kažką prasimanau, mes juokiamės iki ašarų, ponia Agafonova nosinaite šluostosi akis... „Užteks, vaikai, eikit pasivaikščioti..." — „Bet tik ne į Monsuri parką, mama..." Miša prieina prie motinos, jis mano amžiaus, tačiau labai stiprus, o ji visai gležna... ji su išgąsčiu atstumia jį...

„Ne ne, neliesk manęs, tu mane sutraiškysi",— jinai meiliai nusijuokia, jis švelniai ją apkabina, ir mes išeiname.

Ponas Agafonovas, nuostabus geraširdis milžinas, sutinka mus tarpdury... „Tai kurgi žingsniuojat?" Jis čiumpa Mišai už ausų ir dedasi, kad kelia jį... „Ak tu, mažasis nedorėli..." O man sako: „Būk atsargesnė. Dievai žino, kokia pašėlusi mintis gali šauti į galvą šitam kretinui..." Bet jis žino, ir aš taip pat žinau, kad man negali atsitikti nieko blogo, kol esu su Miša...

Mes einame į savo medžioklės plotus, į Orleano prospektą, ir pradedame varžybas. Laimės tas, kuris surinks daugiausia reklaminių prospektų iš laikraščių pardavėjų. Kiekvienas medžioja ant savo šaligatvio. Paskui pasikeičiame šaligatviais. Draudžiama antrą kartą kreiptis į tą patį pardavėją arba rinkti prospektus, gulinčius ant žemės. Galiausiai grįžtam pas Mišą ir, įsitaisę jo kambaryje, skaičiuojame laimikį: baltų, geltonų, melsvų, rausvų prospektų krūveles...

— Ką gaudavo nugalėtojas?

— Neprisimenu. Man regis, nieko,— tik pergalės džiaugsmą.

Lili sėdi kėdėje, ant krūvos pagalvių, prie pietų stalo, kuris jai valgant apdengiamas balta vaškytine. Ji tiesia liesą rankutę prie skambučio virvelės, nukarusios nuo liustros, žiūri į ją išpūtusi akis ir šaižiai rėkia: „Ji siūbuoja! Siūbuoja!" Šalia jos sėdinti Vera čiumpa virvelę, norėdama sustabdyti... nors ji jau visai nebejuda... bet Lili nenurimsta ir visąlaik šaukia: „Siūbuoja!" Tada Vera apsuka virvelę apie liustrą... paskui pakabina iš lėkštės truputėlį maisto ir kilsteli šaukštelį prie Lili burnos... „Valgyk, triušiuk... — taip ji vadina ją... arba dar: „Mano baltas triušiuk... tu turi suvalgyti, tai sveika..." Tai, ką ji bando įsiūlyti Lili,— smegenys... tik Lili turi teisę jas valgyti, juk ji tokia trapi, jai reikia subtilaus ir stiprinančio maisto... Kartą virtuvėje maloni stora tarnaitė davė man paragauti mažytį smegenų kąsnelį... Šitaip ji retsykiais mėgina nors mažumėlę išlyginti man daromas skriaudas, kurios ją piktina... „Viskas čia tik mažylei... Štai kad ir bananai — patikėsit ar ne, bet jie paslėpti

viršutinėje skalbinių spintos lentynoje, už krūvos paklodžių, kad didžioji nepaimtų... Kaip baisu tatai matyti..." Nežinau, su kuo ji šnekėjosi, prisimenu tik, kad būtent ji atskleidė man pritrenkiantį dalyką, tai, ko aš nė neįtariau — kad namuose yra slaptavietė.

Laimė, balkšvai pilkos, minkštos smegenys man nepatinka... o bananų galėčiau panorėjusi nusipirkti už kišenpinigius... Man net nereikia prašyti tėvo, jis visada pirmas jų duoda... bet, rodos, aš niekada nepirkau bananų, tatai paprasčiausiai nedingtelėjo man į galvą...

Iš pradžių Vera ramiai ir kantriai siūlo Lili nuostabiųjų smegenų, bet paskui ima širsti... ji pati kartais sako: „Aš visa tiesiog drebu iš pykčio". Lili tebestebeilija į skambučio virvelę, apsuktą apie liustrą, ir motina ramina ją vis labiau švilpiančiu balsu... „Pažiūrėk, juk matai, kad ji nebesiūbuoja, valgyk..." Lili išsižioja, sušunka „Ne!" ir išsyk sučiaupia lūpas. Vera primygtinai prašo...

Labai šviesios mėlynos Veros akys tampa tarsi perregimos, jose įsižiebia mažytės ugnelės... žvilgsnis kažkoks atkaklus, žiaurus, panašus į tigro žvilgsnį.

— Prisimeni, sykį kažkas pasakė, kad jos akys kartais pasidaro kaip laukinės katės...

— Ir kokiu tonu!.. Tarsi tai būtų viena žaviausių jos savybių... Bet tada aš dar nebuvau mačiusi laukinių kačių, zoologijos sode stebėdavau tik panterų, tigrų akis. Būtent jas man ir priminė Veros žvilgsnis. Kai dar labiau įniršdavo, ji nebegalėdavo kalbėti, tik grėsmingai košdavo orą pro sukąstus dantis, krūtinė kilnodavosi... Tik Lili galėjo ją šitaip pakeisti, „išvesti iš kantrybės"... O Lili nebijojo. Tarytum ir čia jautė dar vieną aistringą motinos meilės įrodymą.

— Vienintelė aistra. Lili buvo jos liga. Ir Veros įniršis buvo nukreiptas ne į Lili, o į kažką už jos... ir į tą kažką Vera įsmeigdavo savo atkaklų, negailestingą žvilgsnį... gal į likimą, kurį norėjo žūtbūt pergalėti... ji išlygins, ji padarys viską, kad išlygintų tai, ko likimas nedavė jos vaikui, ji bet kokia kaina pakeis, padarys jį pačiu geriausiu, tiesiog pavydėtinu likimu.

— Aš taip pat nebijojau Veros. Žinojau, kad suerzinti ją, išvesti iš kantrybės, sukelti šaltą, išdidų jos priešiškumą galiu tik tuo atveju, jeigu ji išsigąs, kad nenuskriausčiau Lili. Ir aš visada laikiausi kuo toliau nuo jos... man tai nebuvo sunku, aš neturėjau jokio noro artintis prie šitos rėksnės su persikreipusiu veidu...

— ...kuri galėjo būti pavojinga... kartą, kai jūs buvot dviese, ji staiga ėmė rėkti, kad visi pamanytų, jog tu ją užgavai...

— Bet ir tada Vera nelabai supyko ant manęs...

— Ji sau šito neleisdavo. Galbūt bijojo vaidinti nepatrauklios pamotės vaidmenį...

— Galbūt... be to, ji jautė, kad mane, nors iš tolo, saugo tėvas... Man atrodo, kad ji bijojo tėvo pati šito nesuprasdama, bijojo saviška, kiek laukine baime...

— Taip, pati to nesuvokdama laikė jį savo šeimininku... O gal Vera tiesiog suprato, kad Lili vaidina vieną iš savo komedijų...

— Ne, nemanau... Netikiu, kad ji galėjo būti tokia įžvalgi... šiuo atveju tikrai ne... Netikiu, kad Vera būtų galėjusi įžvelgti Lili klastą. Ji tikriausiai tepasakė tokius žodžius: „Prašau jos neliesti. Palik ją ramybėje". O aš tikriausiai atsakiau: „Aš jos ir neliečiu".

Po Lili gimimo Vera labai sublogo, išblyško, tėtis nuėjo kartu su ja pas medicinos mokslų profesorių, kuris pasakė, kad jai gresia plaučių džiova, todėl ji turinti labai gerai maitintis... Nuo to laiko per pavakarius ant valgomojo stalo būdavo padėtos dvi lėkštės — viena jai, kita man... man visai nereikia papildomo maisto, bet Vera pasiūlė valgyti kartu su ja... Mūsų lėkštės pilnos aukso spalvos makaronų, blizgančių nuo šviežio sviesto; kai pakeli šakutę prie burnos, nuo jos nusidriekia ilgos lydyto sūrio gijos, kurias nukandi dantimis. Aš praryju viską, kas yra mano lėkštėje, ir dažnai, kai ji ištuštėja, Vera pasiūlo man tai, kas liko jos lėkštėje... „Pabaik, jei nori, aš daugiau negaliu, nebeprisiverčiu..."

Kai Vera nėra susigraužusi dėl Lili, kai ją pamiršta, kartais taip atjaunėja...

Paryžiaus apylinkių miške, kelią, iš abiejų pusių apsodintą aukštais gelstančiais medžiais... švelniai šildo saulė, nuostabiai, gaiviai kvepia samanos... Vera man padeda užsiropšti ant dviračio, pabėgėja paskui mane, uždėjusi ranką ant balno, paskui paleidžia... bet posūkyje — ir vėl! — aš krentu... mes juokiamės... „Tiesiog neįtikėtina! Tu tyčia taip darai... Tikriausiai iš anksto išsigąsti, įsitempi. Pažiūrėk į mane". Aš truputėlį padedu jai atsisėsti ant balno, ji pasileidžia į priekį mindama pedalus ir dingsta už posūkio... Mudu su tėvu plojame, kai ji grįžta šypsodama... Ji taip pat ploja ir šaukia „bravo!", kai man pagaliau pavyksta įveikti posūkį...

Mes mokome tėvą važiuoti dviračiu... Bet jis toks įsitempęs, toks nevikrus, toks nepasitikintis savim... mes bėgame šalia, prilaikydamos jį iš abiejų pusių, bet vos tik paleidžiam, jis sustoja, stato vieną koją ant žemės... „Ne, tai ne man"... tėvas atrodo sutrikęs, nesmagus... jis tam negabus... ir toks senas... man staiga pasidaro jo gaila...

— Tačiau jam buvo tik keturiasdešimt dveji ar treji metai...

— Tais laikais žmonės sendavo anksčiau negu dabar. O jis buvo toks nesportiškas... ūmai jis man pasirodė visai senas... man regis, tai matė ir Vera, ir net jis pats pasijuto senis šalia jos, kai jinai bėgo su manimi prilaikydama balną, kai mes abi drąsinom jį, nepiktai iš jo šaipėmės... Kiekvienas būtų pasakęs, kad Vera — vyresnioji mano sesuo, kad mes abi jo dukros...

Mudvi su Vera sėdim viena šalia kitos prie valgomojo stalo, užtiesto stora geltono pliušo staltiese. Aš žiūriu į jos nedideles plonas rankas, judrius pirštus, panyrančius į platų indą su tabaku... tai mišinys, kurį tėvas pats paruošė ir įmetė į jį kelis žalios morkos gabalėlius, kad tabakas neperdžiūtų... Vera ištraukia trim pirštais žiupsnį tabako, kiek patrina jį, kad atsiskirtų sulipę lapeliai, paskui paskleidžia metaliniam dvipusiam vamzdelyje, gulinčiame priešais ją ant popieriaus... ji prikemša tabako abi vamzdelio puses, suvožia, ir jos su spragtelėjimu susijungia... Tada paima iš didelės dėžutės

papirosų gilzes, kurių tėtis parsisiųsdina iš Rusijos, jis rūko tik papirosus — cigaretes, kurių kartoninis galiukas tokio pat ilgio kaip ir popierinis. Į šitą plonyčio popieriaus cilindrą Vera įkiša metalinį vamzdelį... atsargiai išstumia iš jo tabaką, prikemša...

— Bet kaip?

— Negaliu gerai prisiminti. Man regis, ji stumia rutuliuką išilgai išdrožos, padarytos vamzdelyje... Paskui ištraukia vamzdelį nesuplėšydama popieriaus, patapšnoja pirštu prikimštą cigaretės galą, kad išsilygintų tabakas, nuima mažytį lapelį, kyšantį iš gilzės...

Aš stebiu kiekvieną jos judesį... labai norėčiau pamėginti pati... ir ji man leidžia paimti žiupsnį tabako, sutrinti, priberti jo ant kiekvienos atvožto metalinio vamzdelio pusės, užspausti jį... paskui išimti iš dėžutės tuščią papiroso gilzę... įkišti į ją vamzdelio galą, pastumti... „Atsargiau, nespausk taip stipriai"... aš stumiu kiek įmanydama švelniau, bet popierius toks plonas, ir šit — jis įplyšo...

Aš noriu dar. „Leisk man, nors vieną kartą..." — „Gerai, bet paskui nebeprašyk". Ir popierius vėl plyšta... Daugiau bandyti nebegalima, negalima gadinti papirosų, čia jų neįmanoma nusipirkti, o tėtis be jų neapsieina.

Tėvas ištraukia iš rašomojo stalo stalčiaus ir paduoda man atviruką, ant kurio už didžiulės rožių puokštės matyti tamsiaplaukė mergaitės galvutė... „Pažiūrėk, kas parašyta kitoje pusėje..." Aš atpažįstu dėdės Jašos rašyseną, perskaitau: „Mano mieloji mažoji Tašok..." — ir kitus švelnius žodžius... Priešais mane praplaukia įvairiausi dėdės Jašos paveikslai, jų turėjo būti daug anuo metu, vieną, šiaip ar taip, prisimenu — vienintelį išlikusį, jis visada su manim...

Jis žingsniuoja šalia ir laiko mane už rankos, jisai lieknas kaip tėtis, tik aukštesnis ir jaunesnis... jis atėjo manęs į Flatero gatvę, čia susitinka su mama ir netgi persimeta su ja keliais žodžiais... Mes pereiname didžiulę aikštę priešais Mažąjį Liuksemburgą... ties varteliais jis sustoja, paleidžia mano ranką, pasilenkia prie manęs, nusiima pirštinę ir nevikriai užsega mano ilgo pilko pal-

to su pelerina apykaklę... žiūri į mane... jo akys labai panašios į tėčio, bet ne tokios skvarbios, švelnesnės... iš pailgo blyškaus jo veido, judesių į mane liejasi švelnus meilumas...

„Šis atvirukas buvo rastas jo kišenėje..." Tėvui daugiau nieko nereikia sakyti, aš žinau, kad dėdė mirė užtroškęs laivo kajutėje, kai plaukė iš Švedijos į Antverpeną, kur jo laukė tėvas... Tėvas turėjo visam laikui palikti Rusiją, kad išgelbėtų dėdę nuo „ochrankos", siaubingas žodis, čia aš jį pirmąsyk išgirdau... Tėvas vėl paima atviruką... „Tu jo man neatiduosi?.." — „Ne, aš norėjau, kad tu jį pamatytum, bet saugosiu jį tau pats..." Man norisi verkti, man atrodo, kad ir jis nori verkti, aš mielai pulčiau jam į glėbį, prisiglausčiau prie jo, bet nedrįstu... Čia jis ne toks kaip seniau... tolimas, užsidaręs...

— Jis niekada daugiau nebevadino tavęs Tašok...

— Aš ne iš karto tatai pastebėjau... Man atrodo, kad tada jaučiau vien tai, kad jis kažkoks santūrus, sumišęs... ypač Veros akivaizdoje, o ji beveik visuomet būdavo šalia. Ir net tokią akimirką kaip ši, kai mudu su tėčiu esam dviese, kai mudu, tik jį ir mane, sieja toks tvirtas ryšys, tas sumišimas nepraeina.

Na ką gi, jei Vera atsisakė man jį nupirkti, aš tučtuojau apsisprendžiu... Mažumėlę atsilieku, ištiesiu ranką, čiumpu vieną iš maišelių su dražė, sukrautų konditerijos lauko prekylentėje, slepiu jį po plačia jūreiviška palaidinuke ir pagenu Verą, prilaikydama ranka maišelį, prispaustą prie pilvo... Bet mus greit pasiveja... pardavėja mane matė pro langą... „Mergaitė ką tik pavogė maišelį su dražė..." Vera išdidžiai nužvelgia moterį, jos akys išsiplečia, pasidaro tamsiai mėlynos... „Ką jūs sakot? Šito negali būti!" Ir aš mechaniškai purtau galvą, be jokio įsitikinimo tvirtinu: „Ne!"... pardavėja parodo ar tiesiog pasižiūri į išsipūtusią mano palaidinukės apačią, ir šito užtenka, aš išimu maišelį, ištraukiu jį iš po gumutės, kuri jį prilaikė, ir paduodu jai... Netardamos nė žodžio, mes einame paskui Verą, ji pasuka tiesiai į parduotuvėlę, pereina patalpą, nutraukia į gilumą prie kasos, atsipra-

šo ir sumoka už maišelį... Kasininkė užjaučiamai tarsteli: „Ak, ponia, šiuolaikiniai vaikai..." Pardavėja nori paduoti maišelį, bet Vera ją sustabdo... „Ne, ačiū..." Ji atsisako jį paimti.

Mes išeinam, grįžtam namo... jau nebepamenu, kuo važiavome... nesikalbėdamos apie tai, kas tik ką atsitiko.

Su užsispyrimu, kurio niekas negali palaužti, jeigu jau ji šitaip nusprendė, Vera nesikiša į mano auklėjimą... aš niekada negirdėjau, kad tėvas būtų prikišęs jai, jog jinai negerai elgiasi su manimi, bet įtariu, kad jie ne sykį dėl to ginčijosi...

— Nors tu niekada nesiskundei...

— Aš niekada nekalbėjau su juo apie Verą.

— Įdomu kodėl... juk tu jos nebijojai...

— Ne... Bet keista... aš jaučiausi taip, tarsi būčiau jai lygi.

— Ar tau neatrodo, kad tu tylėjai, nenorėdama įskaudinti tėvo?

— Galbūt... man buvo susidaręs įspūdis, kad jis nelaimingas, jis atrodydavo toks susirūpinęs... ir man kildavo noras jį globoti, rūpintis juo...

Kai grįžome namo, mano akivaizdoje nebuvo ištarta nė vieno žodžio, bet aš žinojau, kad Vera su pasipiktinimu papasakos jam... ir svarsčiau, ar tėvas neprikiš jai, kad ji man neleido... jis tikrai nebūtų šitaip pasielgęs, ir nieko nebūtų atsitikę...

Man regis, šitaip aš samprotavau, kai po vakarienės kaip visada nuėjau į savo kambarį, Vera — į savo, o tėvas — į kabinetą...

Aš jau gulėjau lovoje ir snaudžiau, kai įėjo įpykęs tėvas... „Kaip tu galėjai šitaip pasielgti?.. Ar supranti, į kokią padėtį dėl tavęs pateko Vera... ir tu... kokia gėda..." aš jaučiu, kad jis pavargęs, kad jam be galo nemalonu dėtis tokiam piktam, jis ima žingsniuoti po kambarį, man regis, jis tyčia kursto save... „Neįtikėtina! Kaip tai nedora, kaip veidmainiška..." Jis stabteli prie mano lovos... „Bet kas gi tau užėjo?" — „Aš labai jų norėjau..." Šituo atsakymu, pati to nenorėdama, aš tarsi paakinu jį, suteikiu jam trūkstamų jėgų...

— Be abejo, nenorėdama — juk tu juo ne taip labai ir rūpinaisi...

— Mano žodžiai įsiutina jį... Jis kartoja: „Nes aš labai jų norėjau! Norėjau! Vadinasi, aš galiu viską sau leisti! Mane sugauna kaip vagį, aš skaudinu kitus... Aš šito noriu — na ką gi, aš darau viską, kas tik man šauna į galvą... Tik pamanykit, aš noriu..." Man toks jausmas, kad dabar jis iš tikrųjų kenčia ir šėlsta... „O aš, gal tu įsivaizduoji, kad aš darau viską, ko noriu? Kaip tau atrodo? Aš labai noriu, vadinasi, niekas negali manęs sulaikyti, aš nieko nebepaisau..." Šie niršūs žodžiai pereina kiaurai per mane ir dingsta kažkur toli... „Žinoma, jeigu jau toks esi..." Dabar aš jaučiu, kad jis bjaurisi manim... galiu net pasakyti nė kiek neperdėdama... neapkenčia manęs... Tada nusisuku į sieną... Jis dar kažką sako... „Toliau bus dar gražiau, šitaip mes pasieksim puikių rezultatų..." — ir išeina piktai trinktelėdamas duris.

Aš nieko neveikiu, užsisvajojusi sėdžiu prie didelio stalo iš kaltos geležies kažkokiam skurdžiam sode, tikriausiai netoli Paryžiaus stovinčios vilos sode — Klamare ar Medone? — kur mes leidžiam vasarą. Adelė, atvykusi iš Bretanės prižiūrėti Lili, įsitaisė priešais mane tolėliau nuo stalo ir palenkusi galvą kažką siuva ar siuvinėja. Jos veidas surukęs, pilkšvas, žilstelėję plaukai susukti ant pakaušio į mažytį kuodelį, kaip visuomet jinai vilki ilgą pilką suknelę, jos nosis lenkta it snapas, raukšlėto voko kamputis užkritęs ant akies... lyg plėšraus paukščio... bet ji neatrodo grėsmingai, nepanaši į tuos plėšrūnus, kai jie nejudėdami snaudžia ant kartelės dideliuose narvuose. Ji labai gyva, veikli, aš niekada nepastebėjau joje nieko pikto... nei gero, sakytum ji apskritai negali patirti jokių jausmų.

Nepakeldama akių nuo siuvinio, ji prašo paduoti jai žirkles, gulinčias šalia manęs ant stalo. Išsiblaškiusi paimu jas, nė negalvodama už kurio galo, ir atkišu jai... Ji pakelia galvą, jos mažos akutės, juodos ir blizgančios, be jokios išraiškos, įsminga į nukreiptą į ją plieninį smaigalį, ir iš plonų lūpų išsprūsta žodžiai: „Tai ar tavęs

neišmokė pas tavo mamą, kad negalima šitaip paduoti žirklių?"

Aš puikiai žinau, kaip reikia paduoti aštrius daiktus — žirkles, peilius, bet nuo šito „pas tavo mamą" jau beištrūkstantis „Atsiprašau" sustingsta mano lūpose.

„Pas tavo mamą...", nors niekada negirdėjau, kad kas nors prie Adelės būtų užsiminęs apie mano mamą. Man nė nedingtelėjo, kad Adelė žino apie jos egzistavimą. Ir štai dabar paaiškėjo, kad ji ne tik žino apie mamos egzistavimą, bet ir niekada neišleidžia jos iš akių... ji mato ją pro mane... Ji visada mato ant manęs jos ženklą. Žymes, kurias aš nešioju, pati to nežinodama... blogas žymes...

— Neigiamas... Taip, taip, jos tau neigiamos, nors kitiems tos pačios žymės teigiamos... Tau jos tarsi įgauna atvirkščią, priešingą reikšmę. Šit Adelė, taip pat ir Vera sako apie tave su tam tikra niekinama gaidele... „O, ji neišranki, ji valgo viską", duodamos suprasti, kad nuolatiniai Lili atsisakymai valgyti, aikštingos jos užgaidos liudija subtilią jos prigimtį... Kadangi trapi jos sveikata yra privalumas, tavo puiki sveikata byloja apie gana šiurkštų, primityvoką būdą.

Net žodis „nervinga", kai jis taikomas Lili, įgauna teigiamą atspalvį... „Ji nervinga" reiškia: „Koks neparastas gyvybingumas, kokia ji guvi!"

— Iš viso to aš turėjau suprasti, kuo buvau Adelės akyse, ką ji — puiki tarnaitė — netruko suvokti... Tokius dalykus ji bemat sumodavo, ji tikriausiai apie tai galvodavo, kai, pakėlusi ir suraukusi savo lieso skruosto odą, imdavo košti orą pro šoninius dantis ir negarsiai pliaukštelėdavo lūpomis tarsi sakydama: „Šitą tai jau tikrai žinau... Aš pažįstu gyvenimą. Manęs neapgausi. Ak, ir ko gi jūs norit, taip jau yra...", o po šitų samprotavimų, paprastai išreiškiamų negarsiu pliaukštelėjimu, ji palinguodavo galvą ir sumurmėdavo: „Na va... o kaipgi", tarsi pabrėždama, kad ji tuo visiškai įsitikinusi. Ir ko gi čia dar abejoti? Vos atvykusi, ji pajuto namų atmosferą, suuodė, iš kur „pučia vėjas", suprato, kas čia stiprus, o kas — silpnas. Kas ponios vaikas, o kas — moters, kurios ponia nemėgsta, ant kurios ponia

griežia dantį, vaikas, kuriam, jei užsimanai, galima sviesti, net ne iš pykčio, o todėl, kad taip jau yra: „Na ir ką tu čia padarysi... ten, iš kur šitas vaikas atvyko, tokių dalykų nežino, tokių subtilybių nesugaudo..." „Taigi, vadinas, niekas tavęs neišmokė pas tavo mamą, kaip reikia paduoti žirkles?"

— Ne taip lengva suprasti iš kur... to nepatyrei niekada anksčiau, net kai ruošeisi stoti į Breban mokyklą... tas džiaugsmas, tas nekantrumas...

— Bent jau ne nuo tėvo draugų žodžių, ištartų man girdint... „Ją būtinai reikia leisti į komunos mokyklą. Čia ji gaus patį geriausią išsilavinimą... tvirtą pamatą visam gyvenimui..." Prisimenu kiekvieną frazę, bet šito nepakako, dešimties metų aš dar nebuvau tokia išmintinga maža pabaisa...

— Taip, vargu ar tatai paaiškina, kuo viliojo tave niūri, atstumianti mokykla Alezijos gatvėje. Jos dulkėtos plytų sienos buvo panašios į Feljantinų gatvės mokyklos sienas, tokios pat nykios, liūdnos.

— Iš savo kambario girdėdavau, kaip mokyklos kiemas, esantis prie pat kiemo, į kurį žvelgė mano langai, per pertraukas plyšdavo nuo vaikų klyksmo, riksmų, tikriausiai juos, kaip kadaise mus, išleisdavo į asfaltuotą, nubarstytą žvyru kvadratinę aikštelę, kur neaugo nė vienas medis... o paskui, nuaidėjus švilpukui, lyg staigus sąmonės netekimas — užgriūdavo, stodavo visiška tyla.

Bet kada stebiu, kaip Vera ištiesia ant stalo didelį tamsiai mėlyno popieriaus lapą, atverčia per patį vidurį kiekvieną sąsiuvinį ir knygą, visaip dėlioja juos ant lapo, sukeičia vietomis, skaičiuoja, mąsto, paskui kerpa, aplenkia, užverčia, išlygina, prispaudžia, galiausiai patenkinta apžiūri... ji atjaunėja, pagyvėja, regis, jai daug smagiau užsiimti šituo, negu kimšti papirosus... tai, ką jaučiu stebėdama Verą, taip panašu į mano džiugų susijaudinimą, kai žiūrėjau, kaip buvo kerpama, sukama, klijuojama, dažoma, kabinama ant auksinių siūlų, rišama kaspinėliais visa, kas vėliau turėjo papuošti Kalėdų eglutę.

Aš nesisiūlau padėti Verai, matau, kad tai per daug sudėtinga, aš nenoriu nieko sugadinti, bet ji man leidžia su gniužulėliu vatos, sumirkytu vandenyje ant lėkštelės dugno, užklijuoti ant kiekvieno sąsiuvinio, kiekvienos knygos vidurio didelę baltą etiketę su mėlynu apvadu. Paskui imu naują raudoną plunksnakotį su nauja plunksna — jos galiukas platus — ir pačia gražiausia rašysena užrašau etiketės viršuje: *Nathalie Tcherniak*...

— Ir kaip tu staiga prisiminei iš tolimos praeities šitą užraitytą *T*, juk vėliau visuomet rašei savo pavardę su spausdinta T...

— Dabar aš vėl aiškiai matau tą senamadę *T*, kuri buvo suvis išdilusi iš atminties. Kitą, visai paprastą, susidedančią iš dviejų brūkšnelių, pradėjau rašyti tik licėjuje. Ji man atrodė naujoviškesnė, gana drąsi...

— Prisimeni, pamačiusi kartą tavo T, Vera pasakė... „Žiūrėk, o juk šitaip gražiau... Kaip tu čia sugalvojai? Dabar ir aš taip rašysiu.." — šis Veros pritarimas, beveik susižavėjimas... buvo toks neįprastas...

— Aš nustebau ir labai apsidžiaugiau.

Kiekvieną rytą, vis tuo pačiu metu, prieš uždarydamas paskui save paradines duris, tėvas sakydavo į nieką nesikreipdamas: „Aš išėjau". Ne „Aš išeinu", bet „Aš išėjau"... tarsi bijojo, kad bus sulaikytas, jis tarsi norėjo kuo greičiau atsidurti toli nuo čia, ten, kitame savo gyvenime... Ir aš su tokiu pat nekantrumu puldavau į gatvę...

— Bet tu nelygindavai savęs su juo...

— Aš nelygindavau savęs su niekuo. Tiesiog stengdavausi per jo pojūčius, per tai, ką jis jautė, prisiminti, kas dėdavosi manyje, kai mosuodama portfeliu nusirisdavau laiptais ir bėgdavau į mokyklą.

Silpnas dezinfekuojančio valiklio kvapas, cementiniai laiptai, klasių kambariai aplink kiemą be medžių, aukštos purvinai gelsvos sienos, jokio papuošimo, tik juoda lenta pakylos gilumoje ir išblukęs departamentų žemėlapis,— visa tai skleisdavo kažką, kas vos įėjus sukeldavo man jausmą... nuojautą gyvenimo...

— Turiningesnio? Gyvesnio?

— Šie žodžiai čia netinka. Tikriau — „kito". Kito gyvenimo. Gyvenimo, likusio ten, už mokyklos, negalima nė lyginti su šituo, visai nauju... Bet kaip, už kurio galo sučiupti ir nors trumpam susigrąžinti jį, tą naują, tikrąjį mano gyvenimą...

— Atsargiau, tu daraisi pernelyg jausminga...

— Gerai, iš pradžių pabandykim tiesiog išskirti vieną jo akimirksnį... vien tik jame... leisk man pasakyti... vien tik jame šitiek pramogų, šitiek malonumų...

Kiek nerangi su stora juoda prijuoste ilgom rankovėm ir sagom ant nugaros, kurias taip nepatogu segioti, aš palinkstu virš suolo kartu su visom kitom klasės mergaitėm, beveik tokio pat ūgio ir amžiaus kaip aš... mes rašom ant popieriaus lapų, kuriuose visų pirma kiekviena užrašė kairiajam viršutiniam kampe vardą ir pavardę, dešiniajam viršutiniam kampe — datą, o viduryje — žodį „Diktantas",— jį, kaip pavardę ir datą, reikia pabraukti, vikriai brūkštelint plunksna išilgai liniuotės, kad neliktų dėmių. Linija turi būti nepriekaištingai tiesi ir ryški.

Mokytoja lėtai vaikšto tarp suolų, jos balsas skambus, ji labai aiškiai taria kiekvieną žodį, kartais net ima truputėlį gudrauti ir tyčia pabrėžia žodžių sujungimą, kad mes girdėtume, kokia raide baigiasi žodis. Man toks jausmas, kad diktantui atrinkti patys gražiausi, tobulai nepriekaištingi žodžiai. Kiekvienas žodis lengvai išsiskiria, jo forma išryškėja, ko niekada nėra buvę su mano knygų žodžiais... o paskui laisvai, su natūralia elegancija susijungia su prieš jį ir po jo einančiais žodžiais... reikia tik susikaupti ir nesugadinti jų... truputėlį nerimaudama ieškau... ar žodis, kurį rašau, panašus į tą, kurį jau esu mačiusi, kurį pažįstu? Manau, kad taip... bet ar jį reikia rašyti su galūne „ent"? Atsargiau, čia veiksmažodis... prisimink taisyklę... ar tikrai štai šitas žodis — jo veiksnys? Žiūrėk įdėmiai, nieko nepraleisk... aš nieko aplink nebegirdžiu, visa mano esybė susitelkia, abejoja, grįžta, randa, išskiria, patikrina... taip, čia tikrai veiksnys, daugiskaita, kaip ir dera, jis baigiasi „s", vadinasi, veiksmažodžio gale turiu rašyti „ent"...

Mano pasitenkinimą, nusiraminimą netrukus pakeičia

naujas nerimas, ir vėl įtempiu visas savo jėgas... ar gali būti įdomesnis žaidimas?

Mokytoja surenka diktantus. Ji juos patikrins, raudonu rašalu pažymės paraštėse klaidas, paskui jas suskaičiuos ir parašys pažymį. Niekas negali prilygti ženklo, kurį ji padės po mano pavarde, tikrumui. Tai teisingumo, nešališkumo įsikūnijimas. Tik dėl jo mokytojos veide, kai ji žiūri į mane, atsispindi pritarimas. Aš esu tai, ką parašiau. O ne tai, ko nežinau, kas spėjama esant manyje, primetama man be mano žinios, kaip visąlaik daroma ten, už mokyklos, mano kitam gyvenime... Čia aš esu visiškai apsaugota nuo įvairiausių įnorių, užgaidų, nuo neaiškių, nerimastingų protrūkių, kuriuos ūmai sukelia... nejaugi aš? O gal tai, ką galima pajusti už manęs ir ką aš pridengiu savimi? Be to, čia neprasiskverbia ta meilė, „mūsų meilė", kaip rašo mama laiškuose... kuri sukelia man neaiškų jausmą, verčiantį mane kentėti, jausmą, kurį, nepaisydama skausmo, turėčiau puoselėti ir prižiūrėti, o aš niekšiškai bandau nuslopinti... Viso šito čia nėra nė pėdsako. Čia aš visiškai saugi.

Mane saugo įstatymai, kurių visi turi laikytis. Tai, kas man čia atsitinka, priklauso tik nuo manęs. Aš pati atsakinga už viską. Ir man rodomo dėmesio, rūpinimosi manimi tikslas vienas — leisti man įgyti, įgyvendinti tai, ko aš pati trokštu, kas man — visų pirma man — teikia didelį malonumą... „Natali, kas gi tau vėl nutiko su veiksmažodžiu „apercevoir"[2]? Tu ir vėl parašei dvi „p"!" — „O, negali būti... aš tiesiog vėl pagalvojau apie „apparaître"[3]..." — „Klausyk, vaikuti, štai ką mes padarysim... parašyk dvidešimt kartų „Aš pastebiu tik vieną „p" veiksmažodyje „apercevoir". Ir aš žaviuosi tokiu išradingumu.

Čia viskas daroma „mano labui", stengiamasi įdėti į mano protą tai, kas atitinka jo dydį ir numatyta tiktai jam...

— Ir vis dėlto ne visai taip... kartais tau būdavo sunku kažką suprasti, pernelyg įmantru ar per platu...

---

[2] Pastebėti *(pranc.)*.

[3] Pasirodyti *(pranc.)*.

— Taip, būtent tiek, kad mano protas negalėtų atsipalaiduoti, suglebti, kad jis būtų priverstas kuo stipriau įsitempti ir padaryti vietos tam, kas užduota, kas jį turi užpildyti... daugybos lentelės skaičiams arba departamentų, prefektūrų pavadinimams, paskui dar viena pastanga, kad jį pajėgtų užimti ir gerai jame įsikurtų suprefektūrų pavadinimai... ir štai jie visi čia, savo vietoje... jie paklūsta mano šauksmui, užtenka ištarti departamento pavadinimą, ir išsyk viena po kitos klusniai pasirodo prefektūros ir suprefektūros... Tik tobulas meistriškumas gali suteikti tokį pasitenkinimą.

Mokykla saugo mane netgi ten, išorėje. Pro mano duris jie praeina nesustodami, man niekas netrukdo mokytis.

Užtat aš galiu įeiti į tėvo darbo kabinetą, kai, grįžęs namo, jis ilsisi, ištiesęs kojas, tamsiai žaliam odiniam krėsle po ilgos dienos, praleistos stovint prie mėgintuvėlių ir retortų... bet jis sako, kad dirbdamas niekada nejaučia nuovargio... Vos tik įeinu, jis atideda į šalį chemijos žurnalus, kuriuos ką tik vartė, arba storą vakarinį laikraštį... Jis žiūri į sąsiuvinį mano rankoje...

— Pradinės mokyklos baigiamojoje klasėje tu jam atnešdavai uždavinių, kurie, regis, buvo sugalvoti ne tavo protui.

— Aš veltui bandydavau prisiminti, kaip reikia samprotauti, man nepavykdavo apskaičiuoti, kiek litrų vandens išteka iš čiaupo, arba tų siaubingų valandų, kada turi atvykti priešpriešiniai traukiniai... Tėvas bemat surasdavo tuos skaičius paslaptingais, stebuklingais algebros metodais... „Štai koks turi būti rezultatas... bet tu turi jį gauti aritmetiškai... O manęs šito nemokė". Ir štai mes galvojam abu, tėvas sėdi šalia manęs prie rašomojo stalo, o aš stengiuosi prisiminti mokytojos aiškinimus... kartais bendromis jėgomis mums vis dėlto pavyksta rasti atsakymą, taip, tai jis, tokį pat skaičių tėvas gavo algebros veiksmais. Mus apima vienodas pasitenkinimas, mes atsipalaiduojam, tai atsispindi mūsų veiduose, kai einam į valgomąjį, sėdam prie stalo ir, nebekalbėdami apie uždavinį, vakarieniaujam kartu su visais.

Bet kartais mums nepasisekdavo ir po vakarienės vėl įnikdavome į uždavinius.

— Arba, būdavo, tėvas galiausiai nuvaro tave miegoti... o pats sakosi eisiąs prašyti kokio nors netoliese gyvenančio draugo pagalbos... „Jis tikrai žinos, jis geriau už mane išmano tokius dalykus... Kokia nesąmonė užduoti vaikams šitokius uždavinius!"

— Aš jau beveik arba net visai miegu, kai įeina tėtis... „Tu miegi?" — „Ne, ne, nieko... Ar išsprendėt?" — „Taip, labai lengvai, ir kaip mes nesusiprotėjom?" Tėtis atsisėda šalia manęs ir aiškina... Man tai neatrodo taip paprasta... viskas plaukia pro šalį... painiojasi... ir staiga susiskaido į labai aiškias dalis, kurios tarsi savaime sustoja į vietas, savo tikrąsias vietas... kitų ir būti negali... pavyzdinga tvarka jos eina viena po kitos iki skaičiaus, kuris jų laukia, jis ir yra neabejotina jų galutinė išraiška... „Aš tučtuojau viską užsirašysiu". — „Tada paskubėk, jau vėlu".

Aš jau net neprisimenu, kur tai atsitiko... viską gaubiančiam rūke skiriu tik neaiškų tėvo, sėdinčio šalia manęs, siluetą. Man regis, jis pasisukęs į mane profiliu, jis nežiūri į mane, o tik praneša, jau nepamenu kokiais žodžiais, kad mama siūlo mane pasiimti.

— Po pusantrų metų... ar net po dvejų...

— Jis sako, kad mama iškėlė sąlygą: kadangi ji negalinti nei pati atvažiuoti, nei ką nors atsiųsti, jis privaląs pasirūpinti, kaip nusiųsti mane pas ją... o jis puikiai žino, kad jeigu jinai tikrai šito nori, gali ir pati, lėšų turi ganėtinai... dėl jo, tai jis šį kartą nė piršto nepajudins, kad padėtų jai, nebent... „Nebent *tu* pati paprašysi..."

Nesunku įsivaizduoti, kuo turėjo būti užpildyta tyla, įsivyravusi prieš man atsakant: šoku, tarsi staigiai prieš akis sutavaravus tam vaizdiniui, nuo kurio buvau atplėšta, kurį stengiausi nuvyti nuo savęs, nuo kurio nutolti man padėjo eidavę iš ten laiškai, vis tolimesni, tarsi nerealūs... ir tuo, ką man užkrovė tėvas... ta atsakomybe pačiai apsispręsti, kur man bus geriau... kuo gi dar, kas nors kiek panėšėtų į tiesą?.. bet bandymas

atkurti tai, ką aš turėjau jausti, panašus į paskendusio miesto statinių, namų, šventyklų, gatvių, aikščių ir sodų sumažintą modelį, kartoninį maketą...

— Ne visai paskendusio...

— Taip, kažkas, kaip ir anksčiau, dar tebekyšo, dar realus... kažkoks milžiniškas luistas... ta neįmanomybė išsivaduoti iš to, kas taip stipriai mane laiko, kur aš suspausta — tai man padeda atsitiesti, palaiko mane, sutelkia mano jėgas, suteikia formą... Todėl kiekvieną dieną aš jaučiuosi taip, tarsi ropščiausi į aukščiausią savęs pačios tašką, kur toks tyras, gaivinantis oras... į viršūnę, iš kurios, jei man pavyks ją pasiekti ir išsilaikyti joje, aš pamatysiu plytintį priešais save pasaulį... ir tada jau niekas nepraslys pro mane nepastebėtas, nebus nieko, ko negalėsiu sužinoti...

— Keista, tu patyrei kaip tik tą jausmą, kurį stengėsi išugdyti pradinė mokykla...

Po daugelio metų labai nustebau sužinojusi, kad tai buvo vienas iš tikslų, kurių siekė pradinė mokykla. Šiaip ar taip, su manim jai tatai pavyko.

— Mokykla buvo užvaldžiusi tavo gyvenimą... ji suteikė jam prasmę, tikrąją prasmę ir svarbą... Kai sunkiai susirgai tymais, meldei Dievo...

— Taip, juokinga, aš maldavau leisti man gyventi tol, kol „viską sužinosiu"...

— O paskui, licėjuje, tu be galo sumišai, netekai pusiausvyros, pastebėjusi, kad šitas nepaprastai tobulas, visiškai suprantamas pasaulis veriasi iš visų pusių, griūva, žūsta...

— Bet grįžkim prie mano atsakymo, tėvui neteko ilgai jo laukti... akimirksnis,— ir aš atsitraukiu... man bus skaudu pačiai nutraukti ryšį, dar siejantį mane su motina, jis, tiesa, nebe toks tvirtas, bet kartais aš jį jaučiu, jis ima timpčioti mane... lyg paslėptas skausmas, kurį sukelia aplinka — šaltis, drėgmė... bet tėvo žodžiai... „Jeigu ji tikrai šito nori, gali ir pati..." paveikia mane kaip nuskausminantys vaistai, ir aš be ypatingų kančių išplėšiu tai, kas dar laikosi į mane įsikibęs... štai ir viskas: „Aš noriu likti čia".

Neprisimenu, ar tėvas apkabino mane, nemanau, aš nebūčiau galėjusi stipriau pajusti mus jungiančių saitų, visiškos jo paramos, nekeliančios jokių sąlygų, nieko nereikalaujančios iš manęs mainais, man nereikėjo nė vienu žodžiu parodyti jam, ką jaučiu... net jeigu nebūčiau jam jautusi to, ką žmonės vadina meile — mes šito niekaip nevadinom,— niekas nebūtų pasikeitę, mano gyvenimas vis tiek jam būtų pats svarbiausias... gal net svarbesnis už jo gyvenimą?.. šiaip ar taip, toks pat svarbus...

Aš mačiau, kad džiaugsmas, kurį jis stengėsi užgniaužti, siejosi su įsitikinimu, kad mano pasirinkimas teisingas visų pirma man pačiai.

— O jam... ar jis pagalvojo apie tai? juk tavo buvimas jo namuose tik apsunkintų jam gyvenimą... Vėliau paaiškėjo, kad prieš nuspręsdamas antrą kartą vesti, jis paklausė tavo mamos, ar ji sutiks palikti tave pas jį, tačiau mama net nesiteikė atsakyti...

— Ką gali žinoti, ar jo širdy nešmėkštelėjo kartėlis...: aš tik pajutau, kad jis nusiramino, atsipalaidavo... ir iki šiol girdžiu, kaip linksmu suokalbininko tonu sako: „Žinai, man pakanka nesijudinti iš vietos... Jeigu aš pats tavęs ten nenusiųsiu, tikriausiai niekas neatvažiuos tavęs paimti".

Trečiadieniais, po pamokų, kadangi mums nieko neužduoda kitai dienai, aš kartais žaidžiu su Liusjena Panar, mergaite iš mano klasės. Mudvi beveik tokio pat amžiaus — tik dviejų mėnesių skirtumas — ir vienodo ūgio, jos liesas veidelis labai linksmas, akys mažumėlę įkypos, o dvi storos auksinės kasos, kurias jai ilgai pina mama, leidžiasi žemiau juosmens, ne taip kaip mano „pelės uodegytės", siekiančios tik iki pečių, aš pati jas bemat susipinu. Liusjena lukteli manęs Alezijos ir Margereno gatvių sankirtoje, kol aš sulakstau namo padėti portfelio ir perspėti, kad einu žaisti pas ją.

Jos tėvų kavinė su iškaba „Panar", didelėmis raudonomis raidėmis užrašyta virš durų, yra Monsuri prospekto gale, greta parko vartų, dešinėje, dviejų gatvių kampe.

Aš mėgstu šitą nedidelę kavinukę, tokią šviesią, išblizgintą, Liusjenos tėvai jauni ir mieli, jie dažnai šypsosi, juokauja... Aš džiaugiuosi, kai ponia Panar mums leidžia plauti puodelius ir stiklines, tai malonė, kurios turim jos prašyti ir pažadėti viską daryti labai atsargiai... Bet labiausiai mėgstu padėti ant staliuko priešais klientą stiklą vyno arba puodelį kavos, tikros padavėjos tonu sakyti: „Prašom, ponia", rinkti grąžą: „Ačiū, pone", nunešti ją į kasą, tykoti, kada išeis klientai, ir iškart pulti prie staliuko, nukraustyti jį ir kruopščiai nušluostyti drėgna kempine. Nežinau, ar čia mano įkarštis, mano mėgavimasis persiduoda Liusjenai, tačiau mes abi, o juk ji kasdien turi šitą galimybę, su vienodu pavydu stebime viena kitą, kurios eilė paduoti... tokiu laiku prie staliukų sėdi nedaug lankytojų, mes imame bartis dėl jų, kartais įsikiša ponia Panar, ji pati nusprendžia, kurios ištiestą ranką pasirinkti... o kurios atstumti: „Ne, dabar ne tu..." Ir atiduoda kitai geidžiamą stiklinę arba puodelį... „Imk, nešk, tavo eilė... O tu — kitą kartą..." Pavakariams ji mums leidžia išsirinkti raguolį, bandelę arba biskvitinį pyragaitį, kurie sudėti po stikliniu gaubtuvu, duoda kiekvienai po plytelę šokolado, įpila po stiklinę limonado, ir mes geriam jį prie prekystalio... Kai mums atsibosta žaisti indų plovėjas ir padavėjas, einam į parką, ten, prie įėjimo, šokinėjam per virvutę „kas greičiau", gaudom guminį kamuoliuką, kurį mėtom vis aukščiau ir aukščiau, mėginam žongliruoti dviem, paskui trim kamuoliais.

Mes mažai kalbamės, bet, nežinau kodėl, man su ja, o jai, manau, su manim niekada nebūna nuobodu.

Deklamavimo pamoka... aš stebiu mokytojos ranką, plunksnakotį, slenkantį žemyn pavardžių sąrašu... abejoja... o gal nusileis dar žemiau, iki raidės T?.. ranka pasiekia ją, sustoja, mokytoja pakelia galvą, ieško akimis manęs, kviečia...

Man patinka jausti nedidelę baimę, jaudulį... Aš puikiai moku tekstą atmintinai, aš negaliu suklysti arba pamiršti nė vieno žodžio, bet svarbiausia — pradėti teisinga intonacija... štai pradėjau... geriau per daug ne-

kelti ir neprislopinti balso, neįtempti jo, nevirpinti, nes bus gėda... tyloje aidi mano balsas, žodžiai, kaip ir dera, skamba labai aiškiai, ryškiai, jie neša mane, aš susilieju su jais, ir mano pasitenkinimas...

— Jokia aktorė negalėtų patirti didesnio...

— Tikriausiai. Aplodismentų, tiesa, nebuvo, bet kokie aplodismentai, kokios ovacijos suteiktų daugiau džiaugsmo už įsitikinimą, kad aš pasiekiau tobulybę... ją patvirtina — taip ir turi būti, tai teisinga — mokytoja, ištardama žodžius, kuriuose nėra vietos nė menkiausiai abejonei: „Labai gerai. Aš tau rašau dešimt".

Tiebia podbrosili... tik retais atvejais prisimenu, kokia kalba kreipėsi į mane Vera, ji kalba su manim prancūziškai tik retsykiais, o su Lili — visada, kad „mažylė nesipainiotų tarp dviejų kalbų"... bet esu tikra, kad šį kartą ji ištarė tai rusiškai... prancūziškai ji būtų turėjusi pasakyti *on t'a abandonnée,* o tai tik švelnus, blankus rusiškų žodžių ekvivalentas... jos pavartotas rusiškas veiksmažodis...

— Bet kur tai buvo? Kokia dingstim ji taip pasakė?

— Mes ėjom niūriu parku, smėliu nubarstyta alėja, vingiuojančia tarp vejų... tai galėjo būti tik Monsuri parkas... Vera, labai liesa, išblyškusi, su plačia rudo aksomo skrybėlaite ir boa ant kaklo, stumia vežimėlį su Lili ir sako: *Tiebia podbrosili...* Bet kodėl ji taip pasakė? negaliu prisiminti... gal be jokios dingsties, šiaip sau, nes jai staiga dingtelėjo tokia mintis... ji nė nebandė jos sulaikyti, o gal negalėjo... iš jos lūpų rusiški žodžiai trykštelėjo šiurkščiai ir trumpai, kaip visada... veiksmažodis *podbrosili* pažodžiui reiškia „mesti", bet jis dar turi nepakeičiamą priešdėlį „pod", reiškiantį „po", „iš apačios", ir abu drauge, veiksmažodis ir priedėlis, primena naštą, kuria klastingai atsikratai ir primeti kitam...

— Kaip gegutė?

— Taip, nors man atrodo, kad gegutės poelgyje yra apdairumo, įžvalgumo, o šis rusiškas žodis primena šiurkštų ir kartu pasalūnišką atmetimą...

— Vargu ar tą akimirką tave domino visas to žodžio reikšmių lobynas...

— Tada aš dar nesižavėjau jais taip kaip dabar, bet tikrai pajutau net mažiausią atspalvį... koks vaikas nepajustų?.. to, ką šitas veiksmažodis ir prieš jį esantis įvardis „tu", *tiebia podbrosili,* reiškė man...

Nors Veros pagieža tiems, kas užkrovė jai ant pečių šią sunkenybę ir verčia ją nešti, nors jos įniršis prieš nepakeliamą naštą, kuria aš jau tapau... taip, taip, nors šitie žodžiai žeidė mane, jų šiurkštumas teikė man keistą ramybę... Ten manęs nelaukia, manęs nepriima, atmeta, vadinasi, aš čia niekuo dėta, ne aš taip nusprendžiau, nori nenori man tenka likti čia, aš neturiu pasirinkimo. Visiškai aišku ir neabejotina, kad turiu gyventi čia, ir niekur kitur. Čia. Su visu tuo, kas čia yra.

— Tu jau žinojai, kad Veros charakteris, jos santykiai su tavimi buvo tik „viso to" dalis, ir net ne pati svarbiausia.

Įeinu į savo kambarį ir, dar net nepadėjusi portfelio, matau, kad mano meškiuko, Miškos, kurį palikau gulintį ant lovos... dar niekada jis man neatrodė toks minkštas ir švelnus... kai šalta, aš užkloju jį iki pat kaklo kvadratine megzta vilnone antklode, iš po kurios matyti tik šilkinis gelsvas jo snukutis, suglebusios ausys, apsitrynusi juoda nosis ir visada gyvos, blizgančios akys... nebėra... kurgi jis? Aš puolu prie tarnaitės... „Adele, dingo mano meškiukas". — „Jį paėmė Lili..." — „Bet kaip jai pavyko?" — Ji atitapseno iki tavo kambario... durys buvo atidarytos..." — „Kur jis? Kur Lili jį padėjo?" — „Suplėšė... tai buvo nesunku, jis ir taip vos laikėsi, skuduras, ir tiek..." — „Bet jį galima susiūti..." — „Ne, nieko jau nebus, aš jį išmečiau..."

Aš nenoriu jo matyti. Jeigu ištarsiu dar bent vieną žodį, Adelė tikriausiai atsakys: „Tokių meškiukų kiek tik nori, be to, naujų ir gražesnių..." Aš bėgu į savo kambarį, krentu ant lovos, apsipilu ašaromis...

— Niekada ant nieko tu taip nepykai, kaip tą minutę ant Lili.

— Paskui pastačiau į saugią vietą rusiškas pjaustinėto medžio dėžutes, apvalią ir stačiakampę, margą medinį dubenėlį, kitus lobius, savo lobius, kurių vertės, be manęs, niekas nežino, kad šita maža, rėkianti, paklaikusi, bejausmė, pikta būtybė, šitas velnias, šitas demonas negalėtų jų pasiekti, paliesti, užgrobti...

Aš klausiu Verą, neprisimenu kokia dingstimi, pagaliau tai nesvarbu: „Kodėl šito negalima daryti?" ir ji atsako: „Todėl, kad taip nedaroma",— atsako atkakliu, griežtu tonu, dar labiau nei paprastai rydama balses, ir sustumtos priebalsės tarsi griūva, krinta viena ant kitos... šiurkšti ir čaiži srovė užlieja tai, kas nerimsta manyje, nori sukilti...

„Todėl, kad taip nedaroma",— štai barjeras, siena, prie kurios ji mane tempia, į kurią tuoj atsitrenksim... tuščios, išplėstos mūsų akys spokso į sieną, mes nepajėgsim jos įveikti, neverta nė bandyti, mūsų galvos paklusniai nuo jos nusisuka.

— O argi tą akimirką tau nedingtelėjo mintis pasinaudoti tuo, ką prieš išvažiuodama įteikė tau mama... juk tu gana ilgai prisiminei...

— Taip, mamos žodžius, ištartus Berlyno viešbučio numeryje mūsų išsiskyrimo išvakarėse: „Vera kvaila"... tarsi ryšulėlį, kurį jinai man įdavė lyg vaikui, siunčiamam mokytis į koležą... „Imk, mielasis, gal jis tau pravers, kai būsi toli nuo manęs..."

— Ne, čia aš turiu tave sustabdyti, tu per daug įsileidai... niekada tavo mamai nebūtų atėję į galvą duoti tau šitai lyg ryšulėlį su naminiu maistu, kuris įteikiamas vaikui, vykstančiam į pensioną... Tu pati privertei ją savo klausimais: „Ką tau pasakė dėdė, mama? Apie ką jis kalbėjo?.." Galiausiai jinai tau nusileido ir atsakė: „Dėdė pasakė, kad Vera kvaila"... bet, tardama šiuos žodžius, ji užmiršo tave, nebematė tavęs ir galvojo apie kažką kita, kas nustebino ir pralinksmino ją... apie kažką juokinga, ką patikėjo jai dėdė, ir ji akimirksnį svarstė... todėl su amžinu savo nerūpestingumu, lengvabūdiškumu, nė nesusimąsčiusi, ką tu darysi su jos žodžiais, ji leido tau paimti ir nusinešti šitą „Vera kvaila".

— Ir iš pradžių aš saugojau šiuos žodžius, jie buvo to verti, aš dar niekada nebuvau mačiusi šitokio vaizdo... ant suaugusio žmogaus užmaukšlinta kvailio kepuraitė... Aišku, niekas apie tai nežino, nei tėvas, nei pati Vera, tik aš ir dėdė, kuris retsykiais lyg niekur nieko užsuka jų — tėvo su Vera — aplankyti ir ničniekuo neišsiduoda.

„Vera kvaila"... tikriausiai jai galvoje kažko trūksta, o ji, vargšelė, nė neįtaria, bet ką darysi, tokia jau ji yra... o kaip tatai pastebėti iš išorės? Ką gi mato dėdė? Jis kalba su ja taip, kaip su visais kitais... bet aš, kai ji man ką nors draudžia arba liepia ką nors padaryti... kai sako, ką galvojanti apie tą ar kitą dalyką... ar ji apskritai sugeba galvoti? ar gali suprasti? juk ji „kvaila".

Man nesmagu, kad negaliu tikėti jos žodžiais, kad esu priversta visąlaik abejoti ir niekam negaliu išsipasakoti. Bet ar įmanoma kam nors šitai atskleisti?

— Man atrodo, kad vieną kartą, netrukus po tavo atvažiavimo, prieš pat Lili gimimą, kai Vera kiek įmanydama rūpinosi tavimi... o gal man prisisapnavo? nejaugi tu išties apsipylei ašaromis ir pasakei jai...

— Tai beveik neįtikėtina, bet aš iš tikrųjų prisimenu... aš įtemptai galvojau apie tai, ko Vera paprašė mane padaryti — juk aš negalėjau tikėti visais jos žodžiais,— ir nusprendusi, kad ji neteisi, nepaklausiau jos...

— Bet ką gi ji tau pasakė?

— Nežinau, prisimenu tik savo nevilтį, vienatvę, tą nepakeliamą naštą, kuria žūtbūt turiu nusikratyti... ji klausinėja, stengiasi suprasti... „Kodėl tu tokia užsispyrusi? Kodėl neklausai manęs?.." — „Aš negaliu pasakyti..." — „Ir vis dėlto pasakyk..." — „Ne, negaliu..." — ir galiausiai, kūkčiodama pro ašaras: „Aš negaliu tavęs klausyti, nes... nes... tu... kvaila... Man taip pasakė..." — „Kas?" Nežinau, kiek laiko praėjo, kol dusinantys mane žodžiai prasiskynė sau kelią ir iššovė tiesiai jai į veidą: „Dėdė, kuris buvo atvažiavęs manęs į Berlyną... jis pasakė tai mamai".

Nors ir neįtikėtina, bet, nelaimei, taip viskas buvo. O atsitiko tai vos tik man atvažiavus į Paryžių, kai bu-

vau dar silpnas mažas vaikas, netvirtai stovintis ant kojų, neseniai išsiskyręs su savo „mintimis", įkyrus, patiklus vaikas, kuris išsipasakoja viską atvirai, rizikuodamas suerzinti, sukelti pyktį, priešiškumą, kad tik neliktų vienas, nuošaly, slėpdamas širdyje tai, ko niekam negalima parodyti, kas graužia jį, nepaleidžia...

O dabar aš čia jau beveik dveji metai, aš nebesu tas pamišęs vaikas... žodžiai „Vera kvaila" nebeateina man į galvą... Beje, jai netinka joks žodis...

— Taip, tu iš tiesų jos niekaip nevadindavai. Net „pikčiurna"...

— Įdomu, kad aš labai nustebdavau, išgirdusi kitus vaikus sakant, jog mano pamotė pikta... prieš akis bemat iškildavo vaizdai, nieku gyvu netelpantys žodyje „pikčiurna"...

Šiaip ar taip, kai ji man pasakė ir tikriausiai ne sykį pakartojo: „Todėl, kad taip nedaroma"... žodžiai „Vera kvaila" netapo tais antikūnais, kurie leidžia organizmui kovoti su mikrobų įsiveržimu. Ne, šiuo atveju, jeigu tas „Vera kvaila" ir būtų buvęs mano žinioje, aš jo nebūčiau panaudojusi kaip priešnuodžio.

Aš paliečiau tai, prie ko ji visam laikui buvo sau uždraudusi netgi prisiartinti, ji ne tokia jau buka, kam jai gaišti laiką?

Žodžiai „Taip nedaroma" nutraukia bet kokį kamantinėjimą, daro beprasmį bet kokį ginčą.

Žodžiai „Taip nedaroma" panašūs į senovės Rytų imperatorius, prieš kuriuos žemai lenkdavosi valdiniai, nedrįsdami pakelti į juos akių.

O aš įžūliai panorau apžiūrėti tai iš arčiau, pačiupinėti... kas gi čia man trukdo? „Kodėl šito negalima daryti?" Ir tai, kas mano sąmonėje leido susidaryti, augti, judėti, lįsti išorėn tiems absurdiškiems, nepadoriems žodžiams, gavo taiklų smūgį liniuote: „Todėl, kad taip nedaroma".

Smūgis visai pelnytas, jei esi toks žioplas, toks pasitikintis ir nori išsiaiškinti, suprasti... o gal net teisti?.. arba, jei paaiškinimas neįtikina, vis tiek visam pasauliui ant tyčių daryti tai, kas nedaroma?

Kada tau smogia „Todėl, kad taip nedaroma", lieki... vos nepasakiau... apsvaigęs, sugniuždytas... šito buvo galima laukti, bet iš tikrųjų mane apėmė bejėgiškas įniršis... tada norisi trypti kojom, spardytis... aklas, beprasmiškas įtūžis... tokį įtūžį sukelia daiktas, kai skaudžiai atsitrenki į jį ir pats užsimanai jam trenkti... aš troškau suduoti jam, apipilti jį smūgiais. Bet atsakyti smūgiu į jos „Todėl, kad taip nedaroma", apiberiant ją klausimų „O kodėl? Kodėl taip nedaroma?" kruša?.. Ne, aš negalėjau, man neužteko drąsos...

— Nors pavojus, man regis, buvo nedidelis...

— Užtat Veros širdyje tie žodžiai galėjo sukelti... tylų plykstelėjimą, pašėlusį kunkuliavimą, aitrius dūmus, įkaitusios lavos srautą... ne, aš nebūčiau niekada išdrįsusi sukelti šito savo noru, niekada nebūčiau sau leidusi, kad jos ausį pasiektų, nors ir vos girdimas, pašnibždomis ištartas mano: „O kodėl taip nedaroma?"

Kai apsilanko draugai, tėvas pasikeičia. Dingsta jo uždarumas, jis sušvelnėja, pagyvėja, daug kalba, ginčijasi, kažką prisimena, pasakoja anekdotus, linksminasi pats ir mėgsta linksminti kitus. Visi, kas sėdi prie didelio apvalaus stalo valgomajame, žiūri į jį su simpatija, susižavėję, jis toks sąmojingas, protingas... net mama kažkada man yra pasakiusi... nors ji taip retai apie jį kalbėdavo... „Tavo tėvas labai protingas..."

— Ji tai pasakė be jokios dingsties — dar Peterburge — ramiu, abejingu balsu, lyg paprasčiausiai būtų konstatavusi faktą, kuriam neteikė didesnės reikšmės...

— Sekmadieniais, po pietų, pas mane ateina Miša, jo tėvai taip pat, ir dar ponas ir ponia Pereverzevai, ponas Ivanovas, geras tėvo draugas, ir ponas Bilitas, turįs įprotį netikėtai užsukti pas mus bet kurį savaitės vakarą, ir jeigu mes tuo metu vakarieniaujame, ant stalo dedami dar vieni įrankiai. Vera, kurią nepasotinamas jo apetitas stulbina ir juokina, liepia iškepti jam desertui, net jei vakarienė buvo gana soti, didžiulį omletą su uogiene — jo mėgstamą valgį. Ponas Bilitas — puikus matematikas. Per kažkokį mūšį, o gal pasikėsinimą, jis neteko kairės rankos — iš jo rankovės kyšo medinė plaštaka su

rudos odos pirštine. Šalia sėdi dvi nejaunos seserys, kiti svečiai, kuriuos aš ne taip gerai pažįstu, blogiau prisimenu.

Kai žiūriu į vyrus ir moteris, susirinkusius prie stalo, senstančius, kiek liūdnus, pavargusius žmones, galvoju, kad tikriausiai niekas nesuprastų, jog čia neeilinės, nepaprastos asmenybės — revoliucionieriai, didvyriai, kurie nedvejodami žengdavo į pačius baisiausius pavojus, priešinosi caro policijai, mėtė bombas... sukaustyti grandinėmis ėjo etapais iki Sibiro glūdumos, buvo sodinami į karcerį, nuteisiami pakarti, ir jie ramiai laukdavo mirties, pasiruošę, kai jau stovės prie kartuvių, kai prie jų prisiartins budelis, norėdamas užmesti ant galvų šiurpius gobtuvus ir aprišti kaklą slidžia išmuilinta virve, paskutinįkart sušukti: „Tegyvuoja Revoliucija! Tegyvuoja laisvė!"

Aš vienodai žaviuosi jais visais, tačiau labiausiai — net labiau už Mišos tėvus, labiau už poną ir ponią Pereverzevus, kuriuos labai myliu ir dažnai vaikštau pas juos į svečius — man patinka ponas Ivanovas.

Gražus, subtilių bruožų jo veidas, kaip ir visa figūra, tarsi „persmelkti gerumu"... juo spinduliuoja raukšlelės apie lūpas, šviesios bespalvės akys ir net nedideli maišeliai po akimis...

Ponas Ivanovas truputėlį mikčioja ir todėl atrodo dar švelnesnis, naivesnis, visai beginklis... Girdėjau pasakojant, kad jis pradėjo mikčioti nuo tada, kai jį pažadino mirtininko kameroje ir pranešė, kad nuosprendis sušvelnintas ir mirties bausmė pakariant pakeista kalinimu iki gyvos galvos. Jis, aišku, nepasirašė malonės prašymo. Nepaisydamas nei tėvų maldavimų, nei teisėjų priekaištų, jis vis dėlto nesutiko šitaip pasielgti. Kaip, beje, nebūtų sutikęs nė vienas iš sėdinčių prie šito stalo. Apie tuos, kurie prašė caro malonės, kalbama prislopintu balsu, lyg jie būtų paženklinti gėdos žyme.

Nuo dvidešimties iki keturiasdešimt penkerių metų amžiaus ponas Ivanovas kalėjo Šliselburgo tvirtovėje, ilgai prasėdėjo vienutėje, ir Biblija buvo vienintelė jo knyga... Aš dažnai girdžiu šiuos žodžius: Šliselburgo, Petropavlovsko tvirtovės, „ochranka", „juodosios šim-

tinės"... girdžiu minint įtartinus asmenis, šmirinėjančius „kolonijoje", kurie dedasi revoliucionieriais, bet tikriausiai yra slaptieji policijos agentai, šnipai... Mišai jie visur vaidenasi, ir mano tėvas juokdamasis sako, kad ponas ir ponia Agafonovai užkrėtė jį „šnipų" liga...

— Kai po kelerių metų įvyko revoliucija ir buvo atskleistos „ochrankos" dosjė, paaiškėjo, kad neretai šie įtarimai būdavo visiškai pagrįsti.

— Tėvas, nors pats šaiposi iš tos jų manijos, negali susilaikyti ir, jei koks žmogus jam nepatinka, ima perkratinėti jį iš panagių ir paverčia tokia neramia, sudėtinga ir komiška asmenybe, jog visi klausosi lyg apkerėti, žavėdamiesi jo humoru, išradingumu, pokštais... tamsios jo akys žaižaruoja, baltutėliai dantys blizga, jo sąmojis, protas pjauna tarsi žėrintys ašmenys... kartais lyg gyvą mėsą... retsykiais man atrodo, kad jie kliudo ir mane... bet ne, jie sminga į kažką kitą, ko aš beveik arba visai nepažįstu... tačiau jaučiu šaltą jų slydimą savo kūnu... man truputėlį skauda, truputėlį baisu... įdomu, ar ir kiti jaučia tą pat ką ir aš? Ponas Ivanovas, pavyzdžiui? juk tėvas sako, kad jis taip teisingai, taip aiškiai viską vertina? Ar jam neatrodo, kad tėvas nuėjo per toli?.. Iki šiol jis šypsojosi romia, švelnia šypsena... bet ūmai jinai tarsi sustingsta, akyse kažkas šmėkšteli... man regis, jame kažkas susitraukia, susigūžia... bet tik mažumėlę... Kažkas mandagiai nutraukia tėvą... „Mano manymu, Ilja Jevsejevičiau, čia jūs vis dėlto perdedate... jis, aišku, nėra simpatingas, tačiau aš gerai jį pažįstu, ne toks jau jis nenaudėlis..." Ponas Ivanovas tik atlaidžiai palinguoja galvą, jis greičiausiai žiūri į nesuvaldomą tėvo įkarštį lyg suaugęs žmogus į kartais per daug triukšmingus įsilinksminusio, įsiaudrinusio vaiko išdaigavimus... jis puikiai žino, kad tėvas nėra piktas... žino, kad jeigu tas, kurį tėvas tik ką taip negailestingai išjuokė, paprašys jo pagalbos, tėvas bemat viską pamirš ir matys priešais save tik nelaimingą, bėdon papuolusį žmogų, ir niekada neatsisakys jam padėti, tėvas nesugeba atsakyti...

— Kartais Vera mėgindavo jį sulaikyti... „Tu duodi nežinia kam, ir visi tuo naudojasi... Patikėk, pinigų jis

turi daugiau negu tu...", o tėvas gūžtelėdavo pečiais ir atsakydavo: „Na ką gi, tuo geriau jam".

— Vera sėdi priešais tėvą kitame stalo gale, vietoje, kurią turi užimti namų šeimininkė, prie didžiulio varinio virdulio. Ji pilsto arbatą į puodelius ir stiklines, išdalija juos, surenka tuščius, praskalauja jų dugną virš dubenėlio, pakišto po virdulio čiaupu, vėl pripila, paduoda ir be paliovos stebi svečių lėkštes, reikia, kad visiems viško užtektų... ji niekada nekalba, nebent tarsteli kelis žodžius, veikiau net skiemenis, arba trumpai nusijuokia, iš mandagumo... Ar ji klausosi aplinkinių kalbos? Sustingusios, permatomos jos akys, primenančios tai katės, tai laukinių žvėrių akis, stabteli ties vienu kitu veidu... kai svečiai išeina, ji sako, ypač apie tuos, kas retai pas mus lankosi, kas atėjo pirmą kartą, griežtu, prieštaravimų nepakenčiančiu tonu: „Tas ir tas (ta ir ta) labai gerai apie save mano". Jos žodžiai skamba kaip galutinis kaltinimas, kaip nuosprendis, kurio negalima apskųsti... ir kiekvieną kartą man sukyla vis ta pati nuostata, tie patys klausimai: „Kodėl ji taip mano? Kodėl iš visų galimų žmogaus vertinimų ji pasirenka tik tą vieną? Ir kodėl jam teikia šitiek reikšmės?" Man regis, visus žmones, kad ir kokie jie būtų, Vera skirsto į dvi kategorijas: tuos, kurie gerai apie save galvoja, ir kitus.

— Gana ilgai tu net nebandei išsiaiškinti, ką gali reikšti toks vertinimas...

— Jis mane stulbino... Aš imdavau jausti simpatiją ir net pavydą tiems, „kurie gerai apie save mano"...

— Gal tai buvo patys gyviausi, įdomiausi žmonės?

— Galbūt... Kai Vera, svečiams išėjus, mestelėdavo tą trumpą „Jis (arba ji) gerai apie save mano" ir palydėdavo jį sausu hm hm, man atrodydavo, kad ji užpučia lempos arba žvakės liepsną...

Ištuštėjo kėdės, užgeso šviesa, pagaliau galima eiti ilsėtis...

Aš pirmąkart apie tai susimąsčiau, anuo metu man nėsyk nedingtelėjo tokia mintis — viskas atrodė natūralu, savaime suprantama, bet dabar aš nepaprastai stebiuosi, kad pas mus niekas nedarė nė menkiausio skir-

tumo tarp vyrų ir moterų: nei moraliniu, nei intelektualiniu požiūriu. Man kildavo toks jausmas...

— Net ne jausmas, juk tu netgi nesuvokdavai...

— Taip, tiesa, veikiau niekada net nepajusdavau, kad tokia nelygybė galėtų būti.

— O dėl narsumo, negailestingumo sau, tai Verai, kuri nedalyvavo revoliuciniame judėjime, tikrai netrūko šių savybių, kai ji savanore tarnavo medicinos seserim rusų—japonų kare. Tėvui apie tai užsiminus, Vera irzliai nutraukdavo jį... „Ak nustok, ką tu čia kalbi. Aš dariau tik tai, ką turėjau daryti".

Eidama koridoriumi pro miegamojo duris — Vera jau atsigulė, ji mėgsta gultis anksčiau, kad galėtų „ramiai paskaityti gerą romaną", kol tėvas dar sėdi kabinete ir varto chemijos žurnalus, užsirašo pastabas, — išgirstu keistą garsą... dar niekada negirdėjau tokio... tarsi dejonės, aimanos... arba gniaužiama rauda... kažkokia nekalta, naivi... lyg vaiko širdgėla, skundas, kurio jis neįstengia sulaikyti, ir jis ištrūksta, išsiveržia iš jo širdies gelmių... skaudu jį girdėti... Aš atidarau duris, kambaryje dega šviesa, Vera guli lovoje nusigręžusi į sieną, įsiraususi į paklodes, iš po kurių matyti tik kaštoniniai jos plaukai, sušukuoti nakčiai ir supinti į kasą lyg mažos mergaitės...

Aš prieinu, pasilenkiu virš lovos ir tylutėliai sakau: „Kas tau? Ar tau negera?" Žiūriu į paraudusį, šlapią, nuo ašarų išpurtusį veidą, didelio vaiko veidą... „Ar galiu tau kuo nors padėti? Nori, atnešiu atsigerti?" Ji papurto galvą ir vargais negalais ištaria: „Nieko nieko, man tuoj praeis..." Šluostau paklodės kampučiu jai veidą, glostau švelnius, šilkinius plaukus, karštą kaktą... ir ji pamažu nurimsta... Neatsisukdama iškiša ranką, uždeda ant manosios, suspaudžia man pirštus... aš klausiu, ar ji nenori, kad užgesinčiau šviesą... „Ne, ne, nereikia, nesijaudink, viskas gerai, aš dar truputį paskaitysiu..." Ir aš išeinu, atsargiai uždariusi paskui save duris...

— Ir nuo to laiko niekada, nė vienu žodžiu jūs šito neprisiminėt.

— Aš niekam apie tai nepasakojau.

Paskui negalėjau užmigti, mėginau suprasti... aš nepastebėjau, kad tėvo ir Veros santykiai būtų atšalę, kaip būdavo kartais, kai sustingusiais veidais jie sėdėdavo prie stalo ir beveik nesikalbėdavo... Šį vakarą jie, rodės, neblogai sutarė... tai kas gi atsitiko? iš kur visa tai?

Pirmą sykį toks artimas, suprantamas, pažįstamas žmogus, koks man buvo Vera, mano akyse ėmė virsti kažkuo kitu... įvairūs vaizdai, pasakojimų nuotrupos, tarsi iš tolo praplaukę pro ją kažkur ten, už akiračio, staiga sugrįžo, prisiklijavo prie jos, uždengė ją... Ji labai linksma, meili, net lipšni... giminės ir draugai ją myli, nes ji verta jų meilės... ji visada pirmoji trokšta linksmintis, siūlo būriu eiti į mišką rinkti žemuogių, grybų, ji nuostabiai moka juos surasti, pažinti... ji nepaprastai mėgsta šokti, niekas nesušoks geriau už ją valso, mazurkos... kartais jai netgi plojama, ji laimi prizus... jos stalčiuose aš mačiau balinių knygelių, perrištų žydrais ir rausvais kaspinėliais, jos visuomet užpildytos, visi šokiai iš anksto pažadėti... atlošusi galvą, ji vėduojasi vėduokle, jos veidas dar įkaitęs, rausvas kaip kadaise, kai ji sukosi su manim Buasonado gatvėje, ji šypsosi, purto galvą... Ne, ji nebegali, ji turi atsakyti valsą vienam iš tų prašmatnių karininkų balta uniforma, kuriais aš taip žavėjausi vartydama jos šeimos albumą... ten dar buvo Veros mamos fotografija, jos labai geras veidas, Vera taip ją myli, kad kone kasdien rašo jai laiškus, ir brolio, jo žmonos Varios fotografijos... Varia pati geriausia Veros draugė... O Vera ėmė ir paliko visa tai, išvažiavo į kitą pasaulio galą... Bet aš niekada negirdėjau, kad ji būtų gailėjusis, skundusis, net tada, kai grįžo iš Maskvos, pasisvečiavusi kelias dienas pas saviškius... O todėl, kad ji tokia ryžtinga, tokia negailestinga sau pačiai... o šitas didelis randas žemiau alkūnės, keturiolikos metų jai įkirto gyvatė, ir ji tučtuojau suleido į tą vietą dantis ir išplėšė pati sau gabalą mėsos, kad nuodai neplistų toliau... Tiesiog šį vakarą ją mažumėlę apleido jėgos, ji suglebo, ir tai, ką ji buvo palikusi ten, toli, sugrįžo, užplūdo ją, išsiliejo aimanomis, ašaromis...

Tėvas taip pat keičiasi, matau, kaip jis sensta, darosi niūresnis, griežtesnis... ji niekada nevadina jo vardu...

gal todėl, kad per daug jį gerbia? ar šiek tiek bijo? kartais man taip atrodo... bet kodėl, nesuprantu... ir dar visi tie žmonės, besilanką pas mus, žmonės, kokių ji niekada nebuvo mačiusi, jie visai nepanašūs į ankstesnius jos pažįstamus... Tai dėl jų ji darosi tokia įsitempusi ir nešneki, kai sėdi prie virdulio, pila jiems arbatos, stebi lėkštes... Apie ką jie kalba? Ji nesiklauso, juk jie kreipiasi ne į ją... jie turbūt mano, kad ji... Na taip, žinoma... ji tikriausiai įsivaizduoja... kai jie kalbasi tarpusavyje, šypsosi jai, tiesia puodelius ir stiklines, linkteli galvą imdami juos atgal, labai mandagiai dėkoja, ir jai atrodo, kad jie mano, jog ji...

— Man regis, tu čia suklydai, ji negalvojo nei apie save, nei apie tai, kokį įspūdį daro jiems... Jai tikriausiai rūpėjo tiktai jie — tokie drąsūs, be mažiausios dvejonės reiškiantys savo nuomonę, besiginčijantys, pasitikintys savo žiniomis ir kompetencija, tokie šviesūs, protingi, teisingi, visada nepriekaištingi...

— Taip, dabar aš suprantu, tikriausiai kaip tik tai ir šmėkšteldavo jai galvoje, kai, jiems išėjus, ji sakydavo tarsi norėdama pabrėžti kažkokią jų ypatybę, bruožą, dėl kurių jie atrodydavo juokingi... „Jie labai gerai apie save mano".

— Parašykite apie savo pirmąją širdgėlą. „Mano pirmoji širdgėla" — taip vadinsis prancūzų kalbos namų darbas.

— Komunos mokykloje greičiausiai sakė „rašinys"?

— Galbūt... šiaip ar taip, šitas prancūzų kalbos namų darbas arba rašinys skiriasi nuo visų kitų. Kai mokytoja mums liepė užsirašyti sąsiuviniuose „Mano pirmoji širdgėla", aš iškart supratau... juk beveik niekada neklysdavau... kad čia „auksinė tema"... ir man tikriausiai jau vaidenosi aukso grynuolių spindėjimas tolimame rūke... nepaprasti lobiai...

Manau, kad tučtuojau įnikau jų ieškoti. Man nereikėjo skubėti, laiko turėjau užtektinai, bet degiau noru kuo greičiau surasti... nuo šito viskas priklausys... Taigi, kokia toji širdgėla?..

— Bet juk tu nepradėjai perkratinėti mintyse visų savo širdgėlų...

— Prisiminti vieną iš savo širdgėlų? O ne, ir kaip tau galėjo šauti tokia mintis? Tikrą širdgėlą? mano iš tikrųjų patirtą?.. ir ką apskritai galėčiau pavadinti širdgėla? O kuri jų buvo pirmoji? Aš neturėjau nė mažiausio noro apie tai galvoti... man tik reikėjo širdgėlos, visiškai nesusijusios su mano gyvenimu, širdgėlos, kurią galėčiau įvertinti iš nuošalės... tai sukeltų man jausmą, kurio net nemoku pavadinti, bet dabar aš jį vėl jaučiu, kaip anuomet... tą jausmą...

— Gal savigarbos... šiandien tikriausiai jį taip būtų galima pavadinti, ir dar pranašumo, jėgos...

— Ir laisvės... Aš laikausi šešėlyje, esu nepasiekiama ir nė nemanau dalytis tuo, kas priklauso tik man... bet kitiems aš ruošiu tai, kas, mano supratimu, jiems tinka, parenku tai, ką jie mėgsta, ko gali tikėtis — kokią nors širdgėlą, jinai turėtų jiems patikti...

— Ir tada tau pavyko, tu pastebėjai... bet iš kur ją ištraukei?

— Nežinau, bet vos tiktai pasirodžiusi, ji suteikė man tikrumo, pasitenkinimo... aš negalėjau net svajoti apie tokią gražią ir tobulą širdgėlą... tokią įspūdingą, viliojančią... tai tiesiog tikro vaiko tikros pirmosios širdgėlos pavyzdys... mano šuniuko mirtis... viskas čia smelkte persmelkta vaikišku tyrumu, nekaltybe.

Nors ir neįtikėtina, bet aš tikrai visa tai jaučiau...

— Ne taip jau neįtikėtina vienuolikos, beveik dvylikos metų vaikui... tu buvai baigiamojoje klasėje.

— Kaip ir vyliausi, ši tema sukėlė man begalę vaizdų, kol kas dar skurdžių, neryškių, nedidelių eskizų... bet ilgainiui jie žadėjo virsti tikromis gražybėmis... Mano gimimo diena, o, kokia nuostabi staigmena, aš šokinėju ir ploju rankomis, puolu ant kaklo tėčiui, mamai, pintinėlėje guli baltas kamuoliukas, aš glaudžiu jį prie krūtinės, paskui mes žaidžiame, kur? na, žinoma,— dideliam gražiam sode su žydinčiomis pievelėmis, vejomis, tai mano senelių sodas, kur mano tėvai, mano broliai ir seserys leidžia atostogas... o paskui... koks siaubas!.. baltas kamuoliukas bėga tvenkinio link...

— Tvenkinį, apaugusį nendrėmis ir nuklotą vandens lelijomis, tu matei kažkokiam paveiksle...

— Taip, reikia pripažinti, jis atrodo labai viliojamai, bet štai dar daugiau žadantis paveikslas... geležinkelis... mes vaikštinėjam netoliese, šuniukas užsiropščia ant pylimo, aš bėgu paskui jį, šaukiu, bet šit visu greičiu lekia traukinys, didžiulis, baisus garvežys... ir čia prieš mane atsiveria tokios grožybės...

Dabar pats laikas... aš visuomet atidėlioju šią akimirką... bijau, kad pradėsiu ne ta koja, neįsibėgėsiu... pirmiausiai užrašau pavadinimą... „Mano pirmoji širdgėla"... gal jis mane paakins...

Žodžiai, kurie mane supa,— ne pilkšvi, vos matomi, mažumėlę nevalyvi kasdieniniai žodžiai... ne, šitie žodžiai tarsi apvilkti nuostabiais šventiniais rūbais... daugelis jų atkeliavo iš padorios publikos lankomų vietų, kur reikia mokėti elgtis, sublizgėti... jie paimti iš mano chrestomatijų, diktantų ir...

— Gal iš Renė Bualevo[4], Andrė Terjė[5] ar net Pjero Loti[6] knygų?

— Šiaip ar taip, tai žodžiai, kurių kilmė garantuoja eleganciją, grakštumą, grožį... man patinka būti drauge su jais, aš rodau jiems deramą pagarbą, stebiu, kad niekas jų nesubjaurotų... Jeigu man atrodo, kad kažkas gadina jų išvaizdą, aš tučtuojau pasižiūriu į „Larusą", juk negaliu leisti, kad kokia nors bjauri rašybos klaida sudarkytų juos it šlykštus spuogas. Jungiant tarpusavy žodžius, reikia laikytis griežtų taisyklių... jeigu man nepasiseka jų rasti gramatikos vadovėlyje, jei lieka bent mažiausia abejonė, verčiau nė neliesti tokių žodžių ir paieškoti kitų, kuriuos galėsiu įterpti į kitą sakinį, kur jie bus savo vietoj, atliks savo vaidmenį. Netgi mano nuosavi žodžiai, kuriuos paprastai vartoju, net atidžiau į juos neįsižiūrėdama, vos pasirodę čia, greta kitų žodžių, įgyja

[4] *Renė Bualevas* (1867—1926) — prancūzų prozininkas, rašęs romanus apie provincijos gyvenimą.

[5] *Andrė Terjė* (1833—1907) — prancūzų rašytojas, „šeimos" romanų autorius.

[6] *Pjeras Loti* (*Pierre Loti*, 1850—1923) — jūrų karininkas, rašytojas, jo romanams būdinga Rytų egzotika.

solidžią išvaizdą ir geras manieras. Kartais tai čia, tai ten įterpiu kokį retesnį žodelį, puošmeną, nuo kurios dar labiau sušvinta visas sakinys.

Dažnai žodžiai patys lemia mano pasirinkimą... pavyzdžiui, „Pirmojoje širdgėloje" „sausas rudens lapų šnaresys", kylantis mudviem su šuniuku lakstant ir raičiojantis ant žemės, privertė mane po ilgų dvejonių pasirinkti žaidimams senelių sode ne pavasarį, o rudenį...

— Nors „švelnūs daigeliai ir pūkuoti pumpurai" taip pat labai viliojo...

— Ruduo juos nugalėjo, ir man nebuvo gaila... juk aš jame radau „blankios saulės spindulių švelnumą, auksinius ir purpurinius medžių lapus..."

Uždariusi savo kambario duris, įninku į patį natūraliausią pasaulyje užsiėmimą, tokį teisėtą, pagirtiną — ruošiu pamokas, ir kaip tik tą minutę rašau prancūzų kalbos rašinį. Aš ne pati sugalvojau temą, man ji buvo pasiūlyta, net užduota, ši tema parinkta pagal mano amžių... Man leista šėlioti jos viduj, gerai paruoštam ir įrengtam sklypelyje, lyg mokyklos kieme arba — kadangi sulig kiekvienu šoktelėjimu aš įtempiu visas jėgas — gimnastikos salėje.

Dabar ateina akimirka, kai turiu susikaupti lemiamam šuoliui... artėja traukinys, karšti garai, bildesys, didžiulės šviečiančios akys. O paskui, kai traukinys pralekia pro šalį, balto kailiuko kuokštai tarp bėgių, kraujo klanas...

Bet aš susilaikau ir šito neliečiu, aš noriu, kad žodžiai neskubėtų ir patys pasirinktų tinkamiausią laiką, žinau, kad galiu jais pasikliauti... paskutiniai žodžiai visada pasirodo tarsi raginami ankstesniųjų...

Tamsioje kino salėje Alezijos gatvėje, kur žiūriu nebeprisimenu kokį nebylų filmą, lydimą malonios, jaudinančios muzikos, pasišaukiu, tikriau, vėl iškviečiu tuos žodžius, jie jau anksčiau buvo atėję, bet aš noriu dar sykį juos pamatyti... akimirka palanki... garsiai ištariu juos... gal reikėtų sukeisti vietomis?.. vėl įsiklausau... sakinys, kurį jie sudaro, skamba išties labai gražiai... galbūt čia dar mažumėlę ką pakeitus... bet užteks tikrinti, galiu viską sugadinti... reikia tik pasistengti išsaugoti šį

sakinį tokį, koks jis yra, nepamiršti nė vieno žodžio iki tos minutės, kai švariai perrašysiu jį į sąsiuvinį, pradėdama iš naujos eilutės, kad išryškėtų visas jo grožis, o gale padėsiu baigiamąjį tašką.

Dabar belieka paimti švarią plunksną su liniuote ir po paskutine eilute, truputėlį žemiau, nubrėžti tiesią, aiškią liniją.

— Niekada gyvenime joks tavo parašytas tekstas nesuteikė šitiek pasitenkinimo ir laimės...

Nebent šiek tiek vėliau dar kitas rašinys — apie žaislus...

— Prancūzų kalbos rašinys trečioje licėjaus klasėje. Tada ir vėl patyriau išsipildymo jausmą — mane supo žavūs žodžiai, atsinešę su savim „praeities dvelksmą, pelėsių kvapą, tvokstelėjusį man į veidą, kai, atsidūrusi viena seno namo palėpėje, pakėliau sunkų dangtį skrynios, kur buvo netvarkingai sumesti seni, sulaužyti žaislai... mane užplūdo nuostabūs prisiminimai..." aš it pakerėta klausiausi, kaip mano sakiniuose tylutėliai niūniuoja „slopinamas liūdesys, jaudinanti nostalgija..."

— Šįkart tu skolinaisi žodžių daugiausia iš Balzako... Sutik, kad beveik nematei skirtumo tarp savo rašinių ir Balzako, Bualevo, Terjė knygų...

— Taip, ir šitas panašumas kėlė man pasitikėjimo, saugumo jausmą... Bet turiu prisipažinti, kad labiausiai žavėjausi savo rašiniais.

Kai paskutinį kartą perskaičiau „Mano pirmąją širdgėlą"... jau mokėjau atmintinai keletą ištraukų... rašinys man pasirodė tobulas, be galo sklandus, aiškus ir išbaigtas...

— Tau reikėjo šito aiškumo, sklandaus ir glotnaus išbaigtumo, tu norėjai, kad niekas nekliūtų...

— Man patikdavo tai, kas tvirta, griežtai apibrėžta, nekintama... Todėl vėliau taip žavėjausi planimetrija, neorganine chemija, fizikos pagrindais... Archimedo teorema, Atvudo[7] mašina... čia nebijojau jokių svyravimų, nepastovumų, netikrumų... o pajutau slystant žemę iš po

[7] *Džordžas Atvudas* (*George Atwood*, 1745—1807) — anglų fizikas, išradęs tolygiai greitėjančio judesio dėsnių demonstravimo ir tikrinimo prietaisą.

kojų, kai man teko palikti šitas vietas, kur jaučiausi visiškai saugi, ir žengti į liulančią, neramią stereometrijos ir organinės chemijos sritį... „Mano pirmoji širdgėla" nuosekliai ir puikiai išdėstyta, joje nėra nei menkiausio nesklandumo, nei staigaus, klaidinančio judesio... tiktai lengvas ir tolygus sūpavimas, tylut tylutėlė gaida...

Tokį rašinį tikrai verta parodyti tėvui. Jis mėgsta žiūrinėti mano namų darbų sąsiuvinius. Ypač prancūzų kalbos.

Mudu turime likti vieni, mes esame tyliai sutarę, kad Vera neturi dalyvauti. Taip pat netardami nė žodžio susitarėm, kad jos niekada nebus greta, kai tėvas pasirašinės mano pažymių knygelę.

Žinoma, nuo jos nenuslėpsi kryželio, kurį mokytoja prisega man prie prijuostės, ir aš nešioju jį visą savaitę — tada visa Veros esybe tarsi plūsta nepasitenkinimo, priešiškumo bangelės.

Kai įeinu į tėvo darbo kabinetą su sąsiuviniu rankoje, jis tučtuojau atideda į šalį visus savo darbus ir ima manęs klausytis... o aš, skaitydama jam, vėl patiriu malonumą kaip per deklamavimo pamokas, tik dabar jis dar didesnis... juk ar yra koks kitas tekstas, kurio niuansus dar geriau išryškintų mano intonacija?

Tėvas visada santūrus, jis nežarsto komplimentų, bet man jų ir nereikia, aš matau iš jo veido, iš to, kaip jis manęs klausosi,— jis pasakys, kad tai labai gerai. Ir nieko daugiau. Bet man šito pakanka. Mes net nepagalvojame, kad namų darbai verti kitokio įvertinimo. Niekada, nė vieną akimirką, mums nedingtelėjo mintis apie „rašytojos talentą"... tatai taip svetima, netgi neįsivaizduojama...

— Ar esi tuo tikra?

— Visiškai. Aš parašiau tik labai gerą rašinį. Aš nieko kito sau neleidau, beje, ir nenorėjau, aš niekada nemėginu peržengti man nustatytų ribų, klaidžioti dievai žino kur, brautis ten, kur neturiu ką veikti, ieškoti nežinia ko... tikriau — to, ko tėvas labiausiai neapkenčia, apie ką kalba tik niekinamai šypsodamas ir vadina „tuščia šlove"... ne, žinoma, man ji nerūpi. Niekada man nekyla mintis tapti rašytoja. Kartais susimąstau, ar ne-

galėčiau būti aktore... bet tuomet reikėjo gimti tokia gražuole kaip Vera Koren arba Robina. Ne, aš norėčiau būti mokytoja.

Tą dieną, kai mokytoja turi grąžinti mums rašinius, aš nujaučiu, netgi esu tikra, kad ji pradės nuo mano pavardės. Pažymys ne toks svarbus... tikriausiai 8 arba 9... Bet man būtinai reikia, kad mano sėkmė būtų pripažinta, kad mano rašinys būtų sąrašo pradžioje!..

— O ar tu nepagalvojai, kad jis bus pirmas tarp trisdešimties gana vidutiniškų rašinių, todėl ši atranka...

— Ne, niekada. Pirmasis numeris man rodės tobulybe. Neturįs sau lygių. Nesvarbu kur. Mane apima iliuzija, kad jo net neįmanoma su niekuo lyginti. Juk tai, ką padariau aš, negali eiti po to, ką padarė kažkas kitas.

— O ar prisimeni įtūžį prieš save pačią... Fenelono licėjuje... kai ponas Žorženas, dalindamas lotynų kalbos vertimus, pirmą sykį pasakė tau: „Kas atsitiko? Jūs..." tada berods buvai antra ar trečia?..

— Eidama namo ištraukiau iš portfelio gėdingąjį vertimą, sutrypiau, suplėšiau jį į skutelius ir išmečiau į fontaną Medičių aikštėje.

Visi vaikai aplink mane sako „mama", Lili taip pat jau moka ištarti šitą žodį, Vera, kalbėdama apie mane, visada sako „mano duktė"... ir žmonės kartais stebisi... Jūs turit tokią didelę dukrą?.. juk Vera tik penkiolika metų vyresnė už mane... Bet, nors ir jaunai atrodo, man nesmagu vadinti ją vardu, lyg būčiau suaugusi kaip tėvas, todėl vieną kartą aš pasiūlau... visiškai nebeatmenu kaip... vadinti ją mama. Ji atsako: „Gerai, tik paprašyk savo mamos leidimo..."

Užtat puikiai prisimenu, kaip sėdžiu prie stalo tarp tėvo ir Veros, lieju ašaras, krentančias tiesiai į sriubą... ir tylą, viešpataujančią valgomajam... tėvas nieko manęs neklausinėja, jis turbūt jau žino... Vera turėjo jam viską papasakoti, kai tik jis grįžo namo, ji tikriausiai pasakė: „Boretskaja... — aš žinau, kad tarpusavyje jie vadina mamą Kolios pavarde... — Boretskaja atsakė... kad ji nesutinka..."

Aš stengiuosi sulaikyti ašaras, bet jos plūsta vis stipriau ir stipriau, šluostau jas nosinaite, nusišnypščiu... susierzinęs tėvas piktai suraukia antakius... patapšnoja man per petį... „Nesisielok... — jis visada vartoja šitą žodį, kai mato mane tokią „sukluikusią"... — patikėk, tikrai neverta dėl to sielotis". Bet jis nežino, kas buvo tame laiške... mamos sielvartas, pasipiktinimas... tik beširdis, nejautrus, nedėkingas vaikas gali pamiršti švenčiausius ryšius, tai, kas brangiausia pasaulyje,— savo motiną, šiuo vardu neturi teisės vadintis nė viena kita moteris, net kalbos negali būti... nors aš pasiūliau jai ir ką kita... „mama Vera". Žodis „mama" su niekuo daugiau nesiderina. Aš turiu tik vieną mamą pasaulyje... ir ji dar gyva...

Tos kadaise pralietos ašaros, išdžiūvusios beveik prieš dvejus metus... bet kokie ilgi atrodė tie metai tokiam amžiuj... tos ašaros vėl tvenkiasi akyse, tik dar kartesnės, dar gailesnės.

Iš didelių mėlyno popieriaus lapų, kuriais paprastai aplenkiu knygas ir sąsiuvinius, iškerpu nedidelius kvadratėlius, sulankstau juos taip, kaip buvau pamokyta, ir man išeina popieriniai paukščiukai. Kiekvienam ant galvos iš vienos pusės užrašau klasės mergaitės (kartu su manim jų trisdešimt) vardą, iš kitos — pavardę. Išdėlioju paukščiukus ant stalo keliomis eilėmis, ir aš, jų mokytoja... ne ta, tikroji, kuri moko mus šiemet... mano pačios prasimanyta... sėduosi ant kėdės priešais.

Taip be jokių kančių ir net linksmai leisdama laiką, galiu išmokti pačias nuobodžiausias pamokas. Aš pasidedu priešais save istorijos arba geografijos vadovėlį ir užduodu klausimus savo mokinėms ir sau pačiai... „toms tinginėms" — kai aš pati dar nelabai gerai moku pamoką... jos kažką lemena, paisto visokiausias nesąmones ir kvailystes, kurias aš bemat sugalvoju, jas mėgdžiodama... man labai patinka mėgdžioti žmones, ir neretai mano patyčios sukelia juoką...

Šitaip — pokštais, paikiojimu, juokingais svaičiojimais — į mane patenka ir apsigyvena manyje tai, kas atviru pavidalu tikriausiai būtų atmesta... taikos sutartys, mūšių, miestų, departamentų pavadinimai, šalys, jų plo-

tas, gyventojų skaičius, pramonė... aš pagardinu visa tai pagal savo skonį... pavyzdžiui... „Pasakyk man, taip, tu, Madlena Tambuat... ir ko gi tu taip apstulbai?.. *Kas* laimėjo Puatjė mūšį? Kas? Nepasakinėkit... — Aš nekantriai barbenu pieštuku į stalą... — Kas, tu pasakei? Šarlis ir Marselis... Puiku! Tyliau, nesijuokit. Šarlis Martelis, nemokša... Šar-lis Mar-te-lis. O tu, Siuzana Moren, pasakyk, ką jis nugalėjo? Ką?! Vokiečius! Ir ką tu čia sapalioji kaip kokia besmegenė... Juk vokiečiai atėmė iš mūsų... Žermena Peletjė, ką jie atėmė?.. — Ir ji atsako spigiu balseliu... — „Elzasą ir Lotaringiją, tūkstantis aštuoni šimtai septyniasdešimtaisiais metais..." Labai gerai... Bet vieną gražią dieną mes jas atsiimsim. O Puatjė... „Ponia mokytoja!.." — „Na, sakyk..." — „Taip, teisingai, Puatjė mūšyje mes nugalėjom arabus... septyni šimtai trisdešimt antraisiais. Gerai įsidėmėkit: septyni šimtai trisdešimt antraisiais..."

Kartais mokykloje apsilanko inspektorių... pačių įvairiausių... dusulio kamuojamų storulių... sunkiai alsuodami jie vos pralemena kelis žodžius... išblyškusių, liesų pikčiurnų, su švilpesiu košiančių saldžiarūgštes ar aštrias pastabas... bet ir aš pasidarau kitokia, keičiu kaip užsimanau išvaizdą, amžių, balsą, laikyseną...

Šitas inspektorius neprigirdi... „Ką pasakė jūsų mokinė?.." Aš bemat pakeičiu neteisingą atsakymą... — „Ji taip pasakė? O man pasirodė..." — „Ne, ponas inspektoriau, visa klasė girdėjo... Ar netiesa (salstelėjusiu balsu), vaikučiai?.." — Ir visa klasė choru, tarsi bliaudama... — „Taaaip, ponia..."

Su kokiu gailesčiu sakau mokinėms, kad šiandien pamokos baigėsi, surenku popierinius paukščiukus ir tvarkingai sudedu juos į dėžutę.

Guliu savo kambaryje Medono viloje, kur mes vasarojame... Mano dešinė ranka ištino, nutirpo ir degte dega, nuo peties iki riešo ji nuberta smulkiais pūlinėliais, aš stipriai karščiuoju... tai dėl injekcijos, kurią vietos gydytojas padarė Lili ir man, kad neužsikrėstume difteritu. Lili nieko neatsitiko, o man... aš nugirstu sakant, kad adata tikriausiai buvo nelabai švari... mano savijau-

ta vis blogėja, stambios auslindos, kurių aš be galo bijau, laksto mano kūnu, tuoj įlįs į ausis, aš rėkiu... kažką švelniai sako tėtis, jo delnas guli man ant kaktos... kiekvieną kartą, kai atsipeikėju, aš ištiesiu ranką ir paliečiu tėtį, jis čia, šalia... Tik jis... Vera — niekada...

— Neįtikėtina... Nejaugi niekada?

— Niekada, bent jau per šitą ligą...

— Gal ji buvo supykusi ant tavo tėvo...

— Gal. Ji dažnai jam šitaip keršydavo — visiškai nebesirūpindama manimi. O jeigu jau Vera kažką nuspręsdavo... buvo galima numirti...

— Kaip šiuo atveju...

— Jau buvo beveik sutemę... Staiga tėvas pakelia mane, susupa antklode ir kažkur neša, jam padeda nepažįstamas vyriškis... iš Paryžiaus užsakyto taksi vairuotojas... Visą kelią tėvas ramina mane ankstesniuoju savo balsu, glosto man galvą... „Tai niekai, pamatysi... mes važiuojame pas labai garsų vaikų gydytoją, profesorių, jis mokės tave išgydyti..." Taksi sustoja plačioje Paryžiaus gatvėje, tėvas su manim ant rankų užkopia laiptais, eina per erdvias svetaines į akinamai baltą kambarį... gydytojas mane apžiūri... paima pincetą ir vieną po kito prapjauna visus spuogus ant mano rankos.

— Tose vietose iki šiol matyti randai.

— Jis aptvarsto man ranką, suleidžia vaistų, jis labai ramus ir švelnus. Tėvas su vairuotoju vėl mane išsineša. Mes važiuojam namo, tėvas atrodo laimingas, jis stipriai glaudžia mane prie savęs... Tu pasveiksi, profesorius Lesažas...

— Jis dažnai kartojo šitą pavardę... „Profesorius Lesažas... koks gydytojas... aš niekada jo neužmiršiu... Jeigu ne jis..."

— „Profesorius Lesažas pažadėjo... Kaip gerai, kad nuvažiavom pas jį... o dabar miegok, greit būsi savo lovoje, ir viskas praeis, tu netrukus pasveiksi, Tašoček, mano brangi dukrele".

Jau kuris laikas, išėjusi ketvirtą valandą iš mokyklos, aš nebeslampinėju gatvėmis, nebeplepu, nebežaidžiu klasių, aš noriu kuo greičiau grįžti namo, žinau, kad ji

girdėjo mokyklos skambutį ir laukia manęs... aš nebesmunku iš koridoriaus tiesiai į savo kambarį, visų pirma užsuku į jos kambarį, į kurį galima patekti iš prieškambario, pribėgu prie jos, pabučiuoju, apsikabinu, vadinu ją rusiškai „babuška" arba prancūziškai „grandmère", ji pati šito panorėjo, nors ji — Veros mama.

Bet nė viena tikra močiutė pasaulyje negalėtų man patikti labiau už šitą. Nors iš išvaizdos ji beveik nepanaši į tas žavias seneles, apie kurias rašoma knygose...

— Ir beveik nepanaši į močiutę, kurią vėliau tu aprašei vienoje iš savo knygų...

— Taip, išskyrus minkštą sijoną, smulkiais šlakeliais nusėtas rankas ir nedidelę duobutę ant bevardžio piršto ties sąnariu... Bet jos plaukai blukiai geltoni, akys ne emalio žydrumo, o gelsvai žalios, mažumėlę išblukusios, veidas platus ir blyškus, gana stambių bruožų... iš jos neįmanoma nulipdyti dailios rausvai melsvos pasakų senelės statulėlės... ji niekada nesustings... joje kažkas nuolat juda, kibirkščiuoja, ji turi kažkokio gyvumo, kuris geba bemat nurimti, įsiklausyti į tai, kas jai sakoma ar rodoma...

Aš pasidedu portfelį, nusiplaunu rankas vonios kambaryje, skiriančiame mūsų miegamuosius, ir mes sėdame valgyti pavakarių, ji užkaičia arbatą ant nedidelės viryklėlės, išima iš spintos stiklainį morkų uogienės, išvirtos pagal jos receptą, kurią tik mudvi mokam įvertinti... aš pasakoju jai, kas nutiko mokykloje, ir dėl jos mokėjimo klausytis viskas atrodo dar įdomiau, juokingiau... Dabar pačias bjauriausias pamokas aš mokausi su ja... su ja net geografijos užduotys įgyja žavesio, man nebereikia popierinių paukščiukų. Aš juos parodžiau tik jai, kartą net pravedžiau pamoką ir labai ją pralinksminau...

Mudvi daug juokiamės, ypač kai ji man skaito komedijas... „Tariamąjį ligonį"... arba „Revizorių"... ji puikiai skaito, protarpiais ima taip kvatoti, kad net nebegali skaityti, o aš tiesiog raitausi iš juoko ant kilimėlio prie jos kojų.

Sunku patikėti, kad ji pirmąsyk gyvenime atvažiavo į Prancūziją... Išgirdęs ją kalbant prancūziškai, pagalvotum, kad ji visuomet čia gyveno, jos tartis, intonacija

be menkiausio užsienietiško akcento, ji niekada neieško žodžių...

— Tiesa... labai retai... ji pavartoja kokį senesnį žodį... pavyzdžiui, „patalpinti" vietoj „padėti"... „Patalpink šitą daiktą į komodos stalčių"...

— Kartais, kai sėdim valgomajame, ji pamiršta, kad yra Prancūzijoje, ir jeigu kalba rusiškai ir nori, kad patarnaujanti prie stalo mergina jos nesuprastų, ima šnekėti prancūziškai, ir jos pastabos neretai būna užgaulios... tada Vera rusiškai primena, kad ji — Prancūzijoje, ir ji parausta, ima labai sielotis, šį sykį jau rusiškai... „Dieve mano! žinoma, kurgi mano protas? Kaip baisu..."

Tėvas vadina ją Aleksandra Karlovna... Karlas — nerusiškas vardas, jos tėvas, Šarlis Fé de la Martinjeras, buvo prancūzų karininkas, kurį Napoleonas pasiuntė į Rusiją su ypatinga misija (aš ilgai maniau, kad tai buvo Napoleonas I, ir labai nusivyliau sužinojusi, kad buvo kalbama apie Napoleoną III). Ten jis vedė rusę, ir po kiek laiko abu mirė nuo choleros, palikę dukrą Aleksandrą.

Jai atvažiavus, pasikeitė mūsų vakarienės... jaučiu, kad ją ir tėvą sieja abipusė pagarba, švelnus prielankumas... tėvas daug kalba su ja, ir ji kažką jam pasakoja, ginčijasi, jie viens kitą kažko nuolat klausinėja, jie klausinėja ir mane apie mokslus, visiškai nerūpestingai, tarsi Veros nebūtų šalia, ir aš lyg niekur nieko jiems atsakinėju. Tėvas giria auklėjimo ir mokymo metodus, taikomus pradinėse mokyklose, jeigu, žinoma, galima spręsti iš tos, kur mokausi aš... Prancūzijos mokyklos — tiesiog esąs švietimo pavyzdys... Tėvas nori, kad ir ji drauge su juo karštai pamiltų šitą šalį.

Po vakarienės paprastai grįžtu į jos kambarį, ji moko mane nerti vąšeliu didelę apvalią kiaurarašte skarą, ji mezga sau tokias skaras ir visada jas nešioja, perlenkusi per pusę ir užsigaubusi ant pečių... Man patinka kartu su ja prisiminti vokiečių kalbą, kurios kadaise buvau pramokusi plepėdama su guvernante, ir ji duoda man skaityti tekstų, parašytų gotišku šriftu... Ji moko mane skambinti fortepijonu, ir nors šis užsiėmimas mane žavi mažiausiai iš visų, ji labai džiaugtųsi, jei aš iš-

mokčiau groti, todėl, atsisėdusi šalia jos, neniurnėdama be paliovos kartoju nuobodžiausias pasaulyje gamas ir pratimus...

Kartą paklausiau, kur ji išmoko visa tai, ką žino, ir ji man papasakojo, kad po tėvų mirties ji tapo carienės globotine ir buvo auklėjama Smolnio institute... Peterburge aš turėjau knygą, kurios veiksmas vyko Smolnio institute... Mamai ta knyga atrodė banali, menkavertė... „Ir kuo ji tave taip traukia?" Bet man ji nepaprastai patiko... Aš net manau, kad ji įkvėpė vieną iš mano nelemto romano epizodų, kur su pirmuoju pavasario dvelksmu numarinau jauną džiovininką...

Aš sėdžiu ant grindų, atsirėmusi į močiutės kelius, ir klausausi jos pasakojimų apie vaikystę... prieš mano akis praslenka plačios apsnigtos aikštės, žėrinčios saulėje melsvais atšvaitais, švelniomis spalvomis nudažyti rūmų fasadai su kolonomis, dideli dvigubi langai, sluoksnis vatos, apibarstytos sidabriniais blizgučiais, įklotas tarp šalčio išmargintų stiklų, tviskantys varvekliai, rogutės... ir vienuose iš tokių rūmų — plačios ir ilgos galerijos su spindinčiu parketu, nedideli balti miegamieji... gražios uniforminės suknelės, griežta tvarka... kas antrą dieną reikia kalbėti tik prancūziškai... kitą dieną — vokiškai... nei prie stalo, nei koridoriuje net pašnibždomis negalima ištarti nė vieno rusiško žodžio. Prancūzės, vokietės, anglės budriai viską stebi, nuo jų nieko nepaslėpsi... O šventės... carienės apsilankymas... tarytum grožio ir gerumo apraiška... pristatinėjimai, reveransai... pokylis, baltos suknelės, gėlės plaukuose... kaip visa tai toli nuo siaurų čionykščių gatvelių, pilkų, plokščių namų fasadų, nuo mūsų juodų prijuosčių, nuo mano mokyklos, klasių, kiemo, dengtos asfaltuotos aikštelės su žvelgiančiu nuo sienos geru senuoju prezidentu Faljeru...

Ką tau dar papasakoti? Taip linksma būdavo ne visuomet, dažnai šaldavome, turėjome laikytis nepaprastai griežtų taisyklių, mano tėvai buvo mirę... „O paskui, kai baigei?.." — „O, paskui... aš labai anksti ištekėjau... už karininko..." Žinojau, kad jos vyras, Fiodoras Šeremetjevas, buvo pradėjęs gerti... neprisimenu kas, bet, aišku, ne ji, man pasakė, kad jis mirė nuo šiurpios ligos, kai

ligoniui vaidenasi, kad aplink šmirinėja siaubingi žvėrys... nuo baltosios karštinės... Po jo mirties likau viena... jis buvo be galo išlaidus, viską iššvaistė... su keturiais vaikais... man teko mokytojauti, duoti pamokas..."— „Todėl tu taip viską žinai?" — „O ką manai, aš neturėjau kitos išeities... vaikai buvo dar visai maži... Dabar Fiodoras... — močiutė visada su pasididžiavimu kalba apie vyriausią sūnų... — Fiodoras — universiteto profesorius... Ženia gavo labai gerą išsilavinimą... Lidija..." — ji nelabai mėgsta apie ją kalbėti... kartais Vera sako, kad jos sesuo keistoka... na, o pati Vera... močiutė vadina ją „mažyle", ji jauniausias jos vaikas... aš jaučiu, kaip jinai ją myli...

— Atrodo, kad per visą viešnagę tarp jų nekilo nė menkiausio nesutarimo, nebuvo ištarta nė vieno nemalonaus žodžio... Keista, kai pagalvoji, kad Vera palankiai pažiūrėjo į tokią švelnią tavo draugystę su jos motina... nepyko, kad ji šalinosi, tikriau, laikėsi atokiau nuo Lili... Tačiau Vera žinojo, kad visai maži vaikai nelabai domino jos motiną, ir tikriausiai suprato, kad Lili nervingumas, nuolatiniai jos kaprizai ir verkšlenimas tolino nuo jos žmones, netgi tėvą... Tik vėliau jis suartėjo su ja...

— Buvo galima justi, kad Vera labai myli ir gerbia motiną, ir motina švelniai elgiasi su ja, bet mažumėlę nerimauja dėl jos, greičiausiai Vera buvo sunkus vaikas... kartą močiutė man pasakė... ir daugiau niekada apie tai nebeužsiminė... „Ji — gyvas tėvas... Nė vienas mano vaikas taip neprimena jo... Kai ji norėdavo arba nenorėdavo kažko daryti, buvo neįmanoma... ji paveldėjo tai iš tėvo... ir dar jo šokių pomėgį, tikrą talentą... jo drąsą... O aš pati veikiau esu..." Aš stipriai stipriai apsikabinu ją... „O tu, tu... tu pati geriausia pasaulyje".

O paskui, taip pat netikėtai, kaip ir atvyko, jinai išvažiavo... Grįžti ją maldavo sūnus, jis turėjo tris dukteris, kurių išsilavinimu ji daug rūpinosi, ji žadėjo sugrįžti po kelių mėnesių, o štai greit jau metai... jai laikas važiuoti... jinai keletą kartų man tai pakartojo, bet aš praleidau pro ausis jos žodžius, juk tai buvo neįmanoma, aš nenorėjau...

Kai prieš pat išvažiuojant mes likom dviese ir ji suspaudė mane glėbyje, man tarsi aptemo sąmonė... Ji truputėlį atstūmė mane, kad galėtų pažvelgti man tiesiai į akis, paglostė skruostą ir tarė: „Pasistenk ir toliau gerai mokytis, tai svarbiausia". O paskui pridūrė, labai nustebindama mane: „Saugok tėtį".

Man neišliko nė menkiausio prisiminimo apie tai, kaip jaučiausi jai išvykus... galiu nebent įsivaizduoti, tai visai nesunku. Užtat aiškiai prisimenu, kaip po kiek laiko tėvas su nerimu paklausė Verą... jie sėdėjo gretimame kambaryje ir manė, kad aš negirdžiu... „Kas atsitiko Natašai?" Ir ji atsakė: „Tai dėl to, kad išvažiavo mama..."

Kartais Adelė mane vesdavosi į Monružo bažnyčią, ir aš ten kartodavau jos judesius... judesius, kurie, mano nuomone, beveik nesiskyrė nuo judesių, reiškiančių paprasčiausią mandagumą... greit panardinti ranką į indą su švęstu vandeniu, automatiškai persižegnoti, priklaupti einant pro altorių... jeigu aš taip nedaryčiau, Adelė labai pasipiktintų, kaip ir tuo atveju, jei išeidama iš parduotuvės pamirščiau pasakyti: „Viso gero, ponia"... arba nepasitraukčiau į šalį tarpduryje... Man netgi nedingtelėdavo... nors Adelė buvo labai pamaldi, griežtai ir besąlygiškai laikėsi religinių papročių — dažnai eidavo į šeštos valandos rytines pamaldas, niekada nepraleisdavo sekmadieninių mišių... aš niekaip negalėjau įsivaizduoti, įžvelgti joje nė menkiausio dvasingumo... jai, regis, net nekildavo jausmų, kad gali egzistuoti kažkas nežemiška, antgamtiška, ko nėra jos įprastiniam pasaulėlyje.

— Bet juk ir tu pati melsdamasi...

— Tai būdavo veikiau prietaringumas... aš kalbėdavau „Tėve mūsų, kursai esi danguje" arba „Sveika, Marija, Dievo motina"... lygiai taip, kaip stuksendavau į medį, kad neprasitarčiau blogą valandą arba neaiškiai vildamasi, kad gausiu tai, ko labai troškau...

Su močiute eidavau į rusų cerkvę Dariu gatvėje ir ten puldavau kartu su ja ant kelių, liesdavau kakta grindis, žegnodavausi, bet ne visu delnu, iš kairės į dešinę, kaip su Adele, o iš dešinės į kairę, trim pirštais, prispaudusi nykštį prie didžiojo ir smiliaus.

Nežinau, ar močiutė tikrai buvo tikinti, man regis, ji vaikščiodavo į cerkvę švenčių dienomis, norėdama dalyvauti mėgstamose apeigose ir vėl prisiminti savo Rusiją, vėl pasinerti joje, ir aš tai darydavau kartu su ja... vėl išvysdavau, pajusdavau begalės žvakių šviesą ir kaitrą, atpažindavau tarsi aukso ir sidabro nėrinių aptaisuose ikonas, apšviestas įvairiaspalvių lempelių, liturgines giesmes... pajusdavau aplinkui besiliejantį ir plūstantį į mane kažkokį entuziastingą atsidavimą, švelnų ir ramų susižavėjimą, kurį jau buvau kadaise patyrusi... Peterburge, o gal dar anksčiau, Ivanove...

— Keista, kad tokiame amžiuje tau net nedingtelėjo mintis, kad abi šios tikybos — ne tavo protėvių... kad niekada niekas nekalbėjo apie tai su tavimi...

— Mama nenorėjo apie tai nė girdėti, nė žinoti... mano manymu, apie tai net nesusimąstydavo. O tėvas visas religines apeigas laikė praeities liekanomis... pasenusiais, atgyvenusiais tikėjimais... jis buvo „laisvas mąstytojas", ir jam, kaip ir visiems jo draugams, vien tik paminėjimas, kad tas ir tas yra žydas ar ne žydas, arba kad jis slavas, buvo juodžiausio reakcingumo ženklas, tiesiog nepadorumas...

Apie žmones, kurie lankėsi mūsų namuose, sakydavo, kad jie rusai arba prancūzai. O mokykloje sąvoka „rusas" tarsi išvis neegzistavo, visi vaikai, kad ir iš kur jie būtų atvykę, buvo laikomi šauniais prancūziukais. Neprisimenu, kad man būtų uždavinėjami kokie nors klausimai, matyt, niekam nekildavo mintis apie rasių arba religijų skirtumus.

Tėvas leisdavo man eiti į visas bažnyčias, kur tik mane kas vesdavosi... galbūt jam atrodydavo, kad šitos gražios ceremonijos gali palikti vaikui nuostabius prisiminimus, ir jis nebandydavo atkalbėti mane nuo Dievo, nuo Kristaus, nuo šventųjų, nuo Švenčiausios Marijos, lygiai kaip nuo prašymų, skirtų Seneliui Šalčiui.

Tačiau vėliau, kiekvienąsyk, kai iškildavo šis klausimas, aš girdėdavau, kaip tėvas tučtuojau pareikšdavo, tiesiog rėkte išrėkdavo, kad jis — žydas. Jis manė, kad šito gėdytis žema ir kvaila, ir sakė: „Kiekgi reikėjo siaubo, patyčių, kiek melo ir niekšybių, kad žmonės imtų

gėdytis prosenelių ir jaustųsi vertingesni savo pačių akyse, jeigu jiems pavyksta prisiskirti sau kitus, nesvarbu kokius protėvius, svarbu, kad tik ne tuos..." „Ar tau neatrodo,— kartais, jau gerokai vėliau, klausdavo jis mane,— kad vis dėlto, kai pagalvoji..." Taip, man irgi taip atrodė...

Ponia Bernar niekada neklausinėjo manęs apie namiškius ir sakydavo man kaip ir kitoms: „Pasakyk mamai, kad ji užeitų į mokyklą..." Ji tikriausiai pastebėjo, kad visuomet ateidavo tėtis... šiaip ar taip, nežinau kodėl, kartą ji pakvietė mane kitai dienai pavakarių... o paskui aš galėsianti kartu su jos vaikais ruošti pamokas.

— Galbūt dėl to įvykio... na prisimeni... dėl utėlių...

— Aa, taip, tos utėlės... klasė dar beveik tuščia, tik už manęs sėdi dvi blogiausios mokinės, neperskiriamos kūmutės, amžinai jos kuždasi tarpusavyje, susižvalgo, šaiposi... Aš jų vengiau, bet jos vaidino svarbų vaidmenį popierinių paukščiukų klasėje... jos man labai padėdavo, kai imdavau nuobodžiauti, jų dėka aš galėjau linksmintis, versdama jas kalbėti visokiausias abrakadabras ir juokingai, įžūliai atsakinėti į mano klausimus...

O dabar jos tikrai sėdi čia, už manęs, ir visai ne juokingos, o greičiau bjaurios, šiurkščios, piktos, jos visą laik kuždasi, šaiposi... prislopintai šūkčioja, kikena, o kai aš atsisuku, sustingsta... Vos tik pasibaigia pamokos, jos nudumia laiptais žemyn, pribėga prie ponios Bernar ir susijaudinusios kažką jai šnibžda... ir štai ponia Bernar ieško akimis manęs, duoda man ženklą prisiartinti ir nusiveda į nedidelį kabinetą šalia klasės. Ten ji man sako: „Leisk pažiūrėti tavo galvą..." Ji pasilenkia prie pat mano plaukų ir sumišusiu, pasipiktinusiu, rimtu, užjaučiančiu tonu ištaria šiuos netikėtus žodžius: „Tu turi utėlių... Reikia kuo greičiau jų atsikratyti... Todėl tau teks keletą dienų pasėdėti namuose... Kuri nors mokinė atneš tau viską, ko reikia, kad žinotum, ką mes išėjom, o tu perduosi jai namų darbus ir neatsiliksi... ir pasakyk mamai, kad ji užeitų pas mane". Ir žiūri į mane susirūpinusiu, skvarbiu ir meiliu žvilgsniu, kuriame aš kaip visada jaučiu jos švelnumą, didelį, drovų gerumą...

Aš kiek įkabindama lekiu namo ir pranešu Adelei ir Verai šitą stulbinančią naujieną: „Aš turiu utėlių! Taip, plaukuose..." Adelė puola prie manęs, žiūri, išpina kasas, patvirtina... „Negi tu nieko nejautei? Galvos neniežti?" — „Ne..." — „Jėzau Marija, Mergele švenčiausioji, pasigailėk mūsų, čia net glindos..." Aš pirmąkart girdžiu šitą žodį... Taip, čia yra ir glindų — kiaušinėlių, kuriuos deda utėlės... Vera barasi, pyksta ant Adelės, Adelė ginasi, kaltina mane... „Štai ką reiškia viską daryti pačiai... Mergaitė pati pinasi kasas, pati prausiasi, neleidžia net prisiliesti prie savęs..." Nenustodama „atsakinėti poniai", kuri vis dar širsta, Adelė susiruošia į vaistinę ir parneša iš ten tepalo, kuriuo kruopščiai, sruoga po sruogos, tepa man plaukus, kol jie visai sudrėksta, paskui standžiai apriša rankšluosčiu.

Aš nieko nežinau apie pokalbį tarp Veros ir tėvo, bet manau, kad jie vėliau aiškinosi šį įvykį.

Aš nelabai supratau, ko kaip įsiaudrinusios ir ko taip šaiposi tos dvi mokinės, ko toks rimtas, susirūpinęs, sumišęs ponios Bernar veidas, kam ta švelni, subtili jos užuojauta... ir Adelės protestai, susijaudinimas, pikti Veros kaltinimai... aš visada jaučiausi švari, ir utėlės galvoje, mano supratimu, nelabai skyrėsi nuo mikrobų, kuriais sykiais užsikrečiama, ir nieko čia nepadarysi, juk kartą jau buvau užsikrėtusi tymais...

Neprisimenu, kiek kartų lankiausi pas ponią Bernar, jei apskritai dažnai pas ją lankydavausi... visi mano prisiminimai siejasi su keliais ryškiais vaizdais... gelsvai žalsva vaškytinė, užtiesta ant didelio kvadratinio stalo valgomajame, blyksinti baltojo stiklo liustros šviesoje... ponios Bernar veidas — rausva dėmė po kupeta sidabrinių plaukų... apvali, neaukšta figūra, gyvi ir tikslūs judesiai, kai ji dalija mums — man ir savo vaikams — šokolado plyteles, sumuštinius... sąsiuviniai, atversti priešais mus, mūsų rankos... mūsų pačių aš nematau, tik rankas, pirštus, kurie tiesiasi į priekį ir dažo plunksnas stambioje stiklinėje rašalinėje, stovinčioje vidury stalo... Ponia Bernar sėdi krėsle, kiek nuošaliau, tyliai mezga... ir nuo jos pozos, pirštų judesių, negarsaus virbalų skimb-

čiojimo, nuo jos žvilgsnio, kuris sustoja ties manimi, kai kartais pakeliu galvą, žvilgsnio, kupino dėmesio... santūraus ir... švelnaus?.. ne, vis dėlto ne, ir šitaip man net labiau patinka, taip bus ramiau, saugiau, jeigu mes neperžengsim ribų... esančių ganėtinai toli, bet ne per toliausiai, jas skiria geras, deramas nuotolis... paprasto palankumo ribų.

— Manau, kad tikriausiai visa tai vyko prieš močiutės viešnagę...

— O gal po?

— Ne, prieš... man regis, močiutė atvažiavo, kai tu perėjai į baigiamąją klasę...

— Šitoje klasėje mus mokė panelė de T... negaliu prisiminti jos pavardės, atrodo, ji buvo trumpa ir baigėsi raide „y" arba „ė". Panelės de T. įdukra, jaunesnė už mane, buvo vardu Klotilda.

Ponia Bernar tikriausiai „perdavė" mane panelei de T., nes nuo pirmų dienų aš pajutau jos dėmesį, net palankumą... ir vėliau, per mokslo metus, ji kartais paprašydavo, jei mes kartu išeidavom iš mokyklos, palydėti ją iki namų, ji gyveno netoliese, toje pačioje Alezijos gatvės pusėje, tad grįžtant atgal man netekdavo pereiti nė vienos pavojingos sankryžos.

Ji taip pat neužduodavo jokių asmeninio pobūdžio klausimų, mes tylėdavome arba kalbėdavome apie tai, ko mokėmės per pamokas, arba apie knygas, kurias skaitydavau namuose... kaip ir ji, aš ėmiau knygas berniukų mokyklos bibliotekoje... Mes einame Alezijos gatve Monsuri parko link, ji laiko Klotildą už rankos... retsykiais sustoja, kiek palenkia prie manęs savo ilgą liesą liemenį, siaurutėlį veidą plokščiais skruostais, atmeta atgal, tai įprastas jos gestas, kaštoninių plaukų sruogą, krentančią jai ant kaktos, ant gyvų akių...

Per pamokas ji nepaprastai ryškiai tardavo kiekvieną žodį, aiškindavo lėtai, kantriai ir dažnai, gal net pernelyg dažnai, viską pakartodavo... Su ja dar stipriau negu su ponia Bernar mane apimdavo jausmas, kad aš tyrinėju... man pavyks, reikia tik pasistengti... pasaulį su aiškiai apibrėžtomis ribomis, tvirtą, iš visų pusių matomą... kaip tik pagal savo išgales.

Dar mokant poniai Bernar, man užgniaužda vo kvapą, mūsų abiejų akyse tvenkdavosi ašaros, kai ji pasakodavo apie tūkstantis aštuonį šimtai septyniasdešimtųjų metų karą, Paryžiaus apsiaustį, Elzaso ir Lotaringijos netektį. „Marselietė", kurią dainuodavome choru, mane sujaudindavo, aš imdavau visa virpėti ir jausdavau, kaip jos garsus persmelkia nepakeliamo pralaimėjimo įsiūtis, noras atkeršyti, karingas polėkis...

Per panelės de T. pamokas žavėjimasis žmonėmis, aukojančiais gyvybę už tėvynę, pasiekė kulminacinį tašką...

Bonapartas ant Arkolio tilto, puolantis pirmyn su vėliava rankoje... šis paveikslas, kabojęs mano kambaryje virš židinio, įkūnijo visas svajas apie didvyriškumą ir šlovę...

— Bet didžioji meilė jam atėjo vėliau...

— Ar tai buvo meilė? Aš tiesiog sutapatinau save su juo... Kai vėliau, licėjuje, prie savo kambario sienos prismeigiau didžiulį Austerlico mūšio žemėlapį, kurį pati nubraižiau spalvotais pieštukais... jame buvo pažymėtas kiekvienas pulkas, kiekviena kalva... aš persikūnijau į tą gana apkūnų, pilvotą Napoleoną, bet nemačiau jo, tai buvau aš, aš pati, ir tarsi pro jį žiūrėjau per binoklį, įsakinėjau...

— Kai panelė de T. nuvedė visą klasę į Liuksemburgo muziejų ir paskui uždavė parašyti namuose rašinį „Koks paveikslas jums labiausiai patiko", tu, žinoma, išsirinkai Detajo „Svajonę"[8]...

— Iš šito rašinio, kur aprašiau „batalionus didvyrių, žengiančių dangiškuoju šlovės skliautu virš miegančių kareivių tamsiomis milinėmis...", atmintyje išliko pakilus jausmas, susižavėjimas, kuris liejosi į frazes, nežinia iš kur mano paimtas, be galo pompastiškas, bet aš jas dar labiau išpūsdavau, kad jos kiltų kuo aukščiau, man vis buvo negana...

Studentas palinko prie stalo, nukrauto sąsiuviniais, knygomis, jis ruošiasi egzaminui... staiga už jo nugaros

[8] *Eduaras Detajis* (*Édouard Detaille*, 1848—1912) — prancūzų dailininkas, mėgęs batalinį žanrą.

prasiskleidžia tamsaus aksomo užuolaidos... iš ten išnyra, tiesiasi į jį dvi rankos storais stipriais pirštais... rankos, aptemptos balzganos odos pirštinėmis... pirštinėmis iš žmogaus odos!.. jos pamažu artėja, apkabina studento kaklą, suspaudžia... aš kone mirštu iš baimės, veltui palieku kambaryje degančią šviesą ir, gulėdama lovoje, glaudžiuosi nugara prie kietos, tuščios sienos, kur nėra jokių užuolaidų... iš jos niekas negali išlįsti... aš matau tas smaugiko rankas, jos artėja prie mano kaklo iš užpakalio... nebeištveriu, šoku iš lovos, lekiu basa koridoriumi, beldžiuosi į miegamojo duris, tėvas atidaro, išeina, tylutėliai užverdamas paskui save duris, Vera miega... „Tėti, labai prašau, leisk man pabūti su tavim, aš bijau, aš daugiau nebegaliu, aš jau visaip bandžiau, man vaidenasi rankos..." — „Kas tau? Kokios rankos?" — „Rankos su pirštinėmis iš žmogaus odos... — aš pravirkstu... — būk geras, leisk, aš netriukšmausiu, atsigulsiu ant kilimėlio prie lovos..." — „Išprotėjai... prisižiūri kvailiausių filmų... net neatsiklaususi..." — „Bet aš klausiau tavęs". — „Ne, nieko tu neklausei". — „Ne, aš paklausiau, ar galiu pasižiūrėti su Miša „Fantomasą", ir tu leidai..." — „Ne, tai neįmanoma... tik pamanykit, kokia bailė. Esu tikras, kad Miša neišsigando..." — „Bet aš tuoj mirsiu... vien pagalvojusi, kad jos gali sugrįžti... pasėdėk su manim..." — „Tik šito man betrūko. Aš turiu keltis šeštą valandą... tau nieko neatsitiko, tu sveika, tu elgiesi kaip kūdikis, bevalis, silpnas vaikas... gėda šitaip nesivaldyti, juk tau jau vienuolika metų. Daugiau į kiną neisi..."

Grįžtu į savo kambarį, atsigulu, imu niršti dėl patirto pažeminimo, dėl užgaulaus mano prašymo nepaisymo įniršis tebekyla, aš tuoj sprogsiu, sunaikinsiu viską, kas tik išdrįs prie manęs prisiartinti... rankas... kad ir su pirštinėm iš žmogaus odos... tegu tik pasirodo... bet kol guluosi, pasisuku, ne, ne nugara į sieną, kam? o nugara į tuštumą už savęs, tyčia,— dabar pasižiūrėsim... nors užmerkiu akis, sustingstu, laukiu, mano įsiūtis turi neprileisti jų artyn, jos neišdrįs išlįsti iš už mano nugaros, jos ramių ramiausiai liko ten, filme, toli nuo manęs... už šito vaikino nugaros... rankos... Mišos teisybė... argi čia pirštinės iš žmogaus odos? Juk aiškiai matyti,

kad jos guminės... pirštinės iš storos gumos... aš juokiuosi kiek per garsiai, aš negaliu sustoti, kol pravirkstu iš juoko ir užmiegu.

Pastaruoju metu Vera atrodo ramesnė, linksmesnė negu paprastai, jinai jau nebevaikšto amžinai sučiauptom lūpom, dingo jos griežtas, atšiaurus žvilgsnis, ji vėl tokia kaip kadaise, kada šokdino mane Buasonado gatvėje arba sėdėjo su tėvu ir manim Liuksemburgo sode, prieš anglišką pievelę...

— Net vėliau — juk visa tai buvo taip seniai — ji kartais, tiesa, labai retai, sušvelnėdavo, atjaunėdavo kaip per keliones dviračiu į Fonteneblo mišką, arba kai tu juokindavai ją rydama pilnas lėkštes makaronų, arba kai ji, susijaudinusi ir linksma, lenkdavo tavo knygas, sąsiuvinius... žodžiu, buvo akimirkų...

— Ir tos akimirkos, apie kurias dabar kalbu, man regis, kupinos dar didesnio švelnumo, aš jaučiu, kaip iš Veros, jos esybės, skliste sklinda tai, ko niekada anksčiau man neteko patirti... taip, iš jos sklinda prisirišimas, meilumas... žinoma, tai atsirado jau seniai, bet buvo paslėpta, sukietėję, išdžiūvę, o dabar kyla į paviršių, skleidžiasi... ir išsyk mano pasitikėjimas, mano švelnūs jausmai jai... ak, taip nedaug reikia, kad jie ištrykštų... užlieja mane visą, apsemia, siūbteli per kraštus...

Todėl kai Vera pasiūlo, kad mes su ja — juk aš seniai apie tai svajoju — važiuotume pasižiūrėti didžiųjų Versalio fontanų, ir leidžia man pasikviesti dvi drauges... „Kurias tu norėtum?" — „Liusjeną Panar..." — „O dar?" — „Klerą Hansen, su ja labai linksma... mes kartu žaidžiame per pertraukas, jau išmokom žongliruoti trim sviediniais... ir net šiek tiek keturiais..." — „O, tai jūs man parodysit... mes surengsime pikniką..." — „Bet... ką gi man daryti? Juk mama jau bus Paryžiuje... Tai bus praėjus dviem dienoms po jos atvažiavimo..." — „Ną ką gi, tu jai pasakysi... ji viską puikiai supras ir bus sužavėta, kad tu linksmai leidi laiką..." — „Tikrai?" — „Žinoma, kiekviena motina apsidžiaugtų... Juk tik vienai dienai... Pagaliau kaip nori, aš visai neketinu..."

Abejoju tik vieną akimirksnį, nes negaliu atsispirti, ši išvyka tokia įdomi, viliojanti... „Gerai, ką darysi, aš pasakysiu jai... tai mes tikrai važiuojam?"

Mama jau čia, ji atvažiavo, ji praleis su manim visą rugpjūtį... ji laukia manęs, tuoj aš ją pamatysiu... aš taip seniai jos nemačiau, tada man buvo aštuoneri metai...

— Aštuoneri su puse — tai buvo tūkstantis devyni šimtai devintųjų metų vasarį.

— O liepos aštuonioliktą man sukako vienuolika... aš sau atrodau visai suaugusi, kai išeinu iš namo Margereno gatvėje ir vienui viena traukiu kažkur toli, kur namiškiai negali manęs lydėti... beje, jeigu ir galėtų, jie vis tiek nenorėtų, tai jų neliečia, tai svarbu tik man... Bet aš ir pati nelabai suprantu, kodėl ten einu, tai be galo miglota, tolima, beveik svetima... ir tuo pat metu žinau: tai, ką ten išvysiu belaukiant,— man artimiausia šioje žemėje, nes žmogus turi tik vieną motiną, ir niekas pasaulyje jam negali jos atstoti, ir štai aš einu susitikti su savo motina...

Prieš išeinant man buvo paaiškinta...

— Šiandien galėtum palyginti save su parašiutininku, kuriam dar sykį pakartojama prieš šuolį į tuštumą: „Tai ar gerai įsiminei, nesuklysi? Ar supratai, ką turi daryti?" Tu atsakai: „Taip, supratau..." Ir paskui tave užsidaro durys.

— Aš sropiai vykdau visus nurodymus... pasuku į kairę, į Alezijos gatvę, einu iki Monružo aikštės, paskui dar kartą į kairę, į Orleano prospektą, prie Orleano vartų vėl į kairę, toje pačioje pusėje, už dviejų arba trijų namų, turi stovėti nedidelis viešbutis... štai ir jis, aš jį matau, tai „Idealo" viešbutis.

Aš įžengiu pro įstiklintas duris ir sakau stambiai moteriai, sėdinčiai už staliuko į dešinę nuo įėjimo: „Norėčiau pamatyti ponią Boretskí..." Ši pavardė skamba taip neįprastai, jog man pasirodo, kad girdžiu ją pirmąsyk gyvenime...

— Nors kadaise, Flatero gatvėje, ji jau būdavo tariama būtent šitaip, prancūziškai...

— Bet tai buvo taip seniai, marios laiko nutekėjo tarp šešerių metų ir vienuolikos... Dabar „ponia Boretski", kaip, beje, ir kiekvienas žodis, kurį aš sakau, skamba nerealiai, keistai... jie nepanašūs į žodžius, kuriais atsako moteris, tardama juos kaip visai normalius, kasdieniškus, ir jos tonas abejingas, kiek išsiblaškęs: „Ponia Boretski savo kambaryje", ir ji pasako man jos kambario numerį...

Aš pasibeldžiu, išgirstu „Prašom!", ir staiga šitas balsas pasidaro man pats artimiausias... žemas, truputėlį kimus, ir ta pažįstama tartis, kur tik skardus „r" ir tam tikra intonacija išduoda rusišką akcentą.

Man regis, nebūčiau jos pažinusi, jeigu iš netyčių būčiau sutikusi gatvėje... ji šiek tiek pastorėjo, bet svarbiausia — pakeitė šukuoseną, ant smilkinių, ties kakta, susuktos dvi tamsios lygios sruogos, visai kaip Veros... jos taip jai netinka, jos suteikia mamos veidui, kuris buvo nepanašus nė į vieną veidą, kažkokio banalumo, šiurkštumo... Bet vos tik mano lūpos paliečia jos odą... tokios odos man niekur neteko matyti, ji pati minkščiausia, pati švelniausia pasaulyje, o kvepalų aromatas lengvas, malonus... aš noriu vėl ištiesti ranką ir glostyti jos plaukus, bet nedrįstu, bijau sugadinti šukuoseną... gražios rudos akys su auksiniu atspalviu šiek tiek skirtingos, vienas antakis pakeltas aukščiau už kitą, jos įdėmiai stebi mane, man regis, ji nusivylusi, aš ne tokia „gražutė", kaip man dažnai kažkada būdavo sakoma, tai sakydavo ir jinai, o dabar jau niekas nebesako... ji nepritariamai linguoja galvą... „Kaip tu blogai atrodai... tokia išblyškusi... Vis dėlto ta sistema nežmoniška... pamokos iki liepos galo... Prikemša vaikams galvas, paverčia juos mažais seniais..." Aš prisimenu, kad mama ne per labiausiai domisi mokslu mokykloje... net truputėlį jį niekina...

— Ji tau dažnai sakydavo, kad pati blogai mokėsi, amžinai apie kažką svajodavo... ir tuo tarsi gyrėsi... Ji papasakojo, kaip buvo išmesta iš gimnazijos už proklamacijų saugojimą... bet ne dėl revoliucinių pažiūrų, jos paprašė kita mokinė, o ji nesuprato pavojaus... aš ma-

nau, ji buvo įsitikinusi, kad galinti padaryti daugiau... Išmesta iš gimnazijos, vėliau sėmėsi žinių iš knygų...

— Jeigu visos šios smulkmenos ir neiškyla mano atminty, kol ji žiūri į mane ir kalba, kokia čia kenksminga sveikatai mokymo sistema, aš vis tiek neketinu jai pasakoti apie savo mokyklą, apie savo pastangas ir pasiekimus...

Ji išsitiesusi pusiaugulom lovoje, o aš sėdžiu ant kėdės priešais ją, kambaryje baisiai karšta, ji nusmaukė ant pečių peniuarą, kiek per žemai, ji per daug apsinuogino, ir tai mane truputėlį šokiruoja, bet paskui prisimenu, kad Rusijoje į tokius dalykus žiūrima kitaip negu čia... vėl regiu mus abi, visiškai nuogas, tarp kitų nuogų moterų ir vaikų kūnų, šmėkščiojančių tirštuose karštuose garuose, tai buvo seniai seniai, Peterburge, kai mes abi eidavome į pirtį.

Taip mes ir sėdime, žiūrime viena į kitą, aš nežinau, ką sakyti, ir suprantu, kad mama taip pat nelabai žino, apie ką šnekėti...

— O kalbėtis reikėjo... Ką gi daugiau buvo galima daryti, kaip vėl susirasti vienai kitą?

— Mama sako: „Kolia prašė karštai tave pabučiuoti, jis labai krimtosi, kad negalėjo važiuoti kartu, jis baigia naują knygą..." Ji nutyla, aš jaučiu, kaip jinai klaidžioja ieškodama... „Ar prisimeni vaikus, su kuriais žaidei Razlive? Jų vasarnamis stovėjo greta mūsų..." — „Taip. Aš tebeturiu flakoną su auksine grandinėle, kurį tu padovanojai, kai man suėjo septyneri metai..." — „Taigi, įsivaizduok, aš sutikau jų mamą,— vyriausias berniukas, anuomet jam buvo devyneri metai, serga kaulų džiova, jis visą laiką turi gulėti... O jo sesutė, tavo bendraamžė, ar prisimeni Valią? laikosi kuo puikiausiai, ji, regis, vis tokia pat pramaniūgė kaip ir seniau... Praėjusią vasarą mes ilsėjomės prie Volgos... Aš tau siunčiau iš ten keletą atvirukų... net mudviejų su Kolia fotografiją, darytą per ekskursiją, su draugais..." — „Taip, aš juos turiu..." Ir vėl mama ieško žodžių... dvejoja...

— Lyg žaislų parduotuvėje prieš pardavėją, kuri klausia: „O kiek jūsų vaikui metų? Gal kubiukus? Ne? Jis jau didelis... Tada detalių rinkinį konstravimui?"

— Pagaliau ryžtasi... „Žinai, praėjusią vasarą, ten buvo vienas žvejys, jis gaudė štai šitokias žuvis... Mes kūrendavom didžiulį laužą, virdavom žuvienę..."— ji stabteli, jaučia, kad čia ne visai tas, ko man reikia... „Kodėl gi tu tyli, pakalbėkim apie tave... Tu nieko nepasakoji man laiškuose... Juk turi mažą sesutę... kiek jai dabar?" — „Rugpjūčio mėnesį sueis dveji..." — „Ji vardu Lili?" — „Taip". — „O koks jos tikras vardas?" — „Elena..." — „Elena?"... mama atrodo sukrėsta... aš suprantu kodėl — tai vardas jos dukros, mano „tikros sesutės", kaip aš vadinu ją, kai apie ją galvoju, kai gailiuosi, kad esu tokia vieniša, kad jos nėra šalia... Tais senais laikais, kai tėtis, taip pat ir mama retkarčiais pasakodavo man apie ją, jie sakydavo, jog neįmanoma įsivaizduoti švelnesnio ir protingesnio vaiko... net per daug... apie tokius kalbama, kad jie sukurti ne šiam pasauliui... „Elena... bet jos nevadina Liolia?.." — „Ne, ją vadina Lili, ir prancūziškai, ir rusiškai..." — „Ak, vis dėlto... Aš girdėjau, kad ji sunkaus būdo, labai nervinga... ir kad šita... Vera..." Aš susigūžiu... jaučiu, kad mama ir vėl nebesusigaudo, su kuo šnekasi... dabar ji suvis kalba su manim ne kaip su vaiku, ji tariasi besikreipianti į suaugusį žmogų... bet juk aš nesu suaugusi, bent jau ne tokia, kaip jai atrodo... Jos žodžiai „šita... Vera", kupini paniekos, nepagarbos, jie ne man, man jie netinka, aš jų nenoriu...

— Ir vis dėlto tu supratai, kaip būtų supratęs suaugęs žmogus, kad toje paniekoje nebuvo nė krislelio pavydo... tu pakankamai gerai prisiminei mamą, kad būtum tikra, jog ji negalėjo jausti nieko panašaus... nė akimirką ji nesigailėjo išvykusi ir veikiau net užjautė Verą, priėmusią jai pačiai nepriimtiną gyvenimą, ji buvo visiškai patenkinta savuoju... bet, svarbiausia, mama visada laikėsi toli, kuo toliau nuo visų, kad jai niekada netektų su niekuo savęs lyginti...

— Tuo nemalonesni man žodžiai „šita... Vera"... Ta panieka greičiausiai radosi iš to, ką papasakojo mamai žmonės, kuriais ji pasitiki, mama būtų galėjusi gerbti Verą, jeigu jai būtų kitaip ją apibūdinę... Bet štai Vera žadina tą panieką, Vera jos nusipelno pati, ir tai mane skaudina, gąsdina, aš traukiuosi vis toliau ir toliau, kad

žodžiai, kurie netrukus pasigirs, negalėtų manęs užgauti... bet mama nieko nepastebi, ji kalba toliau, tarsi kalbėtųsi tuo pat metu ir su pačia savim... „Šita... Vera ne visai normali... ji, rodos, isterikė..."

Tai, kas slypi šitame žodyje, be galo skaudina, žeidžia mane... aš ne visai suprantu, ką jis reiškia, bet manim perbėga, nuvilnija nedidelės siaubo bangos... aš purtau galvą... „Ne? Ji ne isterikė? Ką gi, juo geriau... juo geriau tau..."

Ir staiga pajuntu — niekada anksčiau nebuvau šito pajutusi,— kad mama man abejinga, tas abejingumas srūte srūva iš jos žodžių: „Ką gi, juo geriau tau", jis užlieja mane su baisia jėga, apverčia, ritina ir vėl išmeta mane prie to, kas, nors ir labai blogas, vis dėlto mažumėlę priklauso man, vis dėlto yra man artimesnis... ir tai mane stumia prie tos, kuri ją pakeičia, pas kurią grįšiu, su kuria gyvensiu, su kuria gyvenu dabar...

Kaip pasakiau mamai, kad rytoj... tai buvo kitą dieną po jos atvykimo... aš važiuosiu į Versalį ir, kai grįšiu, ateisiu pas ją? Kaip ji į tai reagavo? Kaip aš praleidau tą dieną su Vera, Klera ir Liusjena? Man neišliko nė mažiausio prisiminimo... Kur buvo tėvas? Jis nemėgo tokių sekmadieninių išvykų, beje, labai retų. Tikriausiai sėdėjo savo krėsle ir skaitė...

— Aš net nesu tikra, ar Vera jam pranešė apie mūsų sumanymą... ir ar papasakojo ką nors vėliau... O tu pati ar sakei jam? Nemanau...

— Šiaip ar taip, tą sekmadienį... tai niekada neišdilo man iš atminties, aš viską matau nepaprastai aiškiai... kai po vidurdienio atbėgau į „Idealo" viešbutį ir paklausiau, ar ponia Boretski yra savo numeryje, man buvo atsakyta: „Ne, ponia Boretski išėjo". — „O kada grįš?" — „Ji nieko nesakė".

O kitą rytą, kai atėjau pas mamą, ji man pasakė, jog grįžta į Rusiją, išvažiuoja šiandien pat, vakare, ji jau užsisakė vietą traukinyje... Bet, išskyrus tai, visi kiti žodžiai, kuriuos ji ištarė, visi jos parodyti jausmai ir jausmai, kuriuos aš patyriau,— viskas jau seniai nugrimzdo užmarštin... Aš galiu tik vaizduotis, vėliau dar geriau ją pažinusi, kad ji buvo rami ir abejinga, atrodė

netgi nepalenkiama, tarsi stumiama kažkokios jėgos, kuriai neįstengia pati atsispirti... kažką panašaus turėjo jausti tėvas, kai jinai paliko jį... tai supratau gerokai vėliau iš kelių žodžių, išsprūdusių tėvui, kai jis man kalbėjo, ne, ne apie ją, bet apie „žmones, kurie"... pasiekti ją buvo neįmanoma... aš jaučiau, kad ji jau ten, labai toli nuo manęs. Neįtikėtina, bet nemėginau netgi jos sulaikyti.

Aš tikriausiai sustingau iš nuostabos. Buvau prislėgta, sugniuždyta savo kaltės, ganėtinai sunkios, jeigu ji sukėlė tokią reakciją. Galbūt ir aš piktinausi, protestavau... Neprisimenu.

Tik iš užmaršties kyla, ryškėja vienas vaizdas: prieš mums išsiskiriant ji sėdi į kairę nuo manęs, ant suoliuko sode arba skvere, aplink žaliuoja medžiai... aš žiūriu į auksinį, rausvą jos profilį, nutviekstą besileidžiančios saulės spindulių, o ji žiūri priešais save, įsmeigusi akis į tolį... paskui pasisuka į mane ir sako: „Kaip keista, yra žodžių, kurie vienodai gražiai skamba dviem kalbom... paklausyk, kaip gražiai skamba rusiškai žodis *gniev* ir kaip gražiai prancūziškai *courroux*... sunku net pasakyti, kuris iš jų stipresnis, kilnesnis... ji kartoja su kažkokia palaiminga išraiška veide *gniev... courroux*... įsiklauso, palinguoja galvą... „Dieve, kaip gražu"... ir aš atsakau „taip".

Vos tik mama išvyko, mes, kaip ir kiekvieną vasarą, persikėlėme gyventi į vilą Medone... aš tikriausiai atrodžiau prislėgta, niūri, liūdna, ir tai, matyt, trikdė, erzino Verą su tėvu... galbūt tatai ir paskatino tėvą praėjus kuriam laikui po mamos išvažiavimo prieiti prie manęs mosuojant laišku... „Štai, pažiūrėk, ką man rašo tavo motina... imk, skaityk..." Ir aš matau žodžius, parašytus stambia mamos rašysena: „Sveikinu, jums pasisekė paversti Natašą egoistiška pabaisa. Palieku ją jums..." neleisdamas skaityti iki galo, tėvas išplėšia laišką man iš rankų, suglamžo jį, sugniaužia kumštyje ir numeta kuo toliau nuo savęs, iš jo krūtinės išsiveržia kažkoks gergždesys, bylojantis apie tai, kad tėvas be galo įsiutęs, pasipiktinęs... Aaa...

Po trejų metų, tūkstantis devyni šimtai keturioliktųjų liepą, mama sugrįžo. Šį kartą aš gyvenau su ja Sen Žorž de Didone, gražiam name, kur mes turėjome du kambarius ir virtuvę su langais į didelį vaismedžių sodą.

Niekada man neteko matyti tokio žydinčio ir linksmo žmogaus kaip mama, ji be paliovos žavėjosi viskuo, ką matė aplinkui — pušimis, jūra, pievelėmis, medžiais, gėlėmis... bet nemėgo jų skinti, tiesiog žiūrėdavo... kiekvieną akimirką ją galėjo bet kas pralinksminti, jai, kaip ir man, užeidavo pašėlusio juoko priepuoliai...

„Mano namai ne pelėkautai!"... kai mama kartodavo šitą frazę, mes abi kvatodavom iki ašarų... Buvom girdėjusios, kaip aktorius su didžiausiu patosu ištarė ją per kažkokią melodramą, pastatytą klajojančio teatro... „Mano namai... — ir mama ištiesdavo ranką, atmesdavo galvą... — ne pelėkautai!" Mums tai atrodė be galo juokinga...

O paskui, rugpjūčio mėnesį, būgnų tratėjimas paskelbė visuotinę mobilizaciją. O dar vėliau iš lapelių, priklijuotų ant merijos sienų, sužinojom, kad prasidėjo karas. Mama ėmė blaškytis, reikėjo kuo skubiausiai grįžti į Rusiją, kitaip bus atkirsti visi keliai, jai teks likti čia... ji dar galėjo sėsti į laivą, išplaukiantį iš Marselio...

Palydėjau ją iki Rojano, traukiniu... aš be galo kankinausi... labiausiai dėl mamos džiūgavimo, kurio ji nė nebandė nuslėpti... kokia nuostabi kelionė, Konstantinopolis... paskui — Rusija, ir Peterburgas, ir Kolia... kaip jis tikriausiai jos laukia... kaip nerimauja...

Kai grįžau į vasarnamį, kurį tėvas su Vera nuomojo kitame Sen Žorž de Didono gale, susikrimtęs mano veidas tikriausiai juos vėl suerzino, tėvas elgėsi su manim dar santūriau nei paprastai, o Vera šnypštė it gyvatė ir gėlė dar skaudžiau, anuomet ji gan dažnai būdavo tokia.

Netrukus po močiutės išvažiavimo Vera nusprendė, kad laikas pasamdyti Lili guvernantę anglę. Jeigu ji dar uždels, Lili tartis nebus gera.

Vera nemokėjo anglų kalbos, tačiau pavedė kruopščiai tikrinti ateinančių jaunų anglių tarseną draugei, kuri tai išmanė, ir rinkosi tik iš tų, kurios taisyklingai kalbėjo.

Vera iškart leido suprasti, kad ji samdo jas tik „mažylei", o „didžiosios" mokyti nereikia.

Greit paaiškėjo, kad Vera be galo pykdavo ir nusiteikdavo prieš jas, jeigu jos kalbėdavosi su manim angliškai, duodavo pastabų dėl mano išsiauklėjimo arba paprasčiausiai kreipdavo į mane dėmesį.

Dabar man atrodo, kad ji tiesiog stengėsi sulyginti mano ir Lili galimybes, pranašumus... Aš puikiai kalbėjau rusiškai, šiek tiek vokiškai, ir anglų kalba ne per labiausiai man buvo reikalinga... Galbūt mokėdama anglų kalbą, kurią Vera laikė gerų manierų, elegantiškumo ženklu, Lili aplenks mane keliais taškais. Ir jai, matyt, atrodė, kad jos mama skyrė man kur kas daugiau laiko negu savo tikrai anūkei, ir kad tėvas kiek per daug rūpinasi manimi...

Šiaip ar taip, jeigu Vera būtų norėjusi sužadinti man aistrą anglų kalbai, ji nebūtų galėjusi šito geriau padaryti... O vėliau pasirodė, kad kalba pati sužavėjo mane. Be to, jaunos, naivios anglės dažniausiai būdavo labai mielos — pastorių, mokytojų dukros, tik ką išsiritusios iš savo kaimiškos vaikystės... „tikros vaikystės", kitokia ji ir negalėjo būti, vaikystės, kurią jos praleido nerūpestingai ir saugiai, griežtai ir palankiai prižiūrimos ramių, teisingų, sutariančių tėvų... Čia jos visiškai sutrikdavo, susidūrusios su nežabotomis Lili aistromis, laukiniais Veros išpuoliais.

Po kurio laiko jos suprasdavo esančios pačiame „karščiausiame", pačiame pavojingiausiame šių namų taške — jos buvo atsakingos už Lili... Lili, apsaugotą nuo visko pasaulyje galinga gynybos sistema, kuria ją apsupo mama... Toms iš jų, kurios padarydavo bent mažiausią klaidelę, suteikdamos Lili progą savo skundais ir verkšlenimais paleisti šį pozicinį ginklą, visada esantį karinėje parengtyje, tekdavo skubiai trauktis... Jeigu išdrįsdavo gintis, į jas iššaudavo papliūpa Veros žodžių, ištartų kategorišku tonu: „Lili nie-ka-da ne-me-luo-ja".

Nedaugeliui iš jų pavykdavo išsilaikyti šioje tarnyboje, ir Veros akivaizdoje aš stengdavausi prie jų nesiartinti. Bet užtai iškart bėgdavau pas jas, kai Veros nebūdavo namuose, o taip atsitikdavo gana dažnai.

Vakarais, kai Vera su tėvu išeidavo, mes, jaunos vienišos anglės ir aš, susirinkdavome jų kambaryje, esančiame greta manojo, kur seniau gyveno močiutė: tas kambarys turėjo tą privalumą, kad buvo šalia įėjimo... iš jo mes galėjom greičiau išgirsti triukšmą laiptuose, uždaromų laukujų durų trinktelėjimą, žingsnius... jie sustoja laiptų aikštelėje... į spynos skylutę apčiuopomis kiša raktą... dabar jisai pasisuks... Aš turiu nutraukti tą palaimą, su kuria klausausi šitos kalbos, ir pati mėginu ja šnekėti, ir tuose švelniuose, nostalgiškuose apsakymuose, subtiliuose *nursery rhymes*[9], ir Lili knygelėse atrandu šalį, kur viskas žavi, kelia man švelnumą, nostalgiją... bet nebegalima delsti nė minutės, aš išsinešdinu ir tylutėliai uždarau paskui save duris...

— Ar prisimeni, kaip po daugelio metų tu sutikai mis Filips...

— Tikriausiai prabėgus dvidešimčiai metų po jos išvažiavimo... Pamačiau ją Bulonės miške, su tamsiai mėlyna auklės uniforma, ji stūmė vežimėlį su vaiku... Aš iškart atpažinau ją, ir ji, regis, buvo maloniai nustebinta, kad man pavyko išgyventi... Ji pasakė man: *I still see your step-mother in my nightmares*[10] ir, abi nusijuokusios, išsiskyrėme.

Mano kambaryje buvo pastatyta sena komoda, nupirkta iš prekiautojo sendaikčiais, ji iš tamsaus medžio, su juodo storo marmuro viršum, nuo ištrauktų stalčių kyla stiprus pelėsių kvapas, juose guli keli didžiuliai tomai kartoniniais viršeliais, aplenkti juodu popierium su gelsvom gyslelėm... prekiautojas, matyt, pamiršo arba patingėjo juos išimti... tai Ponsono diu Terailio[11] romanas „Rokambolis".

Ak, kaip tyčiojosi tėvas... „Tai lėkšta knygiūkštė, jis ne rašytojas, jis rašė... aš pats neskaičiau nė vienos eilutės... bet, kiek žinau, jis rašė gana keistu stiliumi...

[9] Vaikiški eilėraštukai *(angl.)*.

[10] Aš iki šiol regiu jūsų pamotę siaubinguose košmaruose *(angl.)*.

[11] *Ponsonas diu Terailis* (*Ponson du Terrail*, 1829—1871) — prancūzų rašytojas, parašęs apie trisdešimt romanų, kurių pagrindinis herojus Rokambolis patiria neįtikimiausių nuotykių.

„Jos šaltos kaip gyvatės rankos..." Tai juokdarys, jis visiškai nesidomėjo savo personažais, juos painiodavo, pamiršdavo... norėdamas įsiminti veikėjus, vaizduodavo juos lėlėmis, kurias sumesdavo į spintas, o paskui traukdavo iš jų kaip pakliuvo, todėl miręs herojus po kelių skyrių vėl pasirodo sveikut sveikutėlis... tikiuosi, tu negaiši laiko..." Deja, deja... Viskas veltui... ištaikiusi laisvą minutę, aš puolu prie tų didelių susiraičiusių, tarsi dar mažumėlę drėgnų puslapių, nusėtų žalsvomis dėmelėmis, jie dvelkia kažkokiu intymumu, paslaptingumu... kažkokiu švelnumu, primenančiu aną, kuris gaubė mane tvankiam aptriušusiam provincijos name su daugybe laiptukų, slaptomis durimis, koridoriais, tamsiais kampeliais...

Štai pagaliau seniai laukta akimirka, kai galiu pasidėti ant lovos knygą ir atversti puslapį, kur buvau priversta sustoti... aš pasineriu, paskęstu joje... manęs nebesustabdysi, nesulaikysi žodžiais, jų prasme, jų išvaizda, frazių rutuliojimusi, nematoma srovė neša mane kartu su tais, prie kurių aš prisirišusi visa savo netobula, bet trokštančia tobulumo esybe, prie tų, kurie patys yra gėrio, grožio, žavesio, kilnumo, drąsos įkūnijimas... su jais turiu drąsiai pasitikti katastrofas, iškęsti siaubingus pavojus, grumtis prie bedugnių krašto, kartu su jais turiu būti sužeista durklu į nugarą, įkalinta ir kankinama šlykščių megerų, grasinama amžina pražūtim... ir kiekvieną kartą, kai mes atsiduriam prie paskutinės mano kentėjimo ribos, kai jau nebelieka jokios vilties, nė menkiausios išeities, kad ir mažiausios galimybės... atsitinka vis tas pat... suskumba į pagalbą, pačiu laiku mus išgelbsti beprotiška drąsa, kilnumas, protas...

Tai didžiausios laimės akimirka... visuomet be galo trumpa... netrukus mane vėl pagaus siaubas, neapsakomos kančios... žinoma, patys drąsiausi, patys gražiausi, patys tyriausi iki šiol visada išsigelbėdavo... iki šiol... ir kaip nebijoti, kad šį kartą... juk mažiau tobuliems tai atsitiko... ne, jie vis dėlto nebuvo tokie tobuli, tokie patrauklūs, aš nebuvau prie jų taip prisirišusi, bet tikėjausi, kad ir jie, juk jie nusipelnė šito, kad ir jie paskutinę akimirką bus išgelbėti... bet ne, jie, o su jais drauge

ir kažkokia dalelytė, išplėšta iš manęs pačios, buvo mėtoma nuo uolų, duždavo, skęsdavo, vaitodavo nuo mirtinų žaizdų... nes Blogis šalia, jis visur, pasiruošęs bet kurią akimirką smogti... Jis toks pat stiprus kaip Gėris ir visada gali nugalėti... ir šį kartą viskas žuvo, visa, kas gražiausia, kilniausia žemėje... Blogis čia įleido šaknis tvirtai, nepamiršo nė mažiausio atsargumo, dabar jam nėra ko bijoti, jis iš anksto mėgaujasi pergale ir neskuba... ir kaip tik tą akimirką aš turiu atsiliepti į balsus, sklindančius iš kito pasaulio... „Juk tave šaukia, stalas padengtas, ar negirdi?"... reikia grįžti pas tuos atsargius, blaiviai galvojančius žmogelius, kuriems niekada nieko neatsitinka, ir kas gi galėtų atsitikti ten, kur jie gyvena... čia viskas menka, žema, apgailėtina... o ten, pas mus, visur rūmai, gražūs namai, baldai, daiktai, sodai, prabangūs ekipažai — tokių čia niekada nepamatysi,— aukso monetų srautai, deimantų upės... „Kas gi Natašai?" — tyliai klausia tėvo bičiulė, atėjusi pas mus pietų... tikriausiai ją nustebino išsiblaškęs mano veidas, klaidžiojantis ir gal net niekinantis žvilgsnis... ir tėvas šnibžda jai į ausį... „Ji įnikusi į „Rokambolį"! Bičiulė palinguoja galvą tarsi sakydama: „Aa, tada suprantu..."

Bet ką jie gali suprasti...

Vanve, dviejų ilgų ir niūrių gatvių sankryžoje, name, pastatytame iš purvinai pilko akmens ir iš lauko panašiame į kitus namus, tėvas mėgina atkurti daug mažesnį Ivanovo „dažymo medžiagų fabriko" variantą.

Už namo, kieme su plūkta žeme, apsuptame nedidelių pašiūrių, aš jaučiu, kaip ir anam kieme, kuris driekėsi už didžiulių medinių trobesių Ivanove, šleikštų rūgšties kvapą, kaip ir ten turiu peržengti raudono, mėlyno, geltono skysčio sroveles... Eidama pro atviras mažo kabineto duris matau ant stalo pažįstamus skaitytuvus su geltonais ir juodais rutuliukais, stumdomais ant metalinių strypų. Laboratorijoje tėvas, vilkintis baltą chalatą, pasilenkia virš stalo, kur priešais mėgintuvėlius mediniuose laikikliuose, retortas ir lempas išdėliotos stiklinės plokštelės... ant dviejų supiltos ryškiai geltonų miltelių krūvelės... aš žinau, kad šitie milteliai — tėvas dažnai apie juos kalba —

vadinasi „geltonasis chromas"... Jis ilgai stebi vieną krūvelę... „Gerai įsižiūrėk, ar tau neatrodo, kad ji ne tokia ryški kaip antroji? Šiek tiek pilkesnė...". Aš stengiuosi pamatyti skirtumą... — „Ne, nematau... o gal, mažumėlę..." — „Na žinoma, ji blankesnė... Nieko baisaus, man regis, aš žinau, kodėl taip yra, pataisysim... bet užteks šiai dienai, ruoškis, eime..."

Mes nulipame laiptais ir užeiname atsisveikinti su ponu ir ponia Florimonais. Jie dirba čia ir gyvena netoliese, toje pačioje gatvėje, pirmame aukšte.

Aš juos matydavau retai, bet, nors ir keista, jų paveikslas įsmigo man į atmintį giliau negu kitų, geriau pažįstamų žmonių... Gal todėl, kad „Florimonai" buvo tiksli kopija paveikslų, kuriuos tėvas su ko didžiausiu įsitikinimu ir užsidegimu stengėsi nuškicuoti ir mano sieloj... tai buvo paprasti ir aiškūs paveikslai... kaip miniatiūros, kaip šventųjų atvaizdai... tarsi iliustracija tų savybių, kurias taip vertina tėvas... Aš tarsi matau, kaip iš pono Florimono veido, plaukų kuodo, kaklo, rankų, tarsi prisigėrusių raudonų dažų, trykšta meilė darbui... jis netgi pamiršta bet kokį atsargumą... iš jo paraudusių akių į mano akis tarytum liejasi jo protas... daugelis mokslininkų galėtų jam pavydėti... ir jo atvirumas, išdidumas... Ponios Florimon kūnas putlus, skruostai apvalūs, įdėmios akys didelės, kai jinai šypsosi, vienas lūpų kamputis pakyla aukščiau už kitą... ji — atsidavimo, kuklumo ir tvirtumo įsikūnijimas... ir kaip jie myli viens kitą... liūdesio gaidelė pasigirsta tėvo balse, kai jis kalba apie jaudinančius jų santykius... „jie nuostabūs žmonės, nežinau, ką aš be jų daryčiau, tai patys geriausi mano draugai, man tiesiog pasisekė..." Jie pasilenkia, paglosto man galvą... „Ji labai panaši į jus..." Tėvas laukia manęs ant slenksčio... Liekna ir tiesi jo figūra išryškėja durų kiaurymėje, jis taip pat — ryžtingumo, energijos įsikūnijimas... jo veidas jaunesnis ir laimingesnis negu paprastai... Jis sako: „Gerai. Tad iki rytojaus"... ir tas „gerai" išduoda jo pasitenkinimą, tame „gerai" aš girdžiu: „Kaip gera, kaip smagu, kad pasiėmiau šiandien savo kasdieninių darbų dalį ir kad ją gausiu rytoj... Kaip

galėčiau gyventi be šios dalies?.. Gerai. Tad iki rytojaus... Eime, dukrele".

Nuo to laiko, kai gyvenu Paryžiuje, jis kartais, švelnumo apimtas, taip mane vadina. Ne Tašok, o dukra, dukrele, mano vaikeli... ir šituose žodžiuose jaučiu, niekada to aiškiai nesuvokdama, tarsi skausmingą mus jungiančio ryšio pripažinimą... tarsi nuolatinės paramos užtikrinimą... ir tarsi kažkokį iššūkį...

— Nejaugi tau atrodo, kad net tą akimirką, toje tylioje prieplaukoje, toje šventovėje, globojama šventųjų atvaizdų, jo žodžiuose iš tikro pajutai...

— Manau, kad netgi ten aš negalėjau taip išgirsti tėvo ištarto „dukrele", kaip girdžiu paprastus, kasdienius, visiškai natūralius, savaime suprantamus žodžius, žodžius, kuriuos išgirdo ponas ir ponia Florimonai.

Mudvi su Vera grįžtame iš Orleano prospekto, kur buvom apsipirkti, mes lėtai einame Alezijos gatve, už kelių žingsnių pasuksim į Margereno gatvę... bet staiga aš paliečiu Veros ranką, kuria ji šiek tiek prilaiko savo ilgą sijoną, ir, kaip sakoma, be jokių užuolankų klausiu: „Sakyk, ar tu nekenti manęs?"

Aš puikiai supratau, kad Vera neatsakys: „Taip, aš tavęs nekenčiu"... aš tikriausiai tikėjausi, kad šitas žiaurus, netikėtai sviestas žodis ją užkliudys, privers pasisukti į mane, panardinti savo liūdną žvilgsnį į mano akių gelmes ir ištarti: „Ką tu čia prasimanai? Priešingai, argi tu nejauti?"

— Tu viskam dėlto perdedi, juk negalėjai tikėtis tokio jausmų išsiliejimo...

— Tada aš norėjau, kad ji bent susierzinusi pažvelgtų į mane, gūžteltų pečiais ir pasakytų: „Kokia nesąmonė! Tiesiog „ausys svyla" girdint...", ji dažnai vartodavo šitą posakį...

Žodžiu, aš tikriausiai laukiau ir meldžiau tarsi elgeta išmaldos to raminamo pabarimo.

— Gal tu mėginai pasinaudoti ta ramybe, santarve ir ją pagąsdinti: „O dabar, kai taip gražiai elgiesi, pagalvok, kas tau kartais darosi, įsižiūrėk į vos suvaldomus įniršio priepuolius, į nežinia iš kur užplūstančius tuos

kunkuliavimus, šnypštimus... o gal juos sukeliu aš... štai, pažvelk, tai ir vadinasi „nekęsti", taip, taip — „nekęsti". Visiškai aišku, tu manęs „nekenti"... Ne? Neaišku? Ne taip? Tu ne nekenti manęs? Tai kas yra? Pabandykim išsiaiškinti... visiškai atvirai... iš širdies į širdį... aš pasiruošusi įžvelgti savojoje tai, ką tu matai joje, ir tu taip pat... mūsų norai, mūsų sielos susilieja...

— Taip, tikriausiai maždaug taip ir buvo, nors ir labai neįtikėtina...

Vera staiga sustoja, tyli... paskui sako griežtu, kategorišku tonu: „Kaip galima nekęsti vaiko?"

Ji ieškojo ir rado šiuos žodžius ten, kur aš negaliu paskui ją nusekti... glaustus, neperprantamus, kuriuose aš išskiriu vien pažįstamą „kaip galima"... jį... tegali suprasti tik normalūs, dorybingi žmonės, tokie, kokiais reikia būti, kuriems priklauso ji pati...

O „nekęsti"... kas per žodis!.. pernelyg stiprus, prasčiokiškas... gerai išauklėtas vaikas neturi jo vartoti, o svarbiausia... koks akiplėšiškumas... išdrįsti jį taikyti jai...

„Ar tu manęs nekenti?"

Ir kuo gi tariasi esąs šitas vaikas? „nekęstil" — kaip gali vaikas sužadinti tokį jausmą?

„Nekęsti" — tai ne mano nosiai. Man teks dar ilgai laukti šitokios garbės...

Bet vėliau, kai jau nebepriklausysiu pasigailėjimo vertų pigmėjų pasauliui, tiems neužaugoms su veik nesąmoningais, netvarkingais judesiais, su dar nesubrendusiu protu... vėliau, jeigu manyje tebebus tai, kas yra dabar... ko aš nematau, bet mato ji... jei tas išliks manyje — tai, ko šiuo metu negalima nekęsti, argi įmanoma nekęsti vaiko... bet kai aš nebebūsiu vaikas... jei aš nebūčiau vaikas... o, tuomet...

Dumiu žemyn, rituosi lygia tankia žole, nusėta smulkiomis kalnų gėlėmis, iki Izero, blykčiojančio už pievos, tarp aukštų medžių... atsiklaupiu ant kranto, panardinu rankas į skaidrų vandenį, susivilgau veidą, išsitiesiu ant nugaros ir klausausi upės sruvenimo, uodžiu kvapą drėgnos medienos, didžiulių nuluptų eglių, kurias upė atplukdė ir išmetė netoli manęs į vešlią žolę... iš visų jėgų glau-

džiuosi nugara ir išskėstomis rankomis prie samanomis apaugusios žemės, kad visi jos syvai įsiskverbtų, pasklistų mano kūnu, žvelgiu į dangų, kaip niekada nesu žiūrėjusi... ištirpstu jame, neturiu nei ribų, nei galo.

Rūkas, kylantis iki pat viešbučio, kloja pievas, gaubia slėnį, jis išganingas, jis sušvelnina, numaldo atostogų pabaigos kartėlį... Jo vėsa, jo pilkos spalvos teikia man jėgų, didina mano norą kuo greičiau susidurti su tuo, kas laukia manęs sugrįžus, su „nauju gyvenimu" Fenelono licėjuje, man buvo pasakyta, kad ten reikia be galo daug dirbti, dėstytojai labai reiklūs, pamatysi, iš pradžių tikriausiai bus gana sunku, tai ne pradinė mokykla...

Ir štai ankstų rytą Vera lydi mane iki Orleano prospekto ir Alezijos gatvės sankirtos, kur sustoja Monružo—Rytų stoties linijos tramvajus... Ji padeda man užsiropšti ant laiptelio, pasilenkia prie durų ir sako konduktoriui: „Būkit toks malonus, „mažylė" pirmąkart važiuoja viena, priminkit jai, kada išlipti,— prie Sen Žermeno bulvaro kampo...", ji dar sykį paprašo mane būti atidesne, aš mosteliu ranka, nuraminu ją ir sėduosi ant medinio suolo prie lango, sunkus mano portfelis, prikimštas naujų knygų ir sąsiuvinių, stovi ant grindų, tarp mano kojų... Vos vos susilaikau nešokinėjus kiekvieną akimirką, sukiojuosi į visas puses, mėginu pro dulkėtus langus įžvelgti gatves... man labai apmaudu, kad tramvajus šitiek gaišta kiekvienoje stotelėje, kad jis nevažiuoja greičiau...

— Nurimk, aš baigiau, toliau tavęs nebetempsiu...

— Ir kodėl gi taip staiga, juk tu nepabijojai atsitrenkti taip toli, net iki šios vietos?

— Nežinau... nenoriu... mieliau eičiau kur nors kitur...

Gal todėl, kad kaip tik čia, man regis, ir baigiasi mano vaikystė... Kai žiūriu į tai, kas atsiveria dabar priešais mane, aš tarsi matau kažkokią didžiulę erdvę, nutviekstą ryškios šviesos...

Aš jau nebeįstengčiau susikaupti ir prikelti iš atminties kažkokių akimirkų, kažkokių judesių, rodos, dar niekieno nelytėtų ir gana stiprių, kad jie galėtų išsivaduoti iš apsauginio sluoksnio, iš tos balsvos, minkštos, vatinės gelmės, kuri ŷra ir dingsta kartu su vaikyste...

TROPIZMŲ KŪRĖJA

Nathalie Sarraute šiuo metu jau pripažinta moderniosios prancūzų prozos klasikė, „naujojo romano" pradininkė. Jameso Joyce'o, Marselio Prousto ir Franzo Kafkos kūrybai būdinga tendencija gilintis į individo sąmonę ir pasąmonę, mikroskopiškai fiksuojant psichikos reiškinius, buvo toliau vystoma jos romanuose „Tropizmai", „Nepažįstamojo portretas", „Martero", „Aukso vaisiai", „Ar jūs juos girdite?" Pagrindinės „naujųjų romanistų" nuostatos — kritiškas požiūris į tradicines romano struktūras: chronologiškai rutuliojamą veiksmą, psichologiškai ir socialiai apibrėžtą personažą — ryškiausiai atsispindi N. Sarraute esė ir grožiniuose kūriniuose.

Nathalie Sarraute gimė 1902 metais liepos 18 d. Ivanovo-Voznesenske, kur jos tėvas turėjo dažų fabriką. Vienas jos senelių prekiavo mediena Smolenske, kitas buvo advokatas Kijeve. Ivanove būsimoji rašytoja praleido savo pirmuosius gyvenimo metus. Tėvams išsiskyrus ir sukūrus naujas šeimas, mergaitė gyvendavo tai pas vieną, tai pas kitą Šveicarijoje, Prancūzijoje, Rusijoje. Paryžiuje praleistų vaikystės dienų, gyvenimo su tėvu Sankt Peterburge įspūdžiai atsispindi jos autobiografinėje knygoje „Vaikystė" (Enfance, 1983). Jau vaikystėje ji kalbėjo ne tik gimtąja rusų, bet ir prancūzų kalba, vėliau iš savo pamotės motinos išmoko kalbėti vokiškai. Kaip rašoma autobiografijoje, ji pati neprisimena, kokia kalba dar būdama vaikas parašė savo pirmąjį romaną. Nuo aštuonerių metų amžiaus Nathalie su tėvu apsigyvena Paryžiuje, lanko mokyklą, o vėliau Fenelono licėjų. Močiutė iš pamotės pusės moko ją ne tik vokiečių kalbos, bet ir skambinti pianinu.

Įgijusi anglų filologijos licenciato diplomą Sorbonoje, 1920—1921 metais N. Sarraute Oksforde studijuoja istoriją, o 1921—1922 metais sociologiją Berlyne. Grįžusi į Paryžių, 1922—1925 metais mokosi Teisės fakultete Sorbonoje, kur susipažįsta su savo būsimuoju vyru Raymondu Sarraute'u.

Nuo pat mažų dienų Nathalie daug skaito, ypač rusų ir prancūzų klasikus, tačiau pats svarbiausias jos jaunystės išgyvenimas siejasi su garsiąja Thomo Manno novele „Tonijus

Kriogeris", kurią ji perskaitė būdama dvidešimties metų ir kuri paskatino ją pačią rašyti. Būtent tuomet ji sukūrė pirmuosius „Tropizmų" (Tropismes) fragmentus, bet 1939 metais „Galimaro" leidyklos išleista knyga liko beveik nepastebėta kritikos. Tiktai Jeanas Paulis Sartre'as ir poetas bei kritikas Maxas Jacobas atkreipė į ją dėmesį. Antrojo pasaulinio karo metais N. Sarraute slapstosi Senos ir Uazos apylinkėse Nikolės Sovaž slapyvardžiu, rašo romaną „Nepažįstamojo portretas", kurio keli skyriai 1946 metais buvo atspausdinti Sartre'o leidžiamame žurnale „Les Temps Modernes". Šiuo romanu rašytoja aiškiai demonstruoja savo pasirinktą originalų kelią literatūroje, taip pat ryšius su Fiodoro Dostojevskio ir Marselio Prousto kūryba. Ji dalyvauja Europos rašytojų asociacijos simpoziumuose, lankosi Sovietų Sąjungoje ir Jungtinėse Amerikos Valstijose. 1964 metais jos romanas „Aukso vaisiai" Zalcburge apdovanojamas Tarptautine literatūros premija, kuria yra apdovanoti Samuelis Beckettas, Jorge Luisas Borgesas ir kiti žymūs mūsų amžiaus rašytojai.

N. Sarraute estetinės nuostatos dėstomos teorinių esė rinkinyje „Įtarumo era" (L'Ère du Soupcon, 1956), kur rašytoja kritikuoja balzakiško bei floberiško tipo romaną, atsisako kurti romaną kaip istoriją ir Istorijos įprasminimą. Jos nuomone, kaip teigiama pirmajame esė, „psichologinio" ir „situacijos" romano opozicija tėra tik įsivaizduojama. Šis teiginys paremiamas Dostojevskio romano „Broliai Karamazovai" ir Kafkos „Proceso" kai kurių epizodų analize. Lygindama senojo Karamazovo lankymosi pas tėvą Zosimą epizodą su scenomis, vaizduojančiomis Kafkos romano veikėjo K. santykius su Fryda, ji daro išvadą, kad abiem atvejais rašytojus domina prieštaringi impulsai, nuojautos, įspūdžiai, vyksmas perkeliamas iš išorės į vidų, „draskomas išorinis personažo apvalkalas". Antroje studijoje N. Sarraute pasisako prieš tikroviškus tradicinių romanų personažų paveikslus. „Atrodo, jog ne tik pats romanistas nustojo tikėjęs savo personažais, bet ir skaitytojas jau nejstengia jais patikėti. Netekęs šio dvigubo ramsčio — romanisto ir skaitytojo tikėjimo, kuriuo jis tvirtai laikėsi ant kojų, nešdamas ant savo plačių pečių visą pasakojamos istorijos svorį, romano personažas svirduliuoja ir žūsta prieš mūsų akis"[1]. Šitaip gimsta abipusis nepasitikėjimas — tiek rašytojas, tiek ir skaitytojas nebetiki sukurtų personažų „tikrumu" ir šiam nepasitikėjimui nugalėti reikią nebegausinti iki begalybės literatūrinių personažų sąrašo, o vaizduoti „prieštaringų

[1] Sarraute N. L'Ère du Soupçon. Paris, 1956, 38 p.

jausmų sambūvį", „psichinio gyvenimo sudėtingumą" ir paslėptus lobius. Autoriui nėra reikalo dangstytis išgalvotais personažais, jis gali tiesiog vaizduoti, jog „kuria", įvilioti skaitytoją į savo teritoriją, kur herojus kalba „aš" vardu. Taigi skaitytojas atsiduria vienoje pozicijoje su autoriumi ir drauge su juo tyrinėja „anoniminę" substanciją, kontūrų neturinčią bevardę magmą"[2]. Trečiajame esė rašytoja reiškia abejones dėl tradicinių „realizmo" ir „formalizmo" sąvokų.

Nors N. Sarraute knyga „Tropizmai" pasirodė tada, kai dar nebuvo susiformavusi nei autorės, nei „naujojo romano" estetika, šiandien kritikai ją laiko pirmąja „naujojo romano" kregžde. Iš biologijos perimtą „tropizmų" (gyvo organizmo reakcijos į išorinius fizinius dirgiklius) terminą pritaikė romanui, subtiliems ir išoriškai vos pastebimiems psichiniams judesiams apibūdinti. Knygą sudaro 24 trumpi tekstai-apsakymai. Atsitiktiniai vaizdai — tai dvasinės būsenos momentinės nuotraukos, kuriose šmėkščioja gestai, susikryžiuoja žvilgsniai, fiksuojamos pokalbių nuotrupos. Be abejonės, jose galima įžvelgti tam tikrą „siužetą": pavyzdžiui, tropizmas I gali būti apibūdintas kaip parodoje demonstruojamo paveikslo aprašymas arba jo poveikyje gimusių įspūdžių atspindys, tropizmas III vaizduoja už Panteono esančias ramias Paryžiaus gatveles, tropizmas VIII aprašo senio ir mažo berniuko pasivaikščiojimą ir t. t. Galime nustatyti veiksmo vietą — kambarys, gatvė, salonas, kuriame geriama arbata, nusakyti atskirų tropizmų žanrą, pavyzdžiui, tropizmas XXII — tai maniako portretas, tropizmas XVIII — sėdinčios priešais savo kotedžą Londone moters eskizas, o tropizmas XVII — priemiesčio pikniko buitinis vaizdelis. Bet tai tėra tik išorinė charakteristika. Svarbiausia šiuo atveju — tropizmai, psichinės reakcijos, kurių neįmanoma perteikti logiškai baigta mintimi, taisyklingais sakiniais, tradicinėmis romano formomis. „Vidinės dramos" atskleidžiamos potekste (sous-conversation), ypatinga sakinių struktūra, nužymin̄cia vos pastebimą psichikos vyksmą pauzėmis, nuolat kartojamais žodžiais-raktais, įkyriai sąmonę persekiojančiomis frazėmis. Taigi tropizmai veikia skaitytoją betarpiškai. Tyrinėtojai N. Sarraute stilių vadina „mikroskopiniu", „protoplazminiu", nes dvasinė būsena atskleidžiama tarsi žvelgiant pro mikroskopą į mažiausių sąmonės protoplazmos dalelių judėjimą. Bet tai nereiškia, kad jos kūriniuose visai išnyksta išorinis pasaulis: tropizmus žadina aplinka, konkreti, nors vos nužymėta situacija. Romane „Nepažįstamojo portre-

[2] Ten pat, 50 p.

tas" (Portrait d'un inconnu, 1948) matome rašytojos pastangas prasiskverbti į „anonominę substanciją" pro išorinio paveikslo luobą. Jeanas Paulis Sartre'as šį kūrinį pavadino „antiromanu, kuris skaitomas kaip detektyvas". „Nepažįstamojo portretas"— ilgas ir varginantis vienos paslaptingos poros — tėvo ir dukters — tyrinėjimas. Nors ši pora realiai egzistuoja, lankosi kavinėse, valgo ir kalbasi, tačiau drauge ji kažkokia nereali, nesuvokiama. Autorė piešia vaizdus, kuriuos matai tarsi atėjęs į kino salę per filmo vidurį arba kai nebegirdi garso: tikrovės kontūrai išnyksta, tėvo ir dukters paveikslai tolsta, mažėja, pagaliau visai dingsta paslapties ūkuose. Pasakotojas stengiasi įspėti jų mįslę. Jo nepatenkina François Mauriaco romanuose aprašomi „seno egoisto", „šykštuolio" tėvo ir atsidavusios nuolankios dukters stereotipai, jis atmeta gatavas formules, tačiau taip ir neįstengia atskleisti autentiškos tiesos. Bendrybės skverbiasi į jo paties psichiką, prieš jį lieka vis ta pati, individualybę slepianti „amorfiška substancija". Detektyvinio romano struktūriniai elementai N. Sarraute naudojami ne nusikaltimui, įvykiui atskleisti, o neapčiuopiamai, į įprastines kalbos formas neįspraudžiamai psichinei tikrovei tyrinėti. Ji atsisako detektyviniam žanrui būdingo mįslės įminimo — viskas ir toliau skendi nežinomybės ir neaiškumo migloje. Romano pratarmėje Jeanas Paulis Sartre'as rašė: „Man atrodo, kad vaizduodama nuolatinę individualumo ir bendrumo sąveiką, susitelkdama ties neautentišku, tuščiu ir migdančiu pasauliu, Sarraute naudoja techniką, įgalinančią užčiuopti už psichologijos ribų esančios žmogiškos būties procesus"[3]. Tai, kas neautentiška ir netikra, įgauna socialinę prasmę, virsta miesčioniškos moralės ir vartotojiškos kultūros stereotipais. Romano pabaigoje vis dėlto kažkas įvyksta. Duktė krisdama susilaužo koją, jai reikalingas gydymas, nemaža suma pinigų, kurią tėvas atsisako duoti. Pasakotojas neatskleidžia, kaip visa tai išsprendžiama, tačiau epiloge pasirodo sužadėtinis — aiškių kontūrų tradicinis personažas, turintis netgi gana banalią pavardę Diumontė, tuo tarpu kiti personažai neįvardinti.

Antrojo N. Sarraute romano „Martero" (Martereau, 1953) personažas, kurio pavarde pavadintas šis kūrinys, vaizduojamas tarsi iš išorės, panašiai kaip Diumontė. Tačiau jo keliamas nepasitikėjimas, įtarinėjimai praskleidžia išorinį apvalkalą, ir jis tampa autorės mikroskopinių tyrinėjimų objektu. Pasakotojas priklauso šeimai, kurios atžvilgiu Martero pamažu virsta nepatikimu „svetimuoju". Rašytoja seka vos paste-

[3] Sarraute N. Portrait d'un inconnu. Paris, 1948, 14 p.

bimą psichinį vyksmą, vedantį į visiškai priešingą polių žmonių tarpusavio santykiuose. Matome, jog įvykis — nuosavybės pirkimas — sudaro tiktai reikiamą situaciją tropizmams.

Romane „Planetariumas" (Le Planétarium, 1959) pradedantis rašytojas Alainas Guimier įsivaizduoja gyvenąs meno pasaulyje, bet iš tiesų nesugeba estetiškai gėrėtis meno kūriniais, nes visuomet kankinasi, ką apie jo skonį pagalvos kiti. Neretai „aš" N. Sarraute romanuose įkūnija individo reakciją į kitų reikalavimus, mėginimą priešintis stereotipų tironijai, bendrai priimtai nuomonei. Autorė rodo individo pastangas išlaikyti išorinio fasado ir vidinio, paslėpto gyvenimo pusiausvyrą, individualios ir socialinės sąmonės sąveiką. Tuo būdu jos kūrinių tekstą sudaro trys struktūriniai lygiai: pasąmonės psichinė substancija, sąmonės srautas ir deindividualizuota „visuomeninė nuomonė". Kompozicijai būdingas fragmentiškumas. Pasikartojančios scenos iliustruoja savotišką tam tikros idėjos apsėstos psichikos liguistumą. Be to, ta pati scena atkuriama skirtingais rakursais, kad būtų parodoma, kaip ją jaučia ir išgyvena įvairūs žmonės. Sekdama Henry Jamesu ir Williamu Faulkneriu, N. Sarraute objektyvizuoja individualų požiūrį, vienos sąmonės rėmuose talpina kitą sąmonę, nepastebimai, netgi tame pačiame sakinyje, pereina nuo vieno personažo kalbos prie kito. Štai trumpa romano „Planetariumas" ištrauka: „...taip... nugara į langą... taip patogiau... susikoncentruoti... (man labai sunku... susikoncentruoti). Viskas blaško dėmesį, mažiausias menkniekis... Nežinau, ar jūs taip pat... O aš..."[4] Banalūs žodžiai, lydimi tokio pat nereikšmingo gesto, žvilgsnio, įgauna ypatingą prasmę, išduoda pasąmonėje slypinčius impulsus, troškimus, baimę ir nerimą.

Romane „Aukso vaisiai" (Les fruits d'or, 1963) apie to paties pavadinimo romaną, parašytą „įžymybės" Žako Brejė, kalbama nieko nereiškiančiomis frazėmis-klišėmis, autorės pozicija žymima intonacija, psichinių reakcijų sąmyšį perteikiančiomis metaforomis. Literatūrinio snobizmo psichologija parodoma deindividualizuotos kolektyvinės sąmonės pantomimos, anoniminių balsų gausmo forma. Knygos pradžioje nedrąsus pasakotojo „aš" priešinasi masinei susižavėjimo psichozei, tačiau vėliau šio pasakotojo nuomonė įvelkama į tokias pat ją ėmusių kartoti literatūrinių snobų bereikšmes stereotipines frazes.

Meninės kalbos specifiką, anot rašytojos, lemia jos pagrindinė užduotis — prasiskverbti į psichinių procesų esmę. Tekstą gimdo realybė, bet jeigu jis nepakyla virš to, „kas jau pa-

[4] Sarraute N. Le Planétarium. Paris, 1959, 171 p.

vadinta", jis sustingsta, apmiršta. Viešpataujančių stereotipų despotizmą skausmingai jaučianti tragiška sąmonė tampa N. Sarraute tyrinėjimo objektu romane „Ar jūs juos girdite?" (Vous les entendez? 1972). Anoniminis „jis" — tėvas, meno gerbėjas, tiesiog fanatiškai įsimylėjęs savo retų kūrinių kolekciją, girdi besijuokiančius vaikus, kai tuo tarpu pats su draugu sėdi svetainėje ir grožisi mitologinio žvėries statulėle. Kodėl jie juokiasi? Kylančią paniką jis bando nuslopinti įprastinėmis idiliškomis klišėmis, pavyzdžiui: „nekaltas jaunatvės juokas", „sidabro varpeliu skambantis juokas", „nerūpestingas juokas", „varpeliai, lašeliai, srovelės, paukštelių ulbesys". Bet pamažu šis jaunatviškas juokas jo ausyse ima skambėti kaip nihilistiškas iššūkis kultūrai, panieka jos vertybėms. Abejones kelia ne tiek vaikų juokas, kiek jo paties nuojauta, kad tikrą grožį nuvertino vartotojiškos visuomenės prakticizmas. Tėvas su širdgėla įsivaizduoja matąs savo statulėlę stovinčią vaikų kambario kampe su nuorūkų pilna kriaukle ant nugaros, su groteskiškai atrodančiu gofruoto popieriaus kaspinu, tarp bulvarinių žurnalų ir atvirukų... Įsivaizduojamą ir realų pasaulius skirianti riba išnyksta, neįmanoma atskirti, kas vyksta tikrovėje ir kas tik įsivaizduojama. Rodos, jog romano veiksmas sutelpa į vieną akimirką, kai antrame aukšte trinkteli uždaromos vaikų kambario durys, tarsi atskirdamos du skirtingus — nerūpestingai, tiesiog gyvuliškai gyvenimu besimėgaujančios jaunystės ir kultūros vertybes saugančios senatvės — pasaulius. Rašytoja apnuogina tikrą tėvo sąmonę, kuri didžiuojasi savo dvasingumu, tačiau gerai jaučia, jog visos aukštos dvasinės vertybės negailestingai kompromituojamos ir žeminamos. Klausimas „Ar jūs juos girdite?", adresuojamas tiek pačiai autorei, tiek ir skaitytojams, kviečia susirūpinti antikultūros agresyvumu. N. Sarraute romanuose skambantys visuomeninės bei moralinės problematikos motyvai kėlė ir tebekelia „naujo naujojo romano" atstovų kritiką. Rašytoja atsisako grynai lingvistinio romano modelio, kurį septintuoju ir aštuntuoju dešimtmečiu propagavo tokie literatūros teoretikai kaip Jeanas Ricardou ir Philippe'as Sollersas. Ji pareiškė nesutinkanti su tais, kurie tapatina literatūrą su lingvistika bei pripažįsta vien tik autentiškai ir nuo tikrovės nepriklausomai egzistuojantį tekstą. Pagrindinis kūrybos stimulas — dar niekieno nepaliestas jausmas, turįs tokią absoliučią vertę, kurios negali apibūdinti nei kritikai, nei skaitytojai, kadangi ji (ta absoliuti vertė) nuolat išslystanti ir pasislepianti po žodžiais. „Rašytojas skverbiasi į nebylias ir tamsias gelmes, kur dar nėra žodžių, kur kalba dar neturi sting-

dančios sklerozuojančios įtakos, kur dar gyvas judėjimas"[5],— pareiškė rašytoja simpoziume, pavadintame „Naujasis romanas vakar ir šiandien" (1970). Savo požiūrį ji parėmė prancūzų mikrobiologo Jacqueso Monodo (1910—1976) darbais, kuriuose iškeliama hipotezė, kad ne tiktai emocinis, bet ir mąstymo procesas pirmučiausiai vyksta nežodine forma. Tad autorė ir bando skverbtis į šiuos ikiverbalinius „tropizmus". Šis klausimas tyrinėjamas N. Sarraute romane „Tarp gyvenimo ir mirties" (Entre la vie et la mort, 1968). Rašytojo darbas — amžinas stereotipų laužymas, o aplinka siekia visa įterpti į stingdančias formules, kaip „ypatingas pašaukimas", „genialumas" ir t. t. Nuolat besikaitaliojantys „aš" — personažo žvilgsnis į save — ir „jis" — rašytojos požiūris į personažą — modeliuoja kūrimo procesą, siekimą pasakyti, kas nenusakoma žodžiais, kas tėra tik autoriaus „nuosava realybė". Būsimojo rašytojo motina, turinti labai banalų supratimą apie meninę kūrybą, įžvelgia sūnaus pomėgyje žaisti žodžiais ir kurti kalambūrus „pranašišką ženklą", skatina jo „žaidimus", demonstruoja jo sugebėjimus svečiams. Šitaip ji atbaido vaiką nuo vadinamų „poetiškų" dalykų, jis tampa • tylus, pasitraukia į žodžiams neprieinamą sferą. Rašytojas yra kupinas įspūdžių, bet kaipgi pasidalinti jais su kitais, kaipgi pagirdyti juos bent keliais lašeliais, kad ir jie pajustų šį „keistą džiaugsmą"? Tam netinka nei tikroviški vaizdai, nei psichologinė analizė, nei kalba — minties įrankis, elegantišką livrėją dėvintis išmuštruotas tarnas, dirbantis savo darbą, bandantis likti nepastebimas, nematomas.

Ypatinga vieta N. Sarraute kūryboje tenka prisiminimų knygai „Vaikystė". Jeigu jos romanų pagrindinis vaizdavimo objektas buvo nuasmenintas „sąmonės mechanizmas", tai šiuo atveju autorė kalba apie savo vaikystę, skaudžiai išgyventas tėvų skyrybas, motinos nenorą pasiimti ją pas save po to, kai ji su tėvu išvyko į Paryžių. Iškilę į paviršių giluminiai tropizmai jos romanuose tarsi sustingdavo banalybėse, o „Vaikystėje" visi patirti įspūdžiai išsaugo gyvą pirminį pavidalą brandų amžių pasiekusios autorės atmintyje. Rašytoja nesistengia chronologiškai aprašyti visos vaikystės, o tik giliausiai atmintin įsirėžusius išgyvenimus, ji paprasčiausiai atkuria tam tikrų akimirkų patirtį, dvasinę būseną. Knygą sudaro atskiri prisiminimų vaizdai, kurių autorė nebando sujungti į vientisą pasakojimą. Tai rašytojos dialogas su pačia savimi, savo antrininke, kuri tarsi bando pradžioje ją atkalbėti imtis šio

[5] Ricardou Jean. Le Nouveau Roman. Paris, 1973, 177 p.

darbo — prikelti vaikystės prisiminimus. Ir vėl ją kankina tas pats klausimas-abejonė: „Ar įmanoma žodžiais perteikti jais neišreiškiamus vaikystės impulsus, baimes ir nerimą?" Ji taip pat be atvangos klausia savęs: „Ar nieko „neprikūriau"? Ar tikrai taip galėjo jausti, galvoti maža mergytė?" Šios „dvibalsės" scenos pamažu suteikia galimybę suprasti būsimosios rašytojos charakterį, jos pastangas savarankiškai mąstyti, jos darbštumą, smalsumą, dėmesį kalbai, jau vaikystėje pabudusį norą rašyti. Kartu jaučiame, jog rašytojai be galo sunku žadinti šiuos tolimos vaikystės prisiminimus, susijusius su jai brangiais žmonėmis. Vaikystė nutrūksta ir baigiasi vieną ankstų rytą, kai pamotė Vera ją pakelia labai anksti, veda į tramvajaus stotelę, kai „mažoji" pirmą kartą važiuoja viena į Fenelono licėjų, kur tokie reiklūs mokytojai... Ji prisipažįsta nebegalinti prisiversti toliau rašyti, kad atgytų dar kelios iki šiol nepaliestos jos gyvenimo akimirkos. Jeigu M. Proustas „Prarasto laiko beieškant" pradžioje skrupulingai iš suaugusio žmogaus pozicijų nagrinėja savo vaikystės įspūdžius, tai N. Sarraute leidžia jiems likti tokiems pat neaiškiems ir miglotiems, nesuvoktiems, kokie jie buvo tuomet. Autorė nesiūlo jokių moralinių sprendimų, juos turi priimti pats skaitytojas. Tropizmai — tai, kas sunkiai suvokiama ir tiktai sąlygiškai išreiškiama žodžiais — pagrindinė visų N. Sarraute kūrinių tema.

GALINA BAUŽYTĖ-ČEPINSKIENĖ

NATHALIE SARRAUTE

VAIKYSTĖ

Apysaka

Redaktorius *P. Bieliauskas*
Viršelio dailininkas *L. Spurga*
Meninis redaktorius *R. Orantas*
Techninė redaktorė *V. Jucienė*
Korektorės *L. Girevičienė, R. Prapiestienė*

SL 257. Tiražas 3000 egz. Užsakymas 1914.
Išleido UAB „Vaga", Gedimino pr. 50, 2600 Vilnius
Spausdino „Spindulio" spaustuvė, Gedimino 10, 3000 Kaunas

Kaina sutartinė

Sarot N.

Sa 215 Vaikystė: Apysaka / N. Sarraute; iš pranc. k. vertė I. Kovarskienė; [Baig. str. „Tropizmų kūrėja", p. 135—142, G. Baužytės-Čepinskienės] — V.: Vaga, 1995.— 142 p.

ISBN 5-415-00358-4

Apysakoje aštuoniasdešimtmetė rašytoja dialogo su savimi forma aprašo ankstyvosios vaikystės prisiminimus, impulsyviai atkuria tam tikrų vaikystės akimirkų patirtį, dvasinę būseną.

UDK 840-3

Šiuolaikinė prancūzų rašytoja,
moderniosios prancūzų prozos klasikė,
"naujojo romano" pradininkė
prisiminimų knygoje kalba
apie savo vaikystę,
skaudžiai išgyventas tėvų skyrybas...
Tai rašytojos dialogas
su savimi, savo antrininke,
kurią nuolat kankina abejonė:
"Ar įmanoma žodžiais
perteikti vaikystės impulsus,
baimes ir nerimą?"
Todėl tie prisiminimai
tokie migloti, tarsi nesuvokti:
tokie, kokie paprastai būna
vaikystėje...
Autorė aprašo tik giliausiai
atmintin įstrigusius išgyvenimus,
pažadina tarsi iš užmaršties
kai kurias
tolimos vaikystės akimirkas,
dvasines būsenas...